

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Tereza Zoubková

Sporné otázky nutné obrany v judikatuře

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 14. 8. 2018

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 211 818 znaků včetně mezer.

Tereza Zoubková

V Praze dne

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své diplomové práce, JUDr. Rudolfu Vokounovi, CSc., za jeho odborné vedení, cenné rady a čas, který mi při vypracování práce věnoval.

Zároveň bych chtěla poděkovala své rodině, především svojí mamince, sestře a Emmě, za povzbuzování při psaní této práce i za podporu během celé doby studia na Právnické fakultě.

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Pojem nutné obrany.....	7
2.1. Okolnosti vylučující protiprávnost.....	7
2.2. Nutná obrana	11
3. Podmínky jednání v nutné obraně.....	14
3.1. Útok.....	14
3.2. Obrana	18
3.3. Následky překročení mezí nutné obrany	21
3.4. Putativní nutná obrana.....	23
4. Sporné otázky nutné obrany v judikatuře.....	25
4.1. Okamžik skončení útoku.....	25
4.2. Nutná obrana proti jednání úředních osob a zaměstnanců bezpečnostních služeb	32
4.2.1. Nutná obrana proti jednání úředních osob	32
4.2.2. Nutná obrana proti jednání zaměstnanců bezpečnostních služeb	38
4.3. Nutná obrana a rvačka.....	41
4.4. Nutná obrana a subsidiarita	45
4.5. Nutná obrana a proporcionalita	48
4.6. Použití zbraně proti neozbrojenému útočníkovi.....	56
4.6.1. Obecná přípustnost použití zbraně proti neozbrojenému útočníkovi.....	56
4.6.2. Použití střelné zbraně proti neozbrojenému útočníkovi	60
4.7. Putativní nutná obrana.....	67
4.8. Automatická obranná zařízení.....	74
4.8.1. Preventivní nutná obrana.....	74
4.8.2. Spory o přípustnosti automatických obranných zařízení.....	76
4.8.3. Závazné stanovisko Nejvyššího soudu ČR	79
5. Závěr	83
Seznam použitých zkratk.....	86
Seznam zdrojů.....	87
Abstrakt	91
Abstract	92
Klíčová slova.....	94
Keywords	94

1. Úvod

Ochrana občanů před trestnou činností je jedním z hlavních úkolů státu. Ve skutečnosti ale nikdy nemohou být veřejné orgány schopné zasáhnout u každého trestného činu a ochránit každou jeho oběť. Je naprosto přirozené, že když není poskytnuta ochrana ze strany státu, napadená osoba se může bránit sama, a z její strany je oprávněné i použití určité míry násilí proti útočníkovi. Bylo by značně nespravedlivé, aby tato osoba byla následně za svou obranu státem potrestána, třebaže svým jednáním naplnila všechny znaky skutkové podstaty některého trestného činu. Tyto případy jsou v trestním právu řešeny pomocí nutné obrany. Pokud jsou splněny podmínky stanovené zákonem pro nutnou obranu, je vyloučena protiprávnost jednání, kterým se určitá osoba pouze bránila útoku. Institut nutné obrany zároveň neslouží jen k ochraně individuálních zájmů obránce. Pokud totiž mohou občané zasáhnout proti pachatelům trestné činnosti a případně jim i ve spáchání trestného činu zcela zabránit, napomáhají tím v boji s kriminalitou, což je zájmem celé společnosti.

Nutná obrana je i velmi zajímavým institutem z hlediska pozornosti, kterou jí věnují média a společnost. O trestních řízeních, ve kterých se řeší aplikace ustanovení o nutné obraně, často informují veřejné sdělovací prostředky a tyto případy pak vyvolávají diskuze mezi občany. Důvodem tohoto zájmu je především skutečnost, že při posuzování nutné obrany hraje podstatnou roli morální rozměr dané situace. Tím se nutná obrana liší například od krajní nouze. V rámci krajní nouze totiž figurují osoby, které se ničím neprovinily a pouze se náhodně staly účastníky nebezpečné situace. Při nutné obraně je ale řešen konflikt mezi útočníkem a obráncem. Útočníkem je osoba, která se sama o své vlastní vůli rozhodla protiprávně napadnout zájmy jiného člověka. Naproti tomu obránce je často zcela bez varování a bez příčiny napaden a nucen se bránit. Sřet mezi právy útočníka a právy obránce je pro mnoho lidí velmi kontroverzním tématem. Veřejnost většinou nepocituje žádný soucit s útočníkem a zastává spíše ten názor, že pokud útočník nechtěl, aby jeho zájmy byly ohroženy, neměl jednat protiprávně a útočit na obránce. Pokud je některý případ posouzen tak, že se o nutnou obranu nejednalo, a obránce je tím pádem uznán trestně odpovědným za své jednání, je to většinou veřejným míněním vnímáno jako velmi nespravedlivé. Často jsou pak zpochybňovány hranice stanové zákonem pro nutnou obranu, které omezují, jakým způsobem může obránce jednat. K tomu trendu přispívá i způsob, jakým veřejné sdělovací prostředky o případech nutné obrany informují. Ten je často velmi nepřesný, čímž je představa široké veřejnosti o podmínkách a hranicích nutné obrany dále zkreslována.

Nutná obrana je jedním z tradičních institutů trestního práva, který je zakotven ve většině právních řádů. V současném českém trestním zákoníku je nutné obraně věnováno pouze jedno stručné ustanovení. Úprava nutné obrany je tedy poměrně obecná a abstraktní. Tím je ponechán značný prostor pro soudy, aby v rámci své rozhodovací činnosti hranice nutné obrany upřesňovaly a doplňovaly. Vzhledem k tomu, že úprava nutné obrany v českém právním řádu je zároveň i poměrně stálá, jsou v současnosti stále platná a použitelná mnohá starší soudní rozhodnutí, například i z období první republiky. Tím pádem existuje k tématu nutné obrany velké množství relevantní judikatury.

Tato práce je založena na zkoumání sporných otázek nutné obrany právě pomocí rozboru této relevantní judikatury. Po obecném popisu okolností vylučujících protiprávnost budou v práci podrobněji popsány jednotlivé podmínky nutné obrany tak, jak je definuje zákon. Tato část práce se bude nejprve věnovat podmínkám útoku, proti kterému může směřovat nutná obrana, a následně i podmínkám samotné obrany. Rovněž zde bude nastíněno hodnocení situací, ve kterých jsou podmínky nutné obrany překročeny. Následně se práce zaměří na několik vybraných sporných otázek nutné obrany. U každé z nich bude nejprve stručně popsáno, v čem konkrétní problém nebo nejasnost s interpretací a aplikací nutné obrany spočívá. Poté bude prezentováno několik relevantních soudních rozhodnutí, které budou nejprve shrnuty a následně rozebrány ve vztahu k dané sporné otázce a případně i porovnány mezi sebou.

Cílem této práce je přiblížit institut nutné obrany a vybrané sporné otázky, které mohou prakticky nastat při aplikaci ustanovení o nutné obraně, a nalézt možné způsoby jejich řešení pomocí analýzy relevantní judikatury.

2. Pojem nutné obrany

2.1. Okolnosti vylučující protiprávnost

Hlavním posláním trestního práva je chránit nejdůležitější právní statky společnosti před bezprávím. Těmito chráněnými právními statky jsou práva, která zakotvuje Ústava a Listina základních lidských práv a svobod spolu s ratifikovanými a vyhlášenými mezinárodními úmluvami o lidských právech. Jednou ze základních funkcí a povinností státu a jeho orgánů je tyto základní lidská práva a chráněné hodnoty chránit před ohrožením nebo porušením. Na tomto poslání se různými způsoby podílejí mnohá právní odvětví. Trestní právo má pak mezi nimi povahu prostředku *ultima ratio*, představuje tedy ochranný prostředek poslední instance. Trestněprávní postih se uplatní pouze vůči těm nejzávažnějším hrozbám pro chráněné hodnoty. Musí se jednat o takové případy, ve kterých by bylo použití prostředků z jiných právních odvětví nedostatečné. Tato pro společnost maximálně nebezpečná jednání jsou v rámci trestního práva označována jako trestné činy.¹

Trestní zákoník definuje trestný čin v § 13 odst. 1 jako „*protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“ Toto pojetí trestného činu je založené na hledisku formálním, což znamená, že trestným činem je takové jednání, o kterém to trestní zákoník stanoví. To ale neznamená, že hledisko materiální protiprávnosti je pro současné české trestní právo zcela irelevantní.² Důvodem, proč zákonodárce vůbec označuje některé skutky za trestné činy, je skutečnost, že ohrožují společnost a narušují právem chráněné zájmy. Taková jednání jsou společensky škodlivá a tím pádem i materiálně protiprávní, protože působí proti smyslu a účelu právního řádu. Materiální protiprávnost určitého jednání je tedy příčinou jeho protiprávnosti formální. Konkrétní jednání, která typicky ohrožují nebo poškozují společenské zájmy a hodnoty, jsou vymezena ve zvláštní části trestního zákoníku jako jednotlivé trestné činy.³

Za určitých zvláštních okolností to ale platit nemusí. V některých případech sice určité jednání formálně naplňuje znaky některé skutkové podstaty a zdánlivě se tedy jedná o trestný čin, ale zároveň pro společnost žádné nebezpečí nepředstavuje. Toto jednání může dokonce být pro společnost prospěšné a užitečné, pokud jsou jím chráněny jiné společenské zájmy, které

¹ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 31-41.

² *Ibid.*, s. 89-96.

³ KRATOCHVÍL, Vladimír. Okolnosti vylučující protiprávnost v zákoně uvedené a zásada subsidiarity trestní represe. *Trestněprávní revue*. 2016, roč. 2016, č. 3.

mohou být v daném případě významnější. Takováto jednání by nemělo smysl právem zakazovat nebo je dokonce trestat, protože jsou materiálně v souladu se smyslem a zásadami trestního práva.⁴

Pro tyto případy definuje trestní právo takzvané *okolnosti vylučující protiprávnost*. Pokud někdo jedná za existence některé z těchto okolností, jeho jednání nemůže být vůbec považováno za trestný čin. Spornou otázkou v trestněprávní teorii je povaha těchto okolností vylučujících protiprávnost. Někdy jsou okolnosti vylučující protiprávnost v literatuře označovány za tzv. negativní znaky skutkové podstaty, nebo také za kontratypy. Aby určité jednání mohlo být považováno za trestný čin, musí splnit všechny pozitivní znaky skutkové podstaty a zároveň nenaplnit žádný z negativních znaků skutkové podstaty, tedy nesmí při něm být dána žádná okolnost vylučující protiprávnost.⁵ Podle jiných názorů ale protiprávnost nemůže být považována za typový znak skutkové podstaty, nýbrž je obecným znakem všech trestných činů a stojí zcela mimo konkrétní skutkové podstaty. To vyplývá i z formulace § 13 odst. 1 t. z., který výslovně definuje trestný čin jako čin protiprávní.⁶

Nesporný je ale důsledek okolností vylučující protiprávnost pro trestnost konkrétního skutku. Ta je vyloučena *ex tunc*, tedy od počátku. Daný skutek tím pádem není ani nikdy nebyl trestným činem, jelikož mu chybí znak protiprávnosti, jedná se tak o čin dovolený. Osoba, která jednala za přítomnosti některé z okolností vylučujících protiprávnost, pak není za své jednání trestně odpovědná. Okolnosti vylučující protiprávnost je nutné odlišovat od *zániku trestní odpovědnosti*. V případech zániku trestní odpovědnosti bylo konkrétní jednání v okamžiku spáchání trestným činem, ale ze zákonem definovaných důvodů trestnost činu dodatečně zanikla. Důvodem zániku trestní odpovědnosti je například *účinná lítost* dle § 33 t. z. nebo *promlčení trestní odpovědnosti* dle § 34 t. z. Dalším zdánlivě podobným, ale ve skutečnosti odlišným institutem je *zánik trestu*. V případech zániku trestu byl spáchán trestný čin, za nějž je pachatel trestně odpovědný, a ve věci byl již vynesena pravomocný rozsudek, kterým byl tomuto pachateli uložen trest. Později ale nastanou určité okolnosti, které brání tomu, aby byl trest vykonán, nebo aby se v jeho výkonu pokračovalo. Jedná se například o *promlčení výkonu trestu* dle § 94 t. z.⁷

⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír. Okolnosti vylučující protiprávnost v zákoně uvedené a zásada subsidiarity trestní represe. *Trestněprávní revue*. 2016, roč. 2016, č. 3.

⁵ ŠÁMAL, P., O. NOVOTNÝ, T. GRIVNA, J. HERCZEG, M. VANDUCHOVÁ a R. VOKOUN, op. cit., s. 209-211.

⁶ *Ibid.*, s. 96-102.

⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 252-254. Student (Leges).

Okolnosti vylučující protiprávnost jsou v českém právním řádu upraveny v hlavě třetí obecné části trestního zákoníku. V této hlavě se nenachází žádné obecné ustanovení o povaze okolností vylučujících protiprávnost, ale jsou zde přímo definovány konkrétní případy, ve kterých je protiprávnost obvykle trestného jednání vyloučena. Mezi tyto typové případy patří *krajní nouze* (§ 28), *nutná obrana* (§ 29), *svolení poškozeného* (§ 30), *přípustné riziko* (§ 31) a *oprávněné použití zbraně* (§ 32).

Krajní nouze je nejobecnější okolností vylučující protiprávnost. Při krajní nouzi existuje stav nebezpečí, při němž je ohrožena hodnota chráněná trestním právem, a zabránit jejímu porušení je možné jen za cenu narušení jiné chráněné hodnoty nebo zájmu. Aplikace krajní nouze je přípustná pouze tehdy, pokud v dané situaci neexistuje jiná možnost, jak nebezpečí zabránit, a pokud újma způsobená v krajní nouzi není stejná anebo dokonce větší než újma, která původně hrozila. Privilegovaným případem ke krajní nouzi je *nutná obrana*, kterou se tato práce zabývá v dalších kapitolách.⁸

Svolení poškozeného se týká situací, ve kterých se poškozený předem vzdal některého svého práva a vyslovil souhlas s tím, že do něj zasáhne jiná osoba. Jednání této osoby potom není nedovolené a tím pádem není ani trestné. Tato okolnost vylučující protiprávnost se ale může vztahovat jen na zásah do takových práv, která jsou plně v dispozici jejich nositele, a neexistuje veřejný zájem na ochraně těchto práv i v případech, kdy jejich nositel s narušením souhlasí.⁹

Přípustné riziko označuje případy, kdy je nutné pro vývoj společenského poznání v oblasti vědy, technologií, zdravotnictví nebo v dalších oborech uskutečnit činnosti, jejichž výsledek není předem jasný a které mohou potenciálně poškodit právem chráněné hodnoty, jako například život, zdraví a majetek lidí. Jelikož takováto jednání mají společensky prospěšný cíl, kterého nelze dosáhnout jiným způsobem, právo při nich toleruje určité riziko. Konkrétní míra rizika, která je připuštěna, závisí na pravděpodobnosti dosažení očekávaného pozitivního výsledku v porovnání s pravděpodobností způsobení následku negativního.¹⁰

Oprávněné užití zbraně se týká speciálně určeného okruhu osob, které zákon opravňuje k držení a používání zbraní v souvislosti s výkonem jejich povolání, tedy například policistů a příslušníků ozbrojených sil. Tato okolnost se tedy nevztahuje na osoby s obecným oprávněním

⁸ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní zákoník: komentář*. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 248-249. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex.

⁹ ŠÁMAL, P., O. NOVOTNÝ, T. GŘIVNA, J. HERCZEG, M. VANDUCHOVÁ a R. VOKOUN, op. cit., s. 228-229.

¹⁰ *Ibid.*, s. 231-233.

držet zbraň. Jelikož jsou tyto speciálně určené skupiny osob povolány k plnění veřejných úkolů, jejich oprávnění k použití zbraně je často širší než u krajní nouze a nutné obrany. Díky jejich speciálnímu výcviku, který je zpravidla činí v užívání zbraní mnohem efektivnějšími než ostatní osoby, pro ně ale zvláštní zákony často stanovují i některá zvláštní omezení.¹¹

Ve zvláštní části trestního zákoníku jsou dále uvedeny některé specifitější případy vyloučení protiprávnosti, které se vztahují jen k některým trestným činům. Jedná se například o *bezrestnost agenta* dle § 312c a 363 t. z., která se týká pouze policistů plnících úlohu agenta dle zvláštního právního předpisu a pouze trestných činů *účast na organizované zločinecké skupině* dle § 361 t. z., *účast na teroristické skupině* dle § 312a t. z. a trestných činů taxativně vyjmenovaných v § 312c odst. 2 t. z., při splnění dalších zákonných podmínek. Dalším příkladem je vyloučení protiprávnosti u skutkové podstaty *neoznámení trestného činu* dle § 368 odst. 3 t. z. pro osoby vázané povinností mlčenlivosti. To se týká například osob vykonávajících advokacii nebo právní praxi a také duchovních, kteří jsou vázáni zpovědním tajemstvím.¹²

Výčet okolností vylučujících protiprávnost v trestním zákoníku je pouze demonstrativní. Další případy vyloučení protiprávnosti dovozuje trestněprávní nauka nebo vyplývají z norem mimo trestní právo. Tyto okolnosti lze aplikovat rovnocenně s okolnostmi definovanými trestním zákoníkem pomocí užití analogie. Použitím analogie k dovození dalších okolností vylučujících protiprávnost jsou totiž zúženy podmínky trestnosti a rozšířeny případy bezrestnosti. Jedná se tedy o analogii ve prospěch pachatele, která je dle zásad trestního práva přípustná.¹³

Teorie dovozuje jako další okolnost vylučující protiprávnost především *výkon práva a plnění povinností*. O výkon práva se jedná tehdy, pokud je daná osoba ke konkrétnímu jednání oprávněna ze zákona nebo z rozhodnutí na základě zákona. Naopak u plnění povinnosti je daná osoba k předmětnému jednání ze zákona nebo z rozhodnutí na základě zákona povinna. Mezi konkrétní případy vyloučení protiprávnosti z důvodu výkonu práva patří například *zadržení osoby podezřelé* podle § 76 odst. 2 t. ř. Dle tohoto ustanovení mají občané možnost v nezbytné míře omezit osobní svobodu osoby přistižené při páchání trestného činu, a to až do chvíle, než je tato osoba předána orgánu veřejné moci. Plnění povinnosti zahrnuje například případy

¹¹ ŠÁMAL, P., O. NOVOTNÝ, T. GRIVNA, J. HERCZEG, M. VANDUCHOVÁ a R. VOKOUN, op. cit., s. 233-234.

¹² Ibid., s. 210-211.

¹³ Ibid.

následování *závazného rozkazu* v rámci plnění služebních úkolů členy bezpečnostních sborů a ozbrojených sil. Závazný rozkaz lze neuposlechnout v zásadě jen tehdy, pokud by jeho vykonáním byl zjevně spáchán trestný čin. Protiprávnost je vyloučena i při výkonu povolání, která s sebou nesou určitou míru nebezpečí pro právem chráněné hodnoty. Často se jedná o případy lékařských zákroků, při kterých je zasahováno do tělesné integrity člověka. Jejich protiprávnost je vyloučena, pokud je dodržen postup *lege artis*, tedy postup odpovídající současným poznatkům lékařské vědy.¹⁴

2.2. Nutná obrana

Nutná obrana je jednou z okolností vylučujících protiprávnost definovaných v trestním zákoníku. Jedná se o speciální, privilegovaný případ krajní nouze. Krajní nouze se vztahuje na situace, kdy je ohrožen právem chráněný zájem, který je možné ochránit jen za cenu narušení jiného, rovněž chráněného zájmu. O střet různých chráněných hodnot se jedná i v případě nutné obrany, ale zatímco jednání v krajní nouzi může směřovat vůči jakémukoliv nebezpečí, nutná obrana může být užita jen vůči útoku. Nebezpečí označuje stav, kdy hrozí porucha chráněnému zájmu, a to z jakéhokoliv důvodu. Útok je oproti nebezpečí užším pojmem, jelikož zahrnuje pouze případy, kdy jsou chráněné zájmy ohroženy z důvodu protiprávního jednání člověka. Z tohoto důvodu jsou pro jednání v krajní nouzi stanoveny mnohem přísnější podmínky než pro nutnou obranu. Jednáním v krajní nouzi je sice odvráceno nebezpečí, ale zároveň jsou narušeny oprávněné zájmy osob, které se na vzniku nebezpečné situace nijak nepodílely. Proto by krajní nouze měla být použita subsidiárně, pouze pokud není možné dané nebezpečí odvrátit jinak, a nesmí jí být způsoben stejně závažný nebo ještě závažnější následek než ten, který původně hrozil. Nutná obrana ale směřuje pouze vůči útočníkovi, tedy osobě, která danou situaci vyvolala svým vlastním protiprávním jednáním. Na zájmy útočníka se berou mnohem menší ohledy a jednání v nutné obraně je tím pádem zákonem méně omezené než jednání v krajní nouzi.¹⁵

Právo na nutnou obranu se zakládá na dvou hlavních důvodech, kterými jsou právo člověka na vlastní sebeobranu a myšlenka prosazení právního řádu vůči bezpráví. Právo na sebeobranu je samozřejmým požadavkem. Každý člověk je oprávněn se bránit proti ohrožení

¹⁴ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 385-388.

¹⁵ ŠÁMAL, P., O. NOVOTNÝ, T. GŘIVNA, J. HERCZEG, M. VANDUCHOVÁ a R. VOKOUN, op. cit., s. 211-228.

nebo porušení svých základních lidských práv a svobod. Takovouto obranu je nutné umožnit v právním řádu, neboť se jedná o přirozené právo člověka.¹⁶

Nutná obrana zároveň slouží jako důležitý a často i velmi efektivní prostředek k prosazení práva vůči bezpráví. Ochrana právního řádu a zajištění jeho dodržování je samozřejmě posláním státu, ale prakticky není možné, aby v každém jednotlivém případě ohrožení chráněných hodnot byly schopné bezprostředně zasáhnout státní orgány. V těchto případech může nutná obrana zásah státních složek částečně nahradit. Včasná a vhodná nutná obrana může úspěšně odvrátit útok a uchránit napadenou hodnotu nebo alespoň zmírnit míru jejího poškození. Zároveň může široké povědomí veřejnosti o možnostech nutné obrany v potencionálním pachateli protiprávního činu vyvolat obavu, že se někdo s velkou pravděpodobností pokusí jeho útoku zabránit. Tato skutečnost může být v některých případech efektivnějším prostředkem prevence kriminality než vidina nejistého dopadení a potrestání orgány činnými v trestním řízení, a dokonce může potencionálního pachatele od spáchání protiprávního činu úplně odradit. Bezprostřednost obrany vzhledem k porušení práva útočníkem navíc částečně plní i výchovnou funkci trestní represe. Nutná obrana je tedy nejen způsobila ochránit zájmy obránce, ale může být prospěšná a užitečná pro celou společnost. To je ale možné jen tehdy, pokud jsou pro nutnou obranu stanovené zákonné meze. Právem neomezené absolutní právo na nutnou obranu by vedlo by ke stavu anarchie ve společnosti. Nutná obrana se tak měla uplatňovat především při absenci zásahu veřejné moci a nikdy by neměla mít povahu osobní msty za útok.¹⁷

Institut nutné obrany se v různých formách objevuje již v právu prvních lidských společností. Už ze starověku jsou známé právní názory, že je přirozeným právem člověka bránit sebe a své zájmy před nezákonným jednáním jiného, nikomu tím pádem nemůže být kladena za vinu škoda, kterou tímto svým obranným jednáním způsobí. Ve středověku se naopak prosadila myšlenka povinnosti každého člověka bránit společenské uspořádání a hodnoty v případech jejich ohrožení. Dle právně filosofických názorů v době osvícenství pak byla nutná obrana spojená s ideou smluvního státu. Společenskou smlouvou se lidé vzdali svého práva na sebeobranu, jelikož zajištění ochrany jejich zájmů se stalo povinností státu. Pokud stát ale tuto úlohu neplní, například pokud jeho orgány nejsou schopné včas zasáhnout proti pachateli a zabránit mu ve spáchání trestného činu, občané mají opět právo bránit se sami.

¹⁶ NOVOTNÝ, František a Petr KYBIC. *Nutná obrana (několik poznámek)*. TP - Trestní právo (Wolters Kluwer). 2015, roč. 2015, č. 2, s. 14.

¹⁷ KUČHTA, J., op. cit., s. 7-9.

Oproti tomuto individualistickému pojetí se vymezují některé pozdější názory, které oprávnění k nutné obraně vyvozují naopak ze zásady, že právo nemusí ustupovat bezpráví. Nutná obrana pak neslouží primárně k ochraně individuálních zájmů, ale především k potlačení bezpráví a prosazení právního řádu. Od poloviny minulého století bývá nutná obrana zakotvena ve většině právních řádů. Většinou ale bývá různými způsoby omezena, aby se tak zamezilo případům zneužití tohoto institutu. Mezi tyto meze nutné obrany patří například stanovení okruhu zájmů, které lze v nutné obraně chránit, nebo určení toho, jak nebezpečný musí být útok a jak intenzivní může být vzhledem k němu obrana.¹⁸

V našem právním řádu byl institut nutné obrany upraven již v trestním zákoníku z roku 1852. V období první republiky zde byla nutná obrana koncipována na podobném základu jako je dnes, tedy jako okolnost, která vylučuje trestnost a vůbec protiprávnost daného skutku. V trestním zákoníku z roku 1950 byla nutná obrana vymezena velmi úzce, jelikož v něm bylo stanoveno, že způsob obrany musí být přiměřený útoku. Uvolnění trestní represe přinesl trestní zákon z roku 1961, dle něž nesměla obrana být „*zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku*.“¹⁹ V roce 1993 byl trestní zákon včetně § 13, který upravoval nutnou obranu, novelizován. Toto znění úpravy nutné obrany bylo v roce 2009 beze změny přejato do nového trestního zákoníku a v nezměněné podobě platí dodnes.²⁰

Současná právní úprava nutné obrany je tedy zakotvena v § 29 trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.). Systematicky je zahrnuta do obecné části zákoníku a do hlavy třetí, nazvané Okolnosti vylučující protiprávnost činu. Odstavec první definuje nutnou obranu jako „*čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný trestním zákonem*.“ Podle druhého odstavce však „*nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku*.“ Jak již bylo napsáno výše, tato úprava nutné obrany je shodná s úpravou v předchozím trestním zákoně ve znění novely z roku 1993, tím pádem je judikatura i trestněprávní literatura od tohoto roku plně aplikovatelná i v současné době.²¹

¹⁸ KUČHTA, J., op. cit., s. 14-24.

¹⁹ Ibid., s. 29-31.

²⁰ *Vládní návrh zákona trestní zákon: Důvodová zpráva*. Sněmovní tisk 410/0, část č. 1/9. Praha: Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2008. Dostupné také z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>

²¹ ONDRUŠ, Radek a Petr VYTOPIIL. K institutu nutné obrany. *ASPI - Původní nebo upravené texty pro ASPI* [online]. 2015, roč. 2015, č. 85, s. 1 [cit. 2018-03-24].

3. Podmínky jednání v nutné obraně

3.1. Útok

Nutnou obranu může být pouze takové jednání, které je reakcí na zákonem kvalifikovaný útok. Podmínky, které musí útok splňovat, aby proti němu bylo možné užít nutnou obranu, zakotvuje § 29 odst. 1 t. z. tak, že jednáním v nutné obraně musí být odvrácen „*přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný trestním zákonem.*“ Zákon tedy pro nutnou obranu výslovně stanovuje dvě podmínky. Za prvé musí útok směřovat proti zájmu chráněnému trestním zákonem a za druhé útok musí v okamžiku, kdy je proti němu použita obrana, trvat nebo alespoň přímo hrozit. V ustanovení o nutné obraně ani v jiné části trestního zákoníku ale není zakotvena žádná legální definice samotného pojmu útok. V trestněprávní literatuře je pak útok definován různými způsoby.²²

- „*Útokem rozumíme (objektivně) protiprávní jednání člověka.*“²³
- „*Útok je jednání člověka, a to zpravidla konání nebo i opomenutí, které je úmyslné a protiprávní (nedovolené).*“²⁴
- „*Útok je úmyslné protiprávní jednání (konání ale i opomenutí) člověka (včetně osoby nepříčetné, dítěte nebo osoby jednající ve skutkovém omylu), které je pro společnost škodlivé (nebezpečné) a má znaky trestného činu, přestupku či jiného deliktu.*“²⁵
- „*Útokem je tedy protiprávní, více než nepatrně nebezpečné úmyslné konání nebo opomenutí člověka.*“²⁶
- „*Útokem se rozumí úmyslné jednání člověka, které je společensky škodlivé nikoli zcela nepatrnou měrou.*“²⁷
- „*... útok je úmyslné protiprávní jednání (konání i opomenutí) člověka, které ohrožuje nebo porušuje zájmy chráněné trestním zákonem.*“²⁸

²² BURDA, Eduard. Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 2010, č. 2, s. 43.

²³ ŠÁMAL, P., O. NOVOTNÝ, T. GRIVNA, J. HERCZEG, M. VANDUCHOVÁ a R. VOKOUN, op. cit., s. 218.

²⁴ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 400.

²⁵ DRAŠTÍK, A., op. cit., s. 250.

²⁶ FICO, Robert. *Nutná obrana*. [S.l.: s.n.], 2001, s. 16.

²⁷ NOVOTNÝ, František a Petr KYBIC. *Nutná obrana (několik poznámek)*. TP - Trestní právo (Wolters Kluwer). 2015, roč. 2015, č. 2, s. 14.

²⁸ JANEČKOVÁ, Eva. *Právní aspekty sebeobrany*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 35. Právní rukověť.

Různé definice pojmu útok se tedy v zásadě shodují v tom, že útok spočívá v jednání člověka a že toto jednání musí být protiprávní. Rozdílné jsou názory především na to, zda je útokem pouze jednání zaviněné, nebo dokonce pouze jednání zaviněné úmyslně, a také zda je nutná určitá minimální míra společenské nebezpečnosti útoku.²⁹

Útokem je tedy určité jednání fyzické osoby. Zpravidla má útok formu aktivního konání útočníka, není ale ani vyloučeno, aby měl útok podobu opomenutí. O útok opomenutím se bude jednat v takových případech, kdy útočník měl speciální povinnost konat a svým opominutím způsobil nebo zhoršil ohrožení chráněného zájmu. Obě tyto formy jednání jsou z hlediska nutné obrany rovnocenné. Útok tedy může spočívat jak v konání útočníka, tak i v jeho opomenutí.³⁰

Útočníkem může být v zásadě jakákoliv fyzická osoba. Útokem však nemůže být chování zvířete, neboť zvíře nemůže právně jednat a tím pádem ani útočit. Na nebezpečí způsobené zvířetem se bude vztahovat ustanovení o krajní nouzi. Pokud by ale bylo zvíře k napadení poštíváno člověkem, bude se jednat o útok, který opravňuje k jednání v nutné obraně. Útočníkem bude ovšem člověk, který zvíře poštvál, a zvíře samo bude považováno pouze za „živý nástroj“, který útočník použil ke svému útoku. Spornou otázkou je možnost jednání v nutné obraně vůči útokům osob nezletilých nebo nepříčetných a osob jednajících ve skutkovém omylu. Nejasná je i otázka, zda a do jaké míry je možné užít nutnou obranu vůči jednání úředních osob, kterým překročí svoji pravomoc.³¹

I když zákon výslovně nezakotvuje, že útok musí být protiprávní, trestněprávní nauka obecně požadavek protiprávnosti přijímá. Přestože útokem může být pouze protiprávní jednání, nemusí být vždy přímo trestným činem. Protiprávnost útoku totiž nemusí vyplývat pouze z trestněprávních norem, ale může spočívat i v nesouladu s jinými zákony. Může se jednat například o případy nutné obrany vůči útokům, které porušují předpisy správního práva a mají tedy charakter přestupků. Normy správního práva totiž často slouží k ochraně těch samých hodnot jako právo trestní, pouze se vztahují na jednání nižší intenzity než trestní předpisy. Navíc v okamžiku, kdy útok probíhá, může být často obtížné nebo i zcela nemožné určit, jakou měrou budou chráněné zájmy narušeny a zda bude mít útok nakonec charakter

²⁹ BURDA, Eduard. Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 2010, č. 2, s. 43.

³⁰ KUČHTA, J., op. cit., s. 80-82.

³¹ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 400-403.

trestného činu nebo pouze přestupku.³² Nutná obrana je dále přípustná i vůči tzv. *quazideliktům*, tedy skutkům, kterým chybí některý znak trestného činu, svou povahou se ale trestnému činu podobají a mnohé jeho další znaky naplňují. Nutná obrana je dále přípustná i vůči skutkům, jejichž trestnost v době po jejich spáchání zanikne nebo které nemohou být stíhány z procesních důvodů. Nutná obrana ale není přípustná vůči jednání dovoleným, nelze ji tedy použít vůči jednáním, která jsou beztrestné pro některou z okolností vylučujících protiprávnost, ledaže by byly překročeny podmínky stanovené pro danou okolnost.³³ Sporná je ale otázka, zda musí být protiprávnost útoku zaviněná útočníkem, případně jestli je nutné zavinění ve formě úmyslu nebo zda postačuje nedbalost. Definice útoku v různých zdrojích se v řešení této otázky neshodují. Jedná se ale spíše o teoretickou otázku, jelikož reálné případy použití nutné obrany směřují téměř výlučně proti útokům zaviněným a z převážné části vůči útokům zaviněným úmyslně.³⁴

V ustanovení o nutné obraně není výslovně stanoven požadavek, aby byl útok nebezpečný pro společnost. Obecně je ale za znak útoku považována jeho protiprávnost a důvodem pro označení určitého jednání za protiprávní je právě jeho společenská škodlivost.³⁵ Dle většiny odborné literatury by za útoky, proti nimž lze užít nutnou obranu, neměly být považovány vyloženě bagatelní činy s nepatrnou mírou společenské závažnosti, jako například povykávání dětí na ulici nebo strkání v tlačenci v hromadných dopravních prostředcích. Připuštění nutné obrany, tedy jednání, které má charakter činu jinak trestného, proti takovýmto bagatelním skutkům by bylo značně nespravedlivé a nebylo by ani společensky prospěšné. Většina trestněprávní teorie tedy dovozuje podmínku určité minimální míry společenské škodlivosti, kterou musí útok mít, aby proti němu byla přípustná nutná obrana.³⁶

Jak již bylo zmíněno výše, zákon výslovně stanovuje dvě podmínky, které musí jednání splnit, aby mohlo být považováno za nutnou obranu. Za prvé musí útok směřovat vůči zájmu chráněnému trestním zákonem, a za druhé musí útok v okamžiku, kdy je proti němu vedena obrana, trvat nebo alespoň přímo hrozit.

Použití nutnou obranu je možné jen vůči útoku, který je namířen proti některému ze zájmů, které chrání trestní zákon. Trestním zákonem se podle výkladového ustanovení

³² BURDA, Eduard. Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 2010, č. 2, s. 43.

³³ ŠÁMAL, P., O. NOVOTNÝ, T. GRIVNA, J. HERCZEG, M. VANDUCHOVÁ a R. VOKOUN, op. cit., s. 219.

³⁴ BURDA, Eduard. Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 2010, č. 2.

³⁵ Ibid.

³⁶ KUČHTA, J., op. cit., s. 101.

§ 110 t. z. rozumí kromě samotného *trestního zákoníku* i *zákon o soudnictví ve věcech mládeže* a *zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim*. Jelikož jsou ale skutkové podstaty trestných činů obsaženy pouze v trestním zákoníku, je pro účely nutné obrany za trestní zákon považován pouze trestní zákoník.³⁷ Zájmy, které trestní právo chrání, jsou tedy v trestním zákoníku vyjádřeny jako objekty jednotlivých trestných činů. Individuální objekt je nutným znakem každé skutkové podstaty, jelikož smyslem každého trestného činu je zajistit ochranu pro některý společenský vztah, zájem či hodnotu. Trestné činy, jejichž individuální objekty jsou si blízké, jsou seskupeny do hlav. Každá hlava trestního zákoníku pak slouží k ochraně určitého skupinového objektu nebo objektů. Mezi zájmy a hodnoty, které jsou nejčastěji bráněny v nutné obraně, patří život, zdraví, svoboda a majetek. Bránit v nutné obraně je možné jak zájmy individuální, a to své vlastní i zájmy jiných osob, tak i zájmy kolektivní, včetně zájmů státu.³⁸ Pro přípustnost nutné obrany postačuje, že je napadený zájem chráněn v trestním právu druhově. Není tedy nutné, aby útok proti chráněnému zájmu byl natolik intenzivní, aby se jednalo přímo o trestný čin. Například je přípustná nutná obrana proti jakémukoliv útoku na zdraví, i kdyby tento dosahoval tak nízké intenzity, že by z něj hrozila jen drobná zdravotní újma, která by nebyla dostatečná pro kvalifikování skutku jako trestného činu. Odlišný přístup by kladl příliš vysoké nároky na obránce, který v okamžiku útoku často nemůže poznat, jak závažný následek bude způsoben.³⁹

Aby mohlo být jednání považováno za nutnou obranu, musí být reakcí na přímo hrozící nebo trvajícím útok. O přímo hrozícím útokem se bude jednat tehdy, jestliže lze v daném okamžiku na základě všech okolností důvodně předpokládat, že útok bude v nejbližších chvílích s velkou pravděpodobností zahájen. Tento předpoklad může být často založen na slovní výhrůžce útočnicka, vždy ale není nutné, aby útočnick svůj úmysl zaútočit přímo vyslovil. To, že útok přímo hrozí, může dostatečně jasně vyplynout z okolností situace, například z nebezpečného chování útočnicka nebo z jeho agresivní povahy, pokud je tato známá obránci.⁴⁰ Pokud má útok povahu trestného činu, začne většinou pro účely nutné obrany přímo hrozit okamžikem, kdy vstoupí do stádia pokusu. V některých případech je ale možné, aby se o přímo hrozícím útokem jednalo již ve stádiu přípravy trestného činu nebo dokonce už i v okamžiku projevení myšlenky trestný čin spáchat. Jestliže lze útok důvodně považovat za přímo hrozící, není nutné čekat, až útočnick sám zaútočí. Nutná obrana může být zahájena také kdykoliv během trvání útoku až

³⁷ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 399.

³⁸ DRAŠTÍK, A., op. cit., s. 251.

³⁹ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 403.

⁴⁰ FICO, R., op. cit., s. 18-19.

do okamžiku, kdy je útok ukončen. Útok se považuje za ukončený tehdy, jestliže ohrožení pro chráněné zájmy již pominulo. Obranné jednání po ukončení útoku již neslouží k ochraně chráněných zájmů, ale má spíše charakter msty za spáchaný útok. Takové jednání není možné považovat za beztrestné. Nutná obrana by ale byla přípustná v případě, kdy útok sice dočasně pominul, ale bylo by možné očekávat, že v brzké době zase obnověn. Pokud je útok zároveň trestným činem, nemusí být okamžik ukončení útoku totožný s okamžikem naplnění všech znaků skutkové podstaty, tedy s okamžikem dokonáním trestného činu. Ohrožení pro chráněné zájmy totiž může přetrvávat i nadále. Tak tomu bude například tehdy, kdy pachatel odnáší z místa činu cizí věci, tedy již dokonal trestný čin krádeže, ale jeho útok na majetkové zájmy trvá dále.⁴¹

3.2. Obrana

Každý člověk má právo se bránit proti útoku, který trvá nebo přímo hrozí a zároveň směřuje vůči zájmům chráněným trestným zákonem. V nutné obraně tedy může jednat jakákoliv fyzická osoba. Obránce může chránit své vlastní zájmy, ale rovněž může vystoupit na obranu ohrožených práv jiných osob, a to jak osob fyzických, tak i osob právnických. Tyto případy jsou nazývány jako pomoc v nutné obraně. Poskytnout tuto pomoc je možné i v případech, kdy se napadená osoba sama nebrání. Pomoc v nutné obraně by nebyla přípustná pouze tehdy, kdyby byla proti vůli napadené osoby. V nutné obraně lze dále chránit nejen zájmy individuálních osob, ale i zájmy celospolečenské a zájmy státu.⁴²

Nutnou obranou může být v zásadě jakékoliv jednání, které je způsobilé odvrátit přímo hrozící nebo trvající útok nebo které je schopné následky takového útoku alespoň zmírnit. V případech, ve kterých připadá v úvahu aplikace ustanovení o nutné obraně, spočívá obrana v aktivním jednání obránce, má tedy vlastně povahu protiútoku. Obránce může například použít proti útočníkovi fyzickou sílu nebo proti němu užít zbraň. Zpravidla má jednání v nutné obraně podobu konání, ale myslitelné jsou i případy nutné obrany opomenutím, například pokud obránce nezabrání svému psovi v napadání útočníka.⁴³ Nutná obrana ale musí vždy směřovat jen proti útočníkovi. Pokud by byly jednáním v nutné obraně ohroženy zájmy třetích osob, bude újma jim způsobená posouzena podle ustanovení o krajní nouzi.⁴⁴

⁴¹ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 403-404.

⁴² KUČHTA, J., op. cit., s. 133-134.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 400.

Cílem nutné obrany je odrazit protiprávní útok a ochránit zájmy, proti kterým daný útok směřuje. Aby mohl být tento účel prakticky naplněn, obrana musí být silnější než útok, jinak by byla neúspěšná.⁴⁵ Nutná obrana by také měla být schopná odrazit útok spolehlivě a s co nejmenším rizikem pro bránící se osobu. Není možné požadovat po obránci, aby riskoval tím, že použije mírnější, ale nejistý způsob obrany. Při posuzování nutné obrany je třeba vycházet z toho, že celou nebezpečnou situaci způsobil svým jednáním ze své vlastní vůle útočník. Vyvolané riziko by tedy měl nést hlavně on sám, což se týká i újmy mu hrozící z důrazné a silné obrany. Obránce je navíc znevýhodněn tím, že si zpravidla nemá možnost vybrat, jaké prostředky pro svou obranu použije, a ani nemá čas zvažovat, jaký způsob obrany je vůči danému útoku nejvhodnější. Naproti tomu útočník jako iniciátor celé situace má možnost si svůj útok promyslet a naplánovat i obstarat si k němu vhodné prostředky.⁴⁶

Na druhou stranu ale není možné práva útočníka vůbec nezohledňovat. Důvodem, proč je nutná obrana okolností vylučující protiprávnost, je její společenská prospěšnost, jelikož jednáním v nutné obraně je možné chránit důležité hodnoty a zájmy. Pokud by však obrana byla vůči útoku extrémně nepřiměřená, byla by sice stále schopná ochránit individuální zájem obránce, ale nepoměrně silněji by narušila zájmy útočníka, a proto už by se nedala označit za prospěšnou pro celou společnost. Pokud by tedy bylo zákonem tolerováno naprosto libovolné obranné jednání, umožnilo by to beztrestnost i pro tyto případy zneužití nutné obrany.⁴⁷

Proto zákon stanovuje meze pro to, jakým způsobem lze v nutné obraně jednat. Dle § 29 odst. 2 t. z. „*nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.*“ Toto ustanovení zakotvuje negativní podmínku pro jednání v nutné obraně, při jejímž překročení se o nutnou obranu nejedná, ani pokud splňuje podmínky dle prvního odstavce, tedy i když směřuje vůči přímo hrozícímu nebo trvajícím útoku proti zájmům chráněným trestním zákonem. Přípustnost nutné obrany je zákonem hodnocena z hlediska její přiměřenosti vůči útoku. Zákon ale nepožaduje, aby obrana byla zcela přiměřená útoku. Za nutnou obranu může být považováno i jednání, které je útoku nepřiměřené, pouze se nesmí jednat o nepřiměřenost zcela zjevnou. Přiměřenost obrany se posuzuje z hlediska intenzity obranného jednání v porovnání se způsobem útoku.⁴⁸

⁴⁵ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 404-405.

⁴⁶ HENDRYCH, Dušan, Miroslav BĚLINA, Josef FIALA, Pavel ŠÁMAL, Ivana ŠTENGLOVÁ a Pavel ŠTURMA. *Právní slovník*. 3. podstatně rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. Zpřístupněno z beck-online.cz.

⁴⁷ KUČHTA, J., op. cit., s. 69-70.

⁴⁸ DRAŠTÍK, A., op. cit., s. 251.

Pojem způsob útoku je v nauce i v judikatuře vykládán velmi široce. Nezahrnuje pouze samotný způsob provedení útoku, ale i další okolnosti, za kterých byl útok učiněn, pokud tyto byly známé nebo zjevné obránci. Způsob provedení útoku zahrnuje například to, vůči jakým částem těla směřovaly úderý útočnicka a jakou byly vedeny silou. Mezi další relevantní okolnosti, které by měly být při hodnocení způsobu útoku v rámci nutné obrany také zohledněny, patří například to, na jakém místě a v jaké denní době byl útok proveden, jak na obránce subjektivně působila osoba útočnicka a její úmysly, nebo zda s útočnickem jednaly v součinnosti další osoby.⁴⁹ Stejně tak způsob obrany je nutné posuzovat široce, se zvážením všech okolností situace, za kterých obránce jednal.⁵⁰

Zákon stanovuje, že nutná obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená útoku. Nijak blíže ale nepopisuje, jaké konkrétní obranné jednání je již zcela zjevně nepřiměřené. Hodnocení poměru intenzity obrany a způsobu útoku tak spočívá na orgánech činných v trestním řízení, které musí individuálně zhodnotit každý jednotlivý případ a jeho specifické okolnosti. Orgány činné v trestním řízení však mají na posouzení každé situace dostatek času a rovněž mají velké množství zkušeností s aplikací právní úpravy nutné obrany. Hodnocení přiměřenosti obrany z jejich pohledu by tak mohlo být vůči obránci příliš přísné. Když tedy orgány činné v trestním řízení o přiměřenosti obrany rozhodují, musí se snažit vcítit do dané situace a do představ bránící se osoby a hodnotit okolnosti případu především podle toho, jak se jevily v danou chvíli tomuto obránci. O překročení mezí nutné obrany se pak bude jednat pouze tehdy, pokud musela být její nepřiměřenost zcela zjevná bránící se osobě v době útoku.⁵¹ Orgány činné v trestním řízení musejí při rozhodování rovněž vzít v úvahu subjektivní stav obránce při útoku. Situace, ve které je nutné se nečekaně a bez možnosti přípravy bránit, je pro většinu lidí velmi psychicky náročná. Rozrušení a strach vyvolané útokem mohou často negativně ovlivnit rozhodování obránce. Orgány činné v trestním řízení tedy musí hodnotit nutnou obranu a její přiměřenost také s ohledem na duševní stav obránce.⁵² Toto subjektivní hledisko ale není možné zcela absolutizovat a nutnou obranu hodnotit pouze podle toho, jak situaci vnímala bránící se osoba. Obránce totiž může při posuzování situace učinit závažné chyby v úsudku pouze vinou své vlastní nepozornosti. Za takto způsobené následky by bránící se osoba měla být odpovědná i přes psychickou zátěž, pod kterou se

⁴⁹ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 404-405.

⁵⁰ NOVOTNÝ, František. Trestní zákoník 2010: komentář, judikatura, důvodová zpráva. Praha: Eurounion, 2010, s. 101.

⁵¹ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 405-407.

⁵² ŠÁMAL, P., O. NOVOTNÝ, T. GRIVNA, J. HERCZEG, M. VANDUCHOVÁ a R. VOKOUN, op. cit., s. 226.

nacházela. I když je tedy posouzení přiměřenosti obrany z pohledu obránce stěžejní, celou situaci je nutné posoudit komplexně, aby nebyly označeny za beztrestné závažné chyby v úsudku obránce.⁵³

Od požadavku přiměřenosti je nutné odlišit proporcionalitu. Ta označuje poměr mezi zájmem chráněným, který obránce hájí v nutné obraně, a zájmem obětovaným, tedy zájmem útočnicka, který je obranným jednáním narušen. Na rozdíl od úpravy krajní nouze není pro nutnou obranu podmínka proporcionality v zákoně stanovena. Je tedy možné chránit i zájem relativně méně významný porušením zájmu významnějšího.⁵⁴ Spornými jsou pak ty případy, kdy je nepoměr mezi chráněným zájmem a zájmem napadeným velmi výrazný a nutnou obranou je způsobena újma mnohem zásadnější než ta, která hrozila z útoku.⁵⁵

Pro nutnou obranu dále není stanoven ani požadavek subsidiarity obranného jednání. Aktivně se bránit proti protiprávnímu útoku způsobem, který není zcela zjevně nepřiměřený, je právem každého člověka. Po nikom tedy nelze požadovat, aby při ohrožení chráněných zájmů před útočником ustupoval.⁵⁶

3.3. Následky překročení mezí nutné obrany

Důvodem, proč je jednání v nutné obraně beztrestné, i když naplňuje znaky skutkové podstaty některého trestného činu, je absence společenské škodlivosti takového jednání. Pro stát i společnost je totiž v určitých případech prospěšné, aby občan sám zasáhl na ochranu chráněných zájmů, zvláště pokud není možný zásah veřejné moci. Pokud ovšem obranné jednání přesáhne meze toho, co je nutné k odražení útoku, není již společensky prospěšné a tím pádem nemůže ani být ani považováno za beztrestné.

O překročení mezí nutné obrany se jedná v takových případech, v nichž jsou sice dány některé podmínky nutné obrany, nejsou ale splněny úplně. Jedná se o situace blízké nutné obraně, ale jelikož nejsou naplněny všechny zákonné požadavky, protiprávnost tohoto jednání nemůže být vyloučena. V trestněprávní teorii se rozlišují dva hlavní případy excesů z nutné obrany, a to překročení přípustné míry intenzity obranného jednání a nedodržení časové podmínky pro nutnou obranu.⁵⁷

⁵³ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 405-407.

⁵⁴ SOLNAR, V., J. FENYK a D. CÍSAŘOVÁ, op. cit., s. 147.

⁵⁵ ŠÁMAL, P., O. NOVOTNÝ, T. GŘIVNA, J. HERCZEG, M. VANDUCHOVÁ a R. VOKOUN, op. cit., s. 226.

⁵⁶ FICO, R., op. cit., s. 23-26.

⁵⁷ SOLNAR, V., J. FENYK a D. CÍSAŘOVÁ, op. cit., s. 155.

Pokud je obrana nepřiměřeně silná vzhledem ke způsobu útoku, jedná se o exces intenzivní. Konkrétněji se bude jednat o takové situace, ve kterých byla nutná obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku z pohledu bránící se osoby, i s přihlédnutím k jejímu psychickému stavu v době útoku. Při rozhodování o přiměřenosti intenzity obrany ke způsobu útoku je nutné pečlivě zvážit všechny relevantní okolnosti případu, tedy nejenom způsob, jakým byly útok i obrana provedeny. Není ale nutné, aby obrana splnila podmínku subsidiarity, ani se zásadně nezkoumá proporcionalita mezi chráněnými a obětovanými zájmy. Konkrétní meze toho, co je již zcela zjevně nepřiměřené, jsou individuální pro každý jednotlivý případ a závisí na posouzení orgánů činných v trestním řízení.⁵⁸

Jestliže obrana překračuje časové meze stanovené pro nutnou obranu, jedná se o exces extenzivní. Dle zákona musí být obrana namířena proti přímo hrozícímu nebo trvajícím útoku. Tuto podmínku je možné překročit ve dvou směrech. Obrana může být jednak předčasná, což znamená, že přichází ve chvíli, kdy útok ještě neprobíhá ani přímo nehrozí jeho bezprostřední zahájení. Obránce ale není povinen čekat, až útočník zahájí útok a udeří první, jelikož takové chování by mohlo jeho následnou obranu velmi ztížit. To, že útok přímo hrozí, je možné v některých případech vyvodit i z konkludentních projevů chování útočníka. O extenzivní exces se jedná i v těch případech, kdy obrana pokračuje i po ukončení útoku. Tehdy již chráněné zájmy nejsou ohroženy a ani bezprostředně nehrozí jejich další porušení. Takovéto jednání bývá spíše než obranou chráněných zájmů motivováno mstou za spáchaný útok.⁵⁹

Exces z nutné obrany je jednáním společensky škodlivým a tím pádem i jednáním protiprávním. Posuzuje se jako ten trestný čin, jehož znaky dané jednání naplní. V případech excesu z nutné obrany je ale nutné zvláště pečlivě zhodnotit subjektivní stránku daného trestného činu, tedy vnitřní vztah obránce k překročení mezí nutné obrany, jakožto i jeho vztah k následku, který tímto překročením způsobil. Exces z nutné obrany lze posoudit jako úmyslný trestný čin jen tehdy, pokud obránce překročil meze nutné obrany úmyslně a byl také alespoň srozuměn s následkem, který tím způsobil. Častěji se při excesu z nutné obrany jedná o nedbalostní trestný čin, při němž jsou překročení podmínek i způsobený následek zaviněny obráncem z nedbalosti. Pokud ale nelze k překročení mezí nutné obrany dovést ani

⁵⁸ SOLNAŘ, V., J. FENYK a D. CÍSAŘOVÁ, op. cit., s. 151-152, 155-156.

⁵⁹ Ibid., s. 151, 155-156

nedbalostní zavinění, o trestný čin se jednat vůbec nemůže, stejně jako v případě, že chybí zavinění k následku způsobenému excesem z nutné obrany.⁶⁰

Přestože je exces z nutné obrany jednáním společensky škodlivým, mohlo by se jeho potrestání bez zohlednění výjimečnosti situace, za které bylo vykonáno, jevit jako příliš přísné. To by pak mohlo nepříznivě ovlivnit společenské povědomí o nutné obraně a vyvolat nejistotu a strach z jejího použití. To, že byl posuzovaný skutek spáchán jako exces z nutné obrany, bývá tím pádem při posuzování jednotlivých případů zohledňováno.⁶¹ Dle § 41 písm. g) t. z. je obecně polehčující okolností pro jakýkoliv trestný čin fakt, že byl spáchán „*odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany.*“ Dle § 39 odst. 3 t. z. pak „*při stanovení druhu trestu a jeho výměry soud přihlédne k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem.*“ Zohlednit exces z nutné obrany při stanovování trestu je tedy ze zákona povinností soudu. Při překročení mezí nutné obrany přichází v úvahu i použití skutkových podstat trestných činů *zabití* dle § 141 t. z. a *ublížení na zdraví z omluvitelného důvodu* dle § 146a t. z., které jsou privilegovanými skutkovými podstatami k trestnému činu *vraždy* dle § 140 t. z. a trestným činům *těžkého ublížení na zdraví* dle § 145 t. z. a *ublížení na zdraví* dle § 146 t. z. Tyto skutkové podstaty mohou být aplikovány v případech, kdy byly meze nutné obrany překročeny sice úmyslně, ale zároveň „*v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženého jednání poškozeného.*“ Tyto podmínky budou právě v případech excesu z nutné obrany často naplněny.⁶²

3.4. Putativní nutná obrana

Existence oprávnění jednat v nutné obraně je závislá na přímé hrozbě nebo trvání útoku proti chráněným zájmům. Aby tedy byla nutná obrana přípustná, musí takovýto útok skutečně existovat. Pokud jednání, které obránce považuje za útok, není ve skutečnosti myšleno vážně a jedná se například jen o žert nebo nedorozumění, nejsou ve skutečnosti ohroženy žádné chráněné zájmy. Takovýto domnělý útok není společensky škodlivý, proto se proti němu nelze bránit tak, že bude způsobena domnělému útočníkovi újma. Případy, kdy je nutná obrana potřebná jen v představách obránce a jednání, vůči kterému směřuje, skutečným útokem není, jsou označovány jako domnělá nebo putativní nutná obrana.⁶³

⁶⁰ KUČHTA, J., op. cit., s. 164-169.

⁶¹ Ibid., s. 169.

⁶² ŠÁMAL, P., O. NOVOTNÝ, T. GŘIVNA, J. HERCZEG, M. VANDUCHOVÁ a R. VOKOUN, op. cit., s. 226.

⁶³ KUČHTA, J., op. cit., s. 132.

Při putativní nutné obraně jedná bránicí se osoba v omylu, jelikož předpokládá existenci okolnosti vylučující protiprávnost, která ale ve skutečnosti v daném případě není dána. Takovéto situace se posuzují dle obecných ustanovení o omylu. Na případy putativní nutné obrany se konkrétně vztahuje § 18 odst. 4 t. z., dle něhož ten, „*kdo při spáchání činu mylně předpokládá skutkovou okolnost, která vylučuje jeho protiprávnost, nejedná úmyslně; tím není dotčena odpovědnost za trestný čin spáchaný z nedbalosti.*“ Při posuzování toho, jaký trestný čin byl putativní nutnou obranou spáchán, jsou tedy vyloučeny trestné činy úmyslné. Přicházejí v úvahu pouze trestné činy nedbalostní, a to jedině z nedbalosti nevědomé.⁶⁴ Dle § 16 odst. 2 písm. b) t. z. je trestný čin spáchán z nevědomé nedbalosti tehdy, jestliže pachatel „*nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.*“ Je tedy nutné posoudit, z jakého důvodu obránce nerozpoznal, že není útok skutečný. Pokud byl tento omyl zapříčiněn jeho vlastní nedbalostí a jiná osoba by za stejných okolností zdánlivost útoku rozpoznala, jedná se o nedbalostní trestný čin. Pokud ale omyl nebyl zaviněný, jelikož byl způsoben objektivními okolnostmi situace, o trestný čin se nejedná. Putativní nutná obrana bude v takovém případě beztrestná, ale nikoliv z důvodu existence okolnosti vylučující protiprávnost, jelikož ta v dané situaci objektivně neexistuje, ale dle ustanovení o skutkovém omylu, ve kterém se daná osoba nacházela.⁶⁵

⁶⁴ ŠÁMAL, P., O. NOVOTNÝ, T. GŘIVNA, J. HERCZEG, M. VANDUCHOVÁ a R. VOKOUN, op. cit., s. 225.

⁶⁵ KUČHTA, J., op. cit., s. 132-133.

4. Sporné otázky nutné obrany v judikatuře

4.1. Okamžik skončení útoku

Aby nějaké jednání vůbec mohlo být nazýváno obranou, musí být reakcí na útok. Trestní zákoník proto stanovuje, že nutná obrana je přípustná jen tehdy, pokud je jí odvrácen přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájmy chráněné trestním zákonem. Nutná obrana je pak vyloučena v těch případech, v nichž ještě žádný útok bezprostředně nehrozí, a rovněž tehdy, kdy byl útok již ukončen. V praxi ale může být často velmi složité tyto časové hranice nutné obrany přesně stanovit.⁶⁶

K důležitosti přesného určení okamžiku, kdy útok skončil, se vyjádřil Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **11 To 27/1990**.

Tento případ se odehrál v bytě obžalované, která zde bydlela spolu se svým manželem, v této věci poškozeným. Mezi obžalovanou a poškozeným docházelo již delší dobu ke sporům, obžalované byla tím pádem dobře známa agresivního povaha poškozeného, která se projevovala hlavně po požití alkoholu. Právě podnapilost vedla poškozeného k vyvolání slovního a poté fyzického konfliktu s obžalovanou, kterému byly přítomny i jejich děti, které poškozený svým jednáním rovněž ohrožoval. Poškozený obžalované navíc slovně vyhrožoval zabitím. Obžalovaná, vedená strachem o sebe a své děti, bodla poškozeného značnou silou do oblasti hrudníku kuchyňským nožem, v důsledku čehož poškozený zemřel.

Na obžalovanou byla pro toto jednání podána obžaloba pro trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1 tr. zákona. Městský soud v Praze jako soud prvního stupně v dané věci ale obžalovanou této obžaloby zprostil, jelikož jednala v nutné obraně. Tento rozsudek napadl odvoláním městský prokurátor v Praze, jelikož dle jeho názoru obžalovaná meze nutné obrany překročila. Jednání poškozeného, i když bylo protiprávním útokem, nebylo natolik společensky závažné, aby oprávnilo obžalovanou k usmrcení poškozeného.

Nejvyšší soud ČR rozsudek z podnětu tohoto odvolání zrušil, neztotožnil se ale zcela s argumentací městského prokurátora. Dle názoru Nejvyššího soudu ČR není vyloučeno, že se ze strany obžalované skutečně jednalo o nutnou obranu, ale pro definitivní učinění tohoto závěru nebyl ještě dostatečně jasně zjištěn a prokázán skutkový stav. Za chybné považuje Nejvyšší soud ČR především to, že soud prvního stupně vycházel při posuzování věci

⁶⁶ JANEČKOVÁ, E., op. cit., s. 33.

ze závěru, že v okamžiku, kdy ho obžalovaná bodla nožem, útok poškozeného „*velmi pravděpodobně neskončil*.“ Takovýto závěr není dostatečný pro aplikaci ustanovení o nutné obraně. Aby mohl být ve věci vynesena rozsudek, ať už osvobozující či odsuzující, musí být nejprve učiněn bezpodmínečný a určitý závěr o tom, zda útok v okamžiku obranného jednání trval či netrval. Je samozřejmě možné, že tuto otázku nebude možné bezpečně zodpovědět ani po provedení dalších důkazů. Celému incidentu byly totiž kromě obžalované a zemřelého poškozeného přítomny jen jejich malé děti, důkazní situace je tedy poměrně složitá. V takovém případě bude dle Městského soudu v Praze na místě aplikovat zásadu *in dubio pro reo* a učinit ve prospěch obžalované závěr, že útok poškozeného v době obrany neskončil a stále trval.

Ohledně okamžiku skončení útoku je tedy bezpodmínečně nutné učinit jasný závěr, jinak není možné určit, zda byly či nebyly splněny podmínky pro nutnou obranu.

Útok se považuje za ukončený tehdy, kdy již bezprostředně nehrozí žádné další porušení zájmů chráněných trestním zákonem. Jednak je útok skončen v těch případech, kdy útočník dosáhl svého zamýšleného cíle, chráněné zájmy již porušil a dále je porušovat nehodlá. Tento okamžik nemusí nutně splývat s okamžikem dokonání trestného činu, který útočník páchá. Tak například proti útočníkovi, který spáchal trestný čin krádeže a z místa činu odnáší cizí věci je nutná obrana stále přípustná i když byl trestný čin krádeže dokonán, jelikož útok na majetkové zájmy stále trvá a případná obrana může tyto zájmy ještě uchránit. Útok je rovněž ukončen tehdy, když útočník sice svého cíle nedosáhne, ale přesto od svého útoku dobrovolně rozhodne upustit.⁶⁷

Dále je útok skončený také tehdy, jestliže je obrana proti němu úspěšná a obránce útočníkovi zabránil v útoku pokračovat. Poté již není žádná obrana potřebná a případný další zásah obránce proti útočníkovi nemůže být zahrnuto pod ustanovení o nutné obraně.⁶⁸ K přesnému určení tohoto okamžiku se vyjádřil Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **4 Tdo 443/2016**.

Předmětná událost se odehrála v areálu řadových garáží, kam přijel poškozený v úmyslu vyhledat obviněného, se kterým se v předchozích dnech pohádal. Na tomto místě poškozený obviněného skutečně našel. Poškozený obviněnému začal vyhrožovat fyzickým napadením a vešel za ním do jeho garáže, odkud ho ale obviněný vykázal. Poškozený tedy z garáže vyběhl a zavřel za sebou vrata, která zvenku držel tak, aby se obviněný nemohl dostat ven. Dle tvrzení

⁶⁷ KUČHTA, J., op. cit., s. 125-126.

⁶⁸ Ibid.

obviněného na něj v tuto dobu poškozený křičel a vyhrožoval mu tím, že zapálí jeho venku stojící auto. Obviněný se obával, že poškozený své výhrůžky skutečně splní, snažil se proto dostat ven. Jelikož garážová vrata nebylo možné zevnitř otevřít, obviněný je silou rozrazil, přičemž poškozeného udeřila do obličeje petlice vrat, čímž mu byla způsobena zranění s obvyklou dobou léčení do šesti týdnů. Poškozený v důsledku této rány upadl na zem, kde ho obviněný ještě dvakrát udeřil do obličeje pěstí.

Soudem prvního stupně byl tento čin posouzen jako přečin ublížení na zdraví podle § 146 odst. 1 t. z. Obviněný tento rozsudek napadl odvoláním, které bylo zamítnuto. Obviněný proto podal ve věci dovolání, v němž požadoval, aby byl zproštěn obžaloby, jelikož jednal v rámci nutné obrany.

Oba nižší soudy ve svých rozhodnutích uznaly, že konfliktní situaci skutečně vyvolal poškozený, který obviněného slovně napadal. Dle názoru obou soudů ale tento verbální útok poškozeného skončil, když opustil garáž obviněného. Tímto okamžikem byla rozepře skončena a obviněný mohl jednoduše vyčkat odchodu poškozeného z místa. Jednání obviněného tedy tyto soudy kvalifikovaly jako extenzivní excus z nutné obrany, jelikož útok v době obrany již netrval.

Tento názor nižších soudů je dle Nejvyššího soudu ČR jakožto soudu dovolacího jednoznačně nesprávný. Když poškozený držel vrata garáže, aby se poškozený nemohl dostat ven, vedl protiprávní útok na osobní svobodu obviněného, což je zájem chráněný v trestním zákoníku. Po dobu, co poškozený vrata držel, tedy trval útok, proti kterému se obviněný mohl bránit v nutné obraně.

O extenzivní excus by se dle dovolacího soudu mohlo jednat jen v souvislosti s dvěma ranami pěstí, které obviněný poškozenému uštědřil v okamžiku, kdy tento upadl na zem po nárazu vrat. V tuto chvíli poškozený již neomezoval osobní svobodu obviněného a jeho útok byl ukončen, obrana obviněného tedy nebyla přípustná. Jelikož ale zranění poškozeného bylo způsobeno pouze petlicí od rozražených vrat a údery pěstí žádnou další újmu na zdraví poškozenému nezpůsobily, jedná se v tomto případě jen o teoretickou úvahu.

Dle Nejvyššího soudu ČR je nutné odmítnout i argument, že obviněný měl vyčkat, až poškozený místo sám opustí a tím konflikt vyřešit, jelikož po nikom nelze požadovat, aby ustupoval před protiprávním útokem na zájem chráněný trestní zákonem. Nejvyšší soud ČR tedy posoudil dovolání obviněného jako důvodné a uvedená rozhodnutí nižších soudů zrušil.

Soudu prvního stupně přikázal věc znovu projednat a rozhodnout, přičemž tento soud je při svém rozhodování vázán právním názorem Nejvyššího soudu ČR.

Nejvyšší soud ČR se při hodnocení tohoto hraničního případu zabýval přesným určením hranic mezi nutnou obranou a excesem z jejích podmínek. Když poškozený držel obviněného zavřeného v garáži, útočil tím na jeho osobní svobodu a obviněný se mohl oprávněně bránit. Ale v okamžiku, kdy byly vrata rozražena a poškozený ležel zraněný na zádech na zemi, jeho útok již netrval a jednání obviněného tím pádem nemohlo být obranou. I když se tedy celá popsaná situace odehrála velmi rychle, pouze první část jednání obviněného je možné považovat za nutnou obranu.⁶⁹

Od skončení útoku je nutné odlišovat případy, kdy útočník sice svůj útok přeruší, ale má v úmyslu v něm brzy znovu pokračovat. Jestliže se ze strany útočníka v těchto případech jedná jen o přestávku v útoku a stále existuje bezprostřední hrozba, že útok bude v nejbližší době pokračovat, je nutná obrana stále přípustná. Jedná se například o takové případy, kdy útočník odpočívá a nabírá síly, aniž by byl ještě obráncem zcela zneškodněn, nebo se snaží opatřit si lepší pozici nebo prostředky pro útok. Právě tyto případy ale mohou být z hlediska posouzení splnění podmínek nutné obrany sporné. V praxi je totiž často složité odlišit pouhou dočasnou přestávku v útoku od skutečného skončení útoku, a to zvláště z pohledu obránce, který se nachází ve velmi stresující situaci, a i po faktickém ukončení útoku u něj může přetrvávat značný strach z útočníka a možného obnovení útoku.⁷⁰

Nejvyšší soud ČR se k otázce rozlišení přestávky v útoku a faktického skončení útoku vyjádřil v svém rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **11 Tdo 1392/2014**.

V tomto případě se obviněný v nočních hodinách v prostorách herny dostal do rozepře s jedním z poškozených a poté, co s ním vyšel ven na ulici, byl tímto poškozeným a jednou další osobou fyzicky napaden údery pěstí a kopy do horní části těla. Po ukončení napadání odešel obviněný zpět do herny, kde si ošetřil svá zranění. Když uviděl, že za poškozeným dorazili na místo další jeho známí, začal se obávat dalšího napadení, proto si vzal z baru nůž a uschoval si jej do kapsy. Následně za obviněným přišli dovnitř oba poškození, tedy ten, který ho předtím napadl, a druhý, který právě dorazil na místo. Poškození nebyli nijak ozbrojeni a pouze si chtěli s obviněným klidně vyřešit vzájemné rozpory. Obviněný na ně ale pod vlivem rozrušení z předchozího napadení a strachu z jejich přesily zaútočil nožem, přičemž každého

⁶⁹ KRATOCHVÍL, Vladimír. Nutná obrana, ublížení na zdraví: K § 29, § 146 odst. 1 tr. zákoníku. In: StZ. - Státní zastupitelství (Wolters Kluwert). 2017, s. 53.

⁷⁰ KUCHTA, J., op. cit., s. 126.

z poškozených jednou bodnul a poté oba dva pak s nožem v ruce pronásledoval ven z herny. Prvního z poškozených bodnul do oblasti břicha, v důsledku čehož tento poškozený téhož dne v nemocnici zemřel. Druhého z poškozených bodnul obviněný do oblasti hrudníku, čímž mu způsobil jen povrchní bodnou ránu, jelikož se poškozený stačil jeho úderu částečně vyhnout.

Soudem prvního stupně byl obviněný uznán vinným zvláště závažným zločinem zabití podle § 141 odst. 1, odst. 2 písm. a) t. z. ve stádiu pokusu podle § 21 odst. 1 t. z. Dle tohoto soudu se tedy obviněný úmyslně pokusil usmrtit dvě osoby, přičemž smrtící následek nastal jen u jedné z nich. S tímto hodnocením se ztotožnil i odvolací soud.

Následně podal obviněný ve věci dovolání. Dle jeho názoru by jeho jednání mělo být posouzeno jako nutná obrana, jelikož v okamžiku, kdy použil proti poškozeným nůž, trval protiprávní útok na jeho osobu. Oba poškození ho přišli do herny vyzvat k tomu, aby s nimi šel ven, kde bylo shromážděno větší množství jejich známých. Jelikož poškození celý konflikt původně vyvolali, obviněný se v popsané situaci oprávněně obával, že chtějí v útoku na něj pokračovat, navíc za podpory většího počtu shromážděných osob.

Nejvyšší soud ČR ale dovolání obviněného neshledal důvodným. I když byl obviněný původně napaden a byl proti němu veden útok ve smyslu ustanovení o nutné obraně, tento útok byl skončen v okamžiku, kdy odešel zpět do herny ošetřit si rány. Provedené důkazy, především pak kamerový záznam z prostorů herny, jasně ukazují to, že když poškození přišli dovnitř za obviněným, probíhala jejich diskuze klidně a bez dalšího fyzického napadání. V tento okamžik vytáhl obviněný připravený nůž, pobodal oba poškozené a následně je ještě s nožem pronásledoval s úmyslem je bodnout znovu. Jeho rány navíc směřovaly vůči místům, kde se nacházejí životně důležité orgány, a byly vedeny dostatečnou silou na to, aby způsobily fatální následek, který u jednoho poškozeného skutečně nastal a u druhého k usmrcení nedošlo pouze díky jeho včasnému úhybnému manévru. Jednání poškozeného tedy nemůže být klasifikováno jako nutná obrana, jelikož nebyla splněna podmínka, že v okamžiku obrany musí přímo hrozit nebo trvat útok. V tomto případě byl již útok poškozených skončen a nebyla objektivně přítomna ani hrozba, že bude v nejbližších chvílích znovu obnoven. I když byl obviněný rozrušený vlivem předchozího napadení, tento jeho stav byl dle Nejvyššího soudu ČR dostatečně zohledněn použitím privilegované skutkové podstaty trestného činu zabití.

Podobným případem se Nejvyšší soud ČR zabýval i v rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **3 Tdo 1197/2013**.

Obžalovaný v tomto případě seděl v nočních hodinách v restauraci, kde se dostal do slovního sporu se dvěma poškozenými, kteří na místo přišli spolu se dvěma dalšími osobami. Obžalovaný s těmito osobami vyšel ven na ulici, kde slovní konflikt pokračoval. Bylo prokázáno, že obžalovaný se snažil nabídnout poškozeným smírné vyřešení tohoto konfliktu, což ale poškození nepřijmuli a obžalovanému vyhrožovali, přičemž používali hrubé verbální urážky na adresu jeho i jeho matky. Obžalovaný proto telefonicky přivolal svého známého, který na místo přijel svým vozem, do kterého obžalovaný nastoupil. I po dobu, co seděl v autě, poškození stále požadovali, aby vystoupil a okamžitě s nimi vyřešil vzniklý konflikt. Obžalovaný si tedy ve vozidle vzal zavírací nůž a vystoupil. Jeden z poškozených ho následně fyzicky napadl, načež ho obžalovaný dvakrát bodl se slabou intenzitou do spodní části zad, čímž mu způsobil povrchní bodná poranění nedosahující závažnosti újmy na zdraví dle trestního zákoníku. Tento poškozený poté z místa utekl, přičemž obžalovaný se za ním rozběhl, ale po několika metrech se zastavil. Následoval ho ale druhý poškozený, který obžalovaného poté, co se zastavil, fyzicky napadl. V průběhu následující fyzické potyčky zasáhl obžalovaný poškozeného čtyřmi ranami nožem, čímž mu způsobil zranění, v jejichž důsledku poškozený v nemocnici zemřel.

Obžalobou bylo jednání obžalovaného kvalifikováno jako zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 2, odst. 3 písm. a) t. z. spáchaný ve stádiu pokusu podle § 21 odst. 1 t. z. Soud prvního stupně ale ve svém rozsudku posoudil tento skutek jako zločin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky podle § 146a odst. 1, odst. 5 t. z. Z podnětu odvolání, které podali obžalovaný i státní zástupkyně, odvolací soud tento rozsudek zrušil a obžalovaného zprostil obžaloby, jelikož jeho jednání bylo nutnou obranou.

Proti tomuto rozsudku podal nejvyšší státní zástupce dovolání v neprospěch obžalovaného. Dle jeho názoru je v tomto případě nutné odlišit dvě časové fáze. V první fázi poškození skutečně útočili na obžalovaného, který se snažil situaci smírně vyřešit. Tato fáze skončila tím, že obžalovaný nasedl do vozidla svého známého. V tomto okamžiku již obžalovaný nemohl oprávněně vnímat verbální výzvy poškozených, aby vystoupil, jako pokračování útoku, protože byl v bezpečí ve vozidle svého známého. Když přesto obžalovaný sám z vozidla vystoupil, projevil tím vůli v konfliktu pokračovat. Navíc prvního z poškozených pronásledoval i poté, co začal z místa utíkat, a druhý poškozený obžalovaného fyzicky napadl až právě v tento okamžik. V této druhé fázi konfliktu již přímo nehrozil ani netrval útok na obžalovaného, jeho jednání proto bylo extenzivním excesem z mezí nutné obrany. Státní zástupce ovšem připustil, že impulzem pro exces obžalovaného bylo předchozí zavrženíhodné

jednání poškozených, proto je dle jeho názoru namíste posoudit čin obžalovaného jako zločin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky dle § 146a odst. 1, odst. 5 t. z., jak to učinil soud prvního stupně.

S názorem státního zástupce se ale Nejvyšší soud ČR jakožto soud dovolací neztotožnil. Zdůraznil, že bylo bezpečně prokázáno, že iniciátorem konfliktu byli poškození, kteří obžalovaného hrubě uráželi, zatímco obžalovaný se snažil spor vyřešit smírně. Ze zjištěného skutkového stavu rovněž jasně vyplývá, že obžalovaný nevystoupil z vozidla jen ze své vlastní iniciativy, ale reagoval tím na opakované výzvy poškozených, aby vystoupil a okamžitě s nimi vzniklý konflikt řešil. Pro nutnou obranu není stanovena podmínka subsidiarity, nelze tedy přičítat obžalovanému k tíži, že se útoku nevyhnul útekem, jelikož měl právo na nutnou obranu. Nelze ani souhlasit s názorem státního zástupce, že lze situaci rozdělit na dvě fáze, kdy útok poškozených trval jen ve fázi první. Když poškození obžalovaného i po nastoupení do vozidla stále verbálně napadali a uráželi, oprávněně považovat toto jejich jednání za trvajícím útokem proti své osobě, a mohl se i důvodně obávat, že mu poškození mohou způsobit závažné následky. Po obžalovaném v této situaci nelze požadovat, aby se spoléhal na to, že újma hrozící z útoku nenastane, a v rámci mezí nutné obrany se nebránil. Nejvyšší soud ČR tedy dovolání státního zástupce odmítl jako zjevně neopodstatněné, jelikož nižší soudy správně rozhodly, že se v tomto případě skutečně jednalo o nutnou obranu.

Oba popsané případy si jsou v určitých okolnostech podobné. V obou byl nejprve nepochybně veden protiprávní útok na obránce, kterým bylo ohroženo jeho zdraví. Poté v obou případech došlo k určitému uklidnění situace, jelikož v první případě odešel obránce sám do budovy ošetřit si své rány a v druhém případě nastoupil obviněný do vozidla ke svému známému. Oba obránci tedy v tomto momentě nebyli vystaveni přímému fyzickému útoku. Oba také využili tuto příležitost k vyzbrojení se nožem. Poté oba obránci přišli znovu do kontaktu s původními útočníky, což vedlo k opětovné eskalaci obou situací. V tuto chvíli použili oba obránci připravený nůž proti útočnickům, přičemž jednoho z nich usmrtili a druhého zranili. Přesto byl první popsaný případ posouzen jako extenzivní exces z nutné obrany a druhý naopak jako oprávněná nutná obrana.

V prvním případě totiž útočníci sami ustali v útoku na obránce, který mohl odejít se ošetřit, a když ho později vyhledali, chtěli si s ním pouze klidně promluvit. I když je pochopitelné, že byl obránce rozrušen vlivem jejich předchozího napadení a měl z nich strach, objektivně nebyly prokázány žádné okolnosti, které by ukazovaly na to, že ho útočníci chtějí znovu napadnout. Jejich útok tedy již skončil a následné jednání obránce bylo excesem

z nutné obrany. Jeho subjektivním stav, který byl způsoben předchozím zavrženíhodným jednáním útočníků, byl pak zohledněn použitím privilegované skutkové podstaty při právní kvalifikaci excesu.

V druhém případě unikl obránce napadání útočníků nasednutím do vozidla. Útočníci ho tedy nemohli v tuto dobu fyzicky napadat, ale stále mu vyhrožovali a vyzývali ho k vystoupení a dořešení sporu. Bylo tedy zřejmá jejich vůle pokračovat v konfliktu. Důvodem ustání ve fyzickém napadání zjevně nebylo to, že by si útočníci své jednání rozmysleli nebo že by byli zneškodněni, ale to, že se před nimi obránce ukryl do auta. Za této situace protiprávní útok na zájmy chráněné trestním zákonem trval a z jejich strany stále hrozilo obnovení fyzického napadání. Tím pádem byl tento obránce oprávněn jednat v nutné obraně.

4.2. Nutná obrana proti jednání úředních osob a zaměstnanců bezpečnostních služeb

4.2.1. Nutná obrana proti jednání úředních osob

Další spornou otázkou je přípustnost nutné obrany vůči jednání úředních osob. Tato problematika není v trestním zákoníku ani v jiných zákonech nijak blíže upravena. Při řešení těchto případů má tedy významnou roli právě judikatura.

Pojem úřední osoba je pro účely trestního práva definován v § 127 t. z. Úřední osobou je ten, kdo vykonává jednu z funkcí vyjmenovaných v prvním odstavci tohoto paragrafu a zároveň „*plní úkoly státu nebo společnosti a používá při tom svěřené pravomoci pro plnění těchto úkolů.*“ Případy nutné obrany se nejčastěji vztahují k úředním osobám dle § 127 odst. 1 písm. d) t. z., tedy k příslušníkům ozbrojených sil, bezpečnostních sborů nebo strážníků obecní policie. K tomu, aby určitá osoba skutečně požívala zvýšené ochrany úřední osoby, je podle § 127 odst. 2 t. z. dále nutné, aby byl trestný čin na ni spáchán v souvislosti s její pravomocí a odpovědností. Za úřední osoby mohou být za splnění podmínek § 127 odst. 3 t. z. považovány i úřední osoby cizích států nebo mezinárodních organizací. Před účinností trestního zákoníku se pro úřední osoby používalo označení veřejní činitelé. Tento pojem byl definován v § 89 odst. 9 tr. zákona obdobným způsobem, jakým je v nynějším trestním zákoníku definován pojem úřední osoba.

Jestliže úřední osoba poruší zákon při výkonu veřejné moci, je toto její jednání zvýšeně společensky škodlivé, jelikož je nejen útokem na individuální zájmy dotčených osob, ale ohrožuje i zájem celé společnosti na řádném fungování státních orgánů. Bylo by v rozporu

se zásadami demokratického právního státu, aby úřední osoby na jedné straně požívaly zvýšené právní ochrany v důsledku svého postavení a zároveň by toto své postavení mohly zneužívat k porušování zákonů. Pokud by tedy podmínky nutné obrany proti jednání úředních osob byly pro případné obránce příliš přísné nebo by takováto nutná obrana nebyla dokonce vůbec přípustná, byl by tím připraven prostor pro zneužívání pravomocí úředních osob, což by rovněž vedlo k narušení důvěry občanů ve stát a jeho orgány.⁷¹

Ale i opačné řešení, tedy přílišná mírnost při stanovování podmínek pro nutnou obranu proti úředním osobám, by mohlo ohrozit řádný výkon veřejné správy. I zcela oprávněné zákroky úředních osob totiž mohou být dotčenými občany subjektivně vnímány se značnou nelibostí, jako obtěžující a nespravedlivé. Stanovení přílišné volnosti pro nutnou obranu by mohlo vést k častějším neopodstatněným útokům na úřední osoby, čímž by se značně ztížil výkon jejich pravomocí.⁷²

Soudy se k otázce nutné obrany proti jednání úředních osob vyjádřily již ve dvou judikátech z roku 1929. Prvním z těchto judikátů je rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ve věci vedené pod sp. zn. **Zm I 412/1929**.

V tomto případě se obžalovaný snažil zabránit exekučnímu výkonu proti svému majetku. Vrchní četnický strážmistr, který měl výkon exekuce zajistit, nejprve obžalovaného několikrát napomenul a upozornil ho na možné následky jeho jednání. Když se obžalovaný stále snažil výkon exekuce bránit, prohlásil ho strážmistr za zatčeného a chtěl mu nasadit pouta, načež ho obžalovaný několikrát udeřil do hrudi a dvakrát ho kopnul do nohou. Strážmistr mu tedy pohrozil, že pokud bude dále mařit výkon exekuce, použije proti němu zbraň.

Obžalovaný byl uznán vinným mimo jiné zločinem veřejného násilí podle § 81 trestního zákona o zločinech, přečinech a přestupcích (z. č. 117/1852 ř. z.), bylo mu tedy kladeno za vinu, že použili násilí v úmyslu zmařit úřední výkon. Proti tomuto rozhodnutí se obžalovaný bránil podáním zmateční stížnosti k Nejvyššímu soudu ČSR.

Nejvyšší soud ČSR po prostudování skutkové situace shledal, že zákrok vrchního četnického strážmistra i dalších přítomných strážníků byl v souladu s příslušnými předpisy, byl tedy formálně správný. Dle Nejvyššího soudu ČSR *„proti řádnému služebnímu výkonu jest nutná obrana vyloučena; byla by možná, kdyby se výkon osoby úřední jevil trestným*

⁷¹ KUČHTA, J., op. cit., s. 101-102.

⁷² Ibid.

útokem, kdyby např. zakládal zločin zlého užívání moci úřední, kdyby byl vůbec nedovolený nebo nenáležel vůbec k působnosti úřední osoby jej provádějící.“ V tomto případě byl služební zákrok strážníků i věcně odůvodněný, ale dle Nejvyššího soudu ČSR by jednání obžalovaných nebylo řádnou nutnou obranu, i kdyby exekuční rozhodnutí, na jehož základě prováděli četníci zákrok, věcně správné nebylo. Pokud má úřední rozhodnutí nebo výkon věcné nedostatky, je na místě se bránit opravnými prostředky dle zákona, není ale možné použít trestnou svépomoc. Nejvyšší soud ČSR tuto zmatečnou stížnost po posouzení věci zavrhl.

Druhým uvedeným judikátem je rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ve věci vedené pod sp. zn. **Zm I 288/1929**.

V tomto případě se obžalovaný uvedl do stavu silné opilosti a poté rušil noční klid. Když mu chtěl přítomný strážník nasadit pouta a předvést ho na stanici, uhodil ho obžalovaný pěstí do obličeje tak, že začal krváčet a od zamýšleného zákroku upustil.

Obžalovaný byl následně uznán vinným zločinem veřejného násilí podle § 81 trestního zákona o zločinech, přečinech a přestupcích. Proti tomuto rozsudku se obžalovaný bránil podáním zmatečnou stížnosti k Nejvyššímu soudu ČSR.

Při soudním řízení se nepodařilo spolehlivě zjistit a prokázat, jak přesně probíhal zákrok strážníka. Obžalovaný tvrdil, že jelikož se z jeho stran jednalo pouze o rušení nočního klidu, tedy o nepřiliš společensky nebezpečné jednání, byl zákrok strážníka nepřiměřeně přísný a on měl tedy právo se vzepřít nasazení pout. Dotčený strážník naopak namítal, že nejprve vyzval obžalovaného ke slušnému chování, a až když ho obžalovaný neuposlechl, opakovaně ho vyzval k tomu, aby se legitimoval, což obžalovaný rovněž odmítl udělat. Až poté přikročil k nasazení pout a předvedení obžalovaného.

Dle Nejvyššího soudu ČSR jsou ale všechny tyto okolnosti nerozhodné pro otázku viny obžalovaného. Podle příslušných zákonů a služebních instrukcí mají strážníci pravomoc nasadit pouta podezřelému kdykoliv, kdy je to nutné k zajištění osobní bezpečnosti strážníka nebo k bezpečnému předvedení tohoto podezřelého. Strážník tedy měl pravomoc podezřelému nasadit pouta, z jeho strany se tedy jednalo o řádný služební výkon. Nutná obrana proti řádnému služebnímu výkonu není přípustná a nebyla by přípustná ani v případě, kdyby byl tento zákrok skutečně věcně neodůvodněný. Obdobně jako v předchozím popsaném případě Nejvyšší soud ČSR stanovil, že *„proti úřednímu výkonu jest vyloučena nutná obrana, která předpokládá útok bezprávný, tj. takový, k němuž útočník neměl práva, což o úředním výkonu zpravidla tvrditi nelze. Obrana by byla možná jen, kdyby se výkon osoby*

úřední sám jevil bezprávným útokem, zvlášť kdyby zakládal zločin zlého užívání moci úřední nebo kdyby byl vůbec nedovolený nebo kdyby vůbec nenáležel k působnosti úřední osoby.“ Nejvyšší soud ČSR tedy i tuto zmateční stížnost zavrhl.

Podobným případem je i novější rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ve věci vedené pod sp. zn. **7 Tz 15/1987**.

V tomto případě si obžalovaný postavil stavbu na veřejné komunikaci. Příslušná Okresní správa cest rozhodla, že se jedná o stavbu neoprávněnou, a nařídila její odstranění. Obžalovaný se tomu snažil zabránit, proto byli na místo vysláni dva příslušníci Sboru národní bezpečnosti (dále jen SNB), aby zde zabezpečili veřejný pořádek a umožnili přítomným pracovníkům stavbu odstranit. Když příslušníci SNB dorazili na místo, obžalovaný jim začal vulgárně nadávat a poté do nich strkal a tahal je rukama za uniformy.

Obžalovaný byl následně uznán vinným trestným činem útoku na veřejného činitele podle § 156 odst. 2 tr. zákona a trestným činem výtržnictví podle § 202 odst. 1 tr. zákona. Na základě odvolání obžalovaného zrušil Krajský soud v Košicích tento rozsudek a rozhodl o vrácení věci prokurátorovi k došetření.

Toto usnesení napadl generální prokurátor stížností pro porušení zákona v neprospěch obžalovaného. V něm argumentoval tím, že úkony, které odvolací soud nařídil prokurátorovi při došetřování vykonat, se jednoznačně zaměřují na posouzení správnosti rozhodnutí o neoprávněnosti stavby a nařízení jejího odstranění. Z toho vyplývá, že pokud by se ukázalo, že postup státních orgánů nebo jejich rozhodnutí o stavbě bylo nezákonné, byl by nezákonný i zákrok příslušníků SNB, kteří by tím pádem nepoživali ochrany veřejných činitelů. Podle generálního prokurátora je tento právní názor odvolacího soudu nesprávný. Ve svém odvolání zdůrazňuje, že *„výkonný orgán SNB není oprávněn zkoumat, zda rozhodnutí orgánů státní správy, při jehož výkonu asistuje, je v souladu se zákony, ale musí postupovat dle pokynů svých náčelníků. Obžalovaný měl k dispozici jiné, zákonné prostředky pro ochranu svých práv, a v žádném případě nebyl oprávněn k verbálnímu ani fyzickému napadání příslušníků SNB.“*

Nejvyšší soud SSR se ztotožnil s tímto názorem generálního prokurátora a věc vrátil k projednání a novému rozhodnutí prvostupňovému soudu. V daném případě bylo již v hlavním líčení bezpečně prokázáno, že obžalovaný hrubě urazil a napadl příslušníky SNB, kteří byli na místo vysláni, aby zajistili výkon správního rozhodnutí. Dle Nejvyššího soudu SSR *„při zabezpečování výkonu rozhodnutí státního orgánu požívají příslušníci SNB ochranu*

veřejných činitelů, i kdyby toto rozhodnutí bylo věcně nesprávné. Zákrok příslušníků SNB vůči tomu, kdo brání výkonu rozhodnutí, je zákonný i tehdy, kdyby takovéto rozhodnutí samo bylo nezákonné.“ V tomto případě bylo bezpečně prokázáno, že obžalovaný naplnil všechny znaky skutkové podstaty trestného činu útoku na veřejného činitele, dle Nejvyššího soudu SSR tedy není na místě vracet věc k došetření.

S problematikou nutné obrany proti jednání úředních osob souvisí i rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ve věci vedené pod sp. zn. **6 Tz 70/1979**.

Obžalovaný v tomto případě se dostal do sporu s číšníkem v hotelu, se kterým se pohádal a poté ho i fyzicky napadl. Na obranu číšníka vystoupil přítomný příslušník SNB, v tomto případě poškozený, který byl v tuto dobu mimo službu, měl tedy na sobě civilní oblečení a v předmětném hotelu trávil svůj volný čas. Obžalovaný následně vyšel z hotelu ven a poškozený spolu s číšníkem odjeli nahlásit výtržnost obžalovaného na pracoviště SNB, kde jim bylo přislíbeno, že na místo bude vyslána hlídka. Když se vrátili do hotelu, zjistili, že obžalovaný již odešel. Poškozený si zjistil, kde obžalovaný bydlí, a na toto místo se vydal spolu s napadeným číšníkem a dalšími dvěma svými známými, přičemž tito tři byli všichni soukromými osobami. Poškozený vešel do bytu obžalovaného, prokázal se mu služebním průkazem a vyzval ho, aby šel s ním. Obžalovaný nasedl s poškozeným do auta, ale když se auto obracelo, vyskočil z něj a utíkal zpátky do svého bytu. Když ho poškozený následoval, obžalovaný ho udeřil do obličeje. Následně si ve svém bytě vzal kuchyňský nůž, kterým ohrožoval poškozeného i jeho společníky, přičemž je i urážel a vyhrožoval jim zabitím.

Obžalovaný byl za popsané jednání uznán vinným trestnými činy útoku na veřejného činitele podle § 155 odst. 1 písm. a) a § 156 odst. 1 písm. a), odst. 2 tr. zákona. Tento rozsudek napadl obžalovaný odvoláním, které bylo posouzeno jako důvodné, odvolací soud tedy obžalovaného zprostil obžaloby. Proti tomuto rozsudku podal generální prokurátor stížnost pro porušení zákona v neprospěch obžalovaného.

Nejvyšší soud SSR nejprve zdůraznil, že dle příslušných předpisů jsou příslušníci SNB povinni učinit nutná opatření na odstranění bezprostředního ohrožení v případech, kdy někomu hrozí nebezpečí smrti, újmy na zdraví nebo škody na majetku, a taková opatření jsou povinni učinit i tehdy, kdy se nacházejí mimo službu. V tomto případě ale poškozený vykonával zákrok proti obžalovanému v okamžiku, kdy již celou událost nahlásil službu konajícím příslušníkům SNB, kteří na místo vyslali hlídku. Navíc zákrok poškozeného následoval až dvě a půl hodiny poté, co se udála potyčka mezi obžalovaným a číšníkem a obžalovaný sám už

mezitím z místa činu odešel do svého bytu. Tím pádem je značně pochybné, zda byl zákrok poškozeného opravdu nezbytně nutný.

Nejvyšší soud SSR tedy napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně, aby ji znovu projednal a vydal nové rozhodnutí. Dle Nejvyššího soudu SSR je především nutné posoudit, zda se v dané situaci jednalo o stav bezprostředního ohrožení života, zdraví nebo majetku, který by opravňoval poškozeného k neodkladnému zákroku, případně zda během tohoto zákroku jednal v rámci svých pravomocí. Pokud tento soud zjistí, že *„poškozený překročil hranice své pravomoci anebo vykonával svou pravomoc způsobem odporujícím zákonu, konání obviněného nebude možné právně kvalifikovat jako trestný čin útoku na veřejného činitele. Za takovéto situace bude třeba zkoumat, zda jednání obviněného nenaplňuje znaky jiných trestných činů, např. ublížení na zdraví nebo násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci.“*

Ve všech uvedených rozhodnutích zdůraznily soudy rozdíl mezi formálně vadnými zákroky úředních osob a zákroky, které jsou „pouze“ věcně nesprávné nebo které jsou založené na věcně nesprávném rozhodnutí jiných orgánů.

První uvedený případ (Zm I 412/1929) byl poměrně jasný. V tomto případě se jednalo o exekuční rozhodnutí, které bylo věcně správné, a rovněž postup úředních osob při zajišťování jeho výkonu byl v souladu s příslušnými právními předpisy. V žádném případě se ze strany úředních osob nejednalo o protiprávní útok a snaha obžalovaných zmařit výkon rozhodnutí tedy nemůže být posouzena jako nutná obrana.

V druhém případě (Zm I 288/1929) zde byly určité pochyby o věcné odůvodněnosti zákroku úřední osoby, konkrétně obžalovaný namítal, že byl nepřiměřeně přísný vzhledem k jeho vlastnímu protiprávnímu jednání. Zákrok ale nepřekročil meze pravomoci úřední osoby stanovené zákony, byl tedy formálně správný, nutná obrana proti němu je tedy vyloučena.

Ve třetím případě (6 Tz 70/1979) existovaly pochybnosti o věcné správnosti správního rozhodnutí, na jehož základě byl zákrok úředních osob prováděn. Obdobně jako v předchozím případě ale soud shledal, že samotný zákrok úředních osob byl formálně správný, bez ohledu na odůvodněnost předchozího správního rozhodnutí je tedy nutná obrana vyloučená.

Ve čtvrtém případě (4 Tz 128/1976) ale bylo nejasné, zda úřední osoba nepřekročila svou pravomoc nebo zda ji nevykonávala protizákonným způsobem. Pokud by se v průběhu dalšího dokazování ukázalo, že tomu tak skutečně bylo, byla by nutná obrana proti tomuto

formálně vadnému zákroku přípustná. Bylo by ale samozřejmě nutné posoudit i splnění dalších podmínek nutné obrany.

Z této judikatury tedy vyplývá, že protiprávním útokem na zájmy chráněné trestním zákonem, proti kterému je možné se bránit v nutné obraně, je pouze takové jednání úředních osob, kterým překročily svoji pravomoc. V jiných případech není dle judikatury nutná obrana proti jednání úředních osob přípustná, a to ani pokud je jejich jednání věcně nesprávné.

4.2.2. Nutná obrana proti jednání zaměstnanců bezpečnostních služeb

V rámci svého povolání vykonávají zaměstnanci bezpečnostních služeb do jisté míry podobné činnosti jako některé úřední osoby, především policejní orgány. Společnosti poskytující bezpečnostní služby jsou ale založeny a organizovány na soukromoprávním základě.⁷³ Jejich činnost spočívá především v zajišťování ochrany osob a majetku na základě dohod uzavřených s jejich zákazníky. Zaměstnanci bezpečnostních služeb se v rámci svého povolání dostávají do situací, ve kterých jsou porušeny právní normy, mnohem častěji než jiné soukromé osoby. V případě, že jsou ohroženy zájmy, které se bezpečnostní služba zavázala chránit, je povinností jejich zaměstnanců takovýto útok odvrátit. Za tímto účelem jsou často vybaveni speciálním výcvikem a technickými pomůckami.⁷⁴

K činnosti bezpečnostních služeb a k podmínkám nutné obrany vůči jednání jejich zaměstnanců se vyjádřil Nejvyšší soud ČR ve dvou judikátech z roku 2006. Prvním z nich je rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **8 Tdo 838/2006**.

Obviněný v tomto případě slovně obtěžoval prodavačku v klenotnictví, která na něj zavolala příslušníky bezpečnostní služby objektu. Když tito upozornili obviněného na to, že na místo přivolali Policii ČR, snažil se obviněný z místa utéci. Jeden zaměstnanec bezpečnostní služby se mu snažil v útěku zabránit tak, že mu zastoupil cestu, načež do něj obviněný vrazil a začali se přetahovat. Obviněný ve snaze se dostat z místa pryč chytil poškozeného příslušníka bezpečnostní služby za ruku a zkroutil mu malíček tak, že mu ho vykloubil. Toto zranění omezovalo poškozeného v běžném způsobu života po dobu nejméně tří týdnů.

Soudem prvního stupně byl obviněný uznán vinným trestnými činy výtržnictví podle § 202 odst. 1 tr. zákona a ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 tr. zákona. Na základě

⁷³ JANEČKOVÁ, E., op. cit., s. 69.

⁷⁴ Vládní návrh zákona o bezpečnostní činnosti včetně důvodové zprávy. Sněmovní tisk 495/0, část č. 1/10, 2015, s. 49-50. Dostupné také z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=7&ct=495&ct1=0>

odvolání obviněného byl tento rozsudek zrušen a odvolací soud obviněného uznal vinným jen trestným činem ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 tr. zákona. Tento rozsudek napadl obviněný dovoláním, ve kterém mimo jiné namítal, že soudy dostatečně nezhodnotily oprávněnost zákroku příslušníků bezpečnostní služby.

S tímto argumentem obviněného Nejvyšší soud ČR jako soud dovolací souhlasil. Zdůraznil, že *„zaměstnanec bezpečnostní služby není veřejným činitelem (ani úřední osobou dle trestního zákoníku), nemá žádné zvláštní postavení a na jeho chování nutno pohlížet jako na chování každého jiného občana.“* Nic na tom nemění ani okolnost, že dle výpovědi některých svědků a rovněž dle výpovědi poškozeného sama Policie ČR již dříve požádala příslušníky bezpečnostní služby o to, aby ji informovali v případě, že se na místě obviněný objeví, a dokonce aby tohoto obviněného zadrželi do té doby, než na místo dorazí jejich hlídka. K této žádosti Policie ČR totiž neexistuje žádný zákonný podklad a jednání příslušníků bezpečnostní služby tedy nebylo oprávněné.

Stejně jako každá jiná fyzická osoba mohou zaměstnanci bezpečnostní služby omezit osobní svobodu jiného jen při splnění podmínek v § 76 odst. 2 trestního řádu, který upravuje institut tzv. občanského zadržení. Dle tohoto ustanovení *„osobní svobodu osoby, která byla přistižena při trestném činu nebo bezprostředně poté, smí omezit kdokoli, pokud je to nutné ke zjištění její totožnosti, k zamezení útěku nebo k zajištění důkazů.“* Ze zjištěného skutkového stavu vyplývá, že ačkoliv obviněný slovně obtěžoval prodavačku, toto jeho jednání zjevně nenaplnělo skutkovou podstatu žádného trestného činu. Mohlo by se jednat maximálně o přestupek, na které se ale institut občanského zadržení nevztahuje. Zaměstnanci bezpečnostní služby tím pádem nebyli oprávněni použít vůči obviněného institut občanského zadržení.

Dle Nejvyššího soudu ČR tedy v této věci mohly být splněny podmínky nutné obrany, jelikož zaměstnanci bezpečnostní služby jako soukromé osoby nebyli oprávněni zadržet obviněného, a to ani na žádost Policie ČR. Zaměstnanci bezpečnostní služby tedy protiprávně omezili osobní svobodu obviněného, která je zájem chráněným trestním zákonem, jejich jednání tedy může být útokem ve smyslu ustanovení o nutné obraně. Nejvyšší soud ČR odvolání obviněného vyhověl a věc vrátil k projednání a novému rozhodnutí soudu prvního stupně, který musí učinit definitivní závěr o splnění či nesplnění podmínek nutné obrany, a především posoudit přiměřenost obrany obviněného.

Druhým judikátem, který se zabýval touto problematikou, je rozhodnutí Nejvyšší soudu ČR ve věci vedené pod sp. zn. **8 Tdo 572/2006**.

V tomto případě se obviněný snažil v obchodním domě odcizit zboží, při čemž byl přistižen pracovníky bezpečnostní služby tohoto objektu. Ti ho vyzvali, aby je následoval do služební místnosti, a zde požadovali po něm, aby jim prokázal svou totožnost a umožnil jim provedení osobní prohlídky. Obviněný toto odmítl a z pouzdra na opasku vytáhl svoji pistoli, kterou zamířil z bezprostřední vzdálenosti na oblast břicha jednoho z příslušníků bezpečnostní služby, přičemž ho varoval, aby osobní prohlídku neprováděl. Příslušník bezpečnostní služby mu následně zbraň vyrazil z ruky.

Za toto jednání byl obviněný uznán vinným trestným činem vydírání podle § 235 odst. 1, 2 písm. c) tr. zákona. Tento rozsudek napadl obviněný odvoláním. Odvolací soud shledal, že obviněný jednal v nutné obraně, a zprostil ho obžaloby. Následně podala nejvyšší státní zástupkyně ve věci dovolání v neprospěch obviněného, jelikož nesouhlasila s uvedenou právní kvalifikací odvolacího soudu.

Odvolací soud své rozhodnutí o oprávněnosti nutné obrany obviněného založil na skutečnosti, že zaměstnanci bezpečnostní služby neměli pravomoc obviněného vyzývat k prokázání totožnosti, ani k tomu, aby jim umožnil provedení osobní prohlídky. Dle úpravy v § 83b t. ř. mohou osobní prohlídku provést jen příslušné orgány činné v trestním řízení. Osobní prohlídku tím pádem nikdy nemohou vykonat soukromé osoby, na čemž nic nemění ani skutečnost, že se jednalo o zaměstnance bezpečnostní agentury. Ti by provedením osobní prohlídky překročili svá práva a jednali by protiprávně, obviněný měl tedy právo prohlídku odmítnout a bránit jejímu provedení.

Nejvyšší soud ČR zdůraznil, že když byl obviněný přistižen při odcizování zboží a vyzván příslušníky bezpečnostní služby k prokázání totožnosti a k provedení osobní prohlídky, neprobíhalo ve věci ještě žádné trestní řízení. Není tedy namístě posuzovat věc z hlediska zákonných podmínek k provedení osobní prohlídky, jak učinil odvolací soud, jelikož tyto se vztahují jen k činnosti orgánů činných v trestním řízení. Jednání příslušníků bezpečnostní služby je nutné posuzovat z hlediska podmínek pro svépomoc dle § 6 občanského zákoníku (z. č. 40/1964 Sb.), podle nějž má každý právo přiměřeným způsobem odvrátit bezprostřední hrozbu neoprávněného zásahu do jeho práv. Pokud byly podmínky svépomoci splněny, o nutnou obranu se ze strany obviněného jednat nemohlo, jelikož jednání příslušníků bezpečnostní služby by v takovém případě nebylo protiprávním útokem, ale výkonem práva. Nejvyšší soud ČR tedy rozsudek odvolacího soudu zrušil a nařídil mu věc znovu projednat a rozhodnout.

Z těchto dvou rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR vyplývá, že i když se může činnost bezpečnostních služeb zdát navenek podobná činnosti policejních orgánů a její zaměstnanci se také mohou podílet na prevenci a represii trestní činnosti, nemají při výkonu svého povolání žádné zvláštní pravomoci oproti ostatním soukromým osobám, ani nemají privilegované postavení jako osoby úřední. Pokud se zaměstnanci bezpečnostních služeb dostanou do situace, kdy jsou ohrožováni nebo porušováni zájmy chráněné trestním zákoníkem, mohou proti narušiteli zasáhnout za stejných podmínek jako jakákoliv jiná osoba. V rámci institutu občanského zadržení podle § 76 t. ř. mohou omezit osobní svobodu osoby přistižené při trestném činu nebo bezprostředně poté, aby jí tak bylo zabráněno v útoku, byla zjištěna její totožnost nebo byly zajištěny důkazy. Tuto osobu je ale nutné co nejdříve předat policejnímu orgánu. Dále je možné užití svépomoci podle § 14 o. z., v níž lze použít přiměřené úsilí a prostředky k odvrácení bezprostředně hrozícího zásahu do práva, které je ohroženo, ovšem pouze za podmínky, že zásah veřejné moci na ochranu tohoto práva by zjevně přišel pozdě.

4.3. Nutná obrana a rvačka

Nutná obrana spočívá v tom, že se obránce aktivně brání proti přímo hrozícímu nebo trvajícím útoku. Jeho jednání má vlastně povahu protiútoků. Konfrontace mezi obráncem a útočníkem pak může v některých případech zdánlivě vypadat jako oboustranné napadání, tedy jako rvačka. Rvačka je trestným činem podle § 158 t. z. kterého se dopustí ten, „*kdo úmyslně ohrozí život nebo zdraví jiného tím, že se zúčastní rvačky.*“ Za rvačku dle tohoto ustanovení se považuje vzájemné napadání alespoň tří osob, při němž se u každé z nich střídá útok a protiútok. Žádného z účastníků rvačky není možné označit čistě za obránce nebo čistě za útočníka, nýbrž každý zúčastněný se zároveň brání i útočí.⁷⁵

Ke vztahu mezi nutnou obranou a rvačkou se v rámci judikatury vyjádřil Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **6 Tdo 851/2002**.

V tomto případě se obviněný v nočních hodinách v baru dostal do sporu s poškozeným, v jehož rámci se oba dva vzájemně slovně a následně i fyzicky napadali. Poté poškozený obviněného několikrát vyzval, aby s ním šel ven, což obviněný učinil. Venku před barem pak poškozený udeřil obviněného pěstí do obličeje, načež mu obviněný tuto ránu vrátil, čímž poškozenému způsobil zranění, v jejichž důsledku byl po dobu jednoho měsíce v pracovní neschopnosti.

⁷⁵ HENDRYCH, D., M. BĚLINA, J. FIALA, P. ŠÁMAL, I. ŠTENGLOVÁ a P. ŠTURMA, op. cit.

Obviněný byl za toto jednání uznán vinným trestným činem ublížení na zdraví dle § 221 odst. 1 tr. zákona. Tento rozsudek napadl obviněný odvoláním, které bylo zamítnuto. Následně podal obviněný ve věci dovolání, ve kterém namítal, že by jeho jednání mělo být posouzeno jako nutná obrana.

Nejvyšší soud ČR ale po přezkoumání tohoto případu rozhodl tak, že jednání obviněného není možné považovat za nutnou obranu. Obviněný a poškozený se v baru vzájemně slovně a fyzicky napadali. Když za této situace vyzval poškozený obviněného, aby s ním šel ven, byl zjevný jeho úmysl venku ve fyzickém konfliktu s obviněným pokračovat, což vyplývá i z výpovědi samotného obviněného a z výpovědí dalších přítomných svědků. Když ho obviněný v této situaci dobrovolně následoval, projevil tím svou vůli pokračovat v jejich fyzickém konfliktu. Nejvyšší soud ČR uvedl, že „*pro posouzení otázky, kdo je útočníkem a kdo útok odvrací, je rozhodující počáteční iniciativa, tedy kdo začal s útokem. Institut nutné obrany ovšem nelze aplikovat v případě, kdy obě osoby jsou připraveny na sebe vzájemně útočit a dojde mezi nimi k fyzickému napadání. V tomto případě nelze jednu osobu považovat za útočníka a druhou za obránce, a není přitom rozhodující ani skutečnost, kdo s fyzickým napadáním začal.*“ Právě o takovouto situaci se jednalo v popsaném případě, kde iniciativa ke konfliktu vzešla jak od poškozeného, tak i od obviněného. I když venku poškozený udeřil obviněného jako první, jednání obviněného není možné považovat za obranu, ale jednalo se o oplácení útoku útokem. Dovolání obviněného tedy bylo Nejvyšším soudem ČR odmítnuto.

V tomto judikátu se Nejvyšší soud ČR zabýval povahou nutné obrany v porovnání s povahou rvačky. I když se sice v popsaném případě nemohlo jednat přímo o trestný čin rvačky, jelikož ten předpokládá účast alespoň tří osob, v obecném smyslu došlo mezi obviněným a poškozeným k rvačce, tedy ke vzájemnému fyzickému napadání, při kterém byli oba zároveň obráncem i útočníkem. Pro nutnou obranu je stěžejní rozlišení rolí mezi útočníkem, který celou situaci sám svým protiprávním jednáním vyvolá, a obráncem, jehož jednání je pouze nutnou reakcí na útok, proto je u něj vyloučena protiprávnost. Počáteční iniciativa k útoku při nutné obraně musí vycházet pouze od útočníka. I když poškozený venku jako první fyzicky napadl obviněného, počáteční podnět ke konfliktu nedal pouze on sám, ale iniciativa vycházela od poškozeného i od obviněného. Ani jeden z nich tedy nemůže být považován pouze za obránce nebo pouze za útočníka a na vzniklou situaci tím pádem není možné aplikovat ustanovení o nutné obraně.⁷⁶

⁷⁶ PÚRY, František. Souhrn aktuální judikatury – V. Nutná obrana v trestním právu. Trestněprávní revue. 2007, roč. 2007, č. 8, s. 230-235.

I když je tedy mezi podstatou rvačky a nutné obrany významný rozdíl, aktivní obrana obránce při nutné obraně může někdy vyvolat zdánlivý dojem, že se jedná o rvačku, jak již bylo zmíněno výše. K této otázce se vyjádřil Nejvyšší soud ČSR v rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **5 Tz 10/1960**.

Tento případ se odehrál ve večerních hodinách venku před hostincem, kde obžalovaný napomenul dvě osoby, aby nepoškozovali odpadkové koše a chovali se slušně, načež ho jedna z těchto osob fyzicky napadla údery pěstí. Poté tato osoba použila k fyzickému útoku na obžalovaného ještě tyč na stahování rolet. Těmto útokům se obžalovaný nejprve bránil za pomoci svého mladistvého syna a následně došlo mezi obžalovaným a útočící osobou k fyzickému zápasu.

Za toto jednání byl obžalovaný uznán vinným trestným činem rvačky podle § 223 odst. 1 trestního zákona (z. č. 86/1950 Sb.). Proti tomuto rozhodnutí podal předseda Nejvyššího soudu ČSR stížnost pro porušení zákona ve prospěch obžalovaného.

Nejvyšší soud ČSR po přezkoumání věci posoudil tuto stížnost jako důvodnou a obžalovaného zprostil obžaloby. Z provedených důkazů totiž dle Nejvyššího soudu ČSR jednoznačně vyplývá, že motivací jednání obžalovaného byla ochrana jeho osoby a neměl v úmyslu ohrozit zdraví nebo život jiného, což je znakem skutkové podstaty trestného činu rvačky. Důvodem k útoku na obžalovaného sice bylo napomenutí, které adresoval zmíněným dvěma osobám, toto jednání ale nebylo protiprávní, tudíž dle Nejvyššího soudu ČSR *„nebyl povinen trpět útoky vůči své osobě, zejména byl-li útočník ozbrojen. Jestliže byl napaden, nelze ho proto vzhledem k nedostatku zavinění považovat za účastníka rvačky.“* Obranné jednání obžalovaného bylo zároveň i přiměřené vzhledem ke způsobu útoku na jeho osobu, v této věci tedy byly splněny všechny podmínky nutné obrany.

Na rozdíl od prvního popsaného případu se v tomto případě jednalo o oprávněnou nutnou obranu. Podnětem k útoku sice skutečně bylo chování obránce, to ale spočívalo v tom, že útočníka napomenul, aby se slušně choval. Takové jednání samozřejmě není protiprávní, ani z něj žádným způsobem nevyplývá úmysl obránce vyvolat s útočníkem fyzický konflikt. Když tedy útočník reagoval na toto napomenutí fyzickým napadením, jedná se o útok ve smyslu ustanovení o nutné obraně. Následná reakce obránce tedy nemůže být považována za součást rvačky, ale jedná se o nutnou obranu.

Z uvedených judikátů vyplývá, že i když se některé případy nutné obrany mohou zdánlivě podobat rvačce, je mezi nimi velmi podstatný rozdíl. Nejvyšší soud ČSR se ale v rámci

své judikatury vyjádřil i k možnosti nutné obrany v rámci rvačky, a to ve svém rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **Zm I 437/1927**.

V tomto případě odcházel obžalovaný se svou známou okolo pěti hodin ráno ze zábavy, když byl napaden poškozeným, který ho udeřil do hlavy. Obžalovaný ho od sebe odstrčil, ale poškozený obviněného stále bil rukama do obličeje. Obžalovaný si navíc všiml, že poškozený zároveň sahá do kapsy, což v něm vzbudilo přesvědčení, že hledá nůž nebo nějaký jiný nástroj, který by mohl použít k zintenzivnění útoku proti němu. Z této obavy vytáhl obžalovaný svůj vlastní nůž a oháněl se jím okolo sebe, aby se k němu nemohl poškozený přiblížit, přičemž poškozenému způsobil řezné poranění na ruce.

Nalézací soud vyhodnotil toto jednání obžalovaného jako součást rvačky s poškozeným a uzavřel věc tak, že obžalovaný poškozeného bodl v nepřátelském úmyslu. Obžalovaný toto rozhodnutí napadl zmatečnou stížností, ve které tomuto soudu vytýkal nedostatečné zjištění skutkového stavu a zpochybňoval jeho závěr, že jednal v nepřátelském úmyslu, jelikož dle jeho tvrzení byl k použití nože přinucen útokem poškozeného.

Nejvyšší soud ČSR se ztotožnil se s argumentací v této zmatečné stížnosti. Dle názoru Nejvyššího soudu ČSR soud nalézací nevzal při rozhodování do úvahy důležité okolnosti případu, které svědčí ve prospěch obžalovaného a ukazují na to, že jeho jednání by skutečně mohlo být nutnou obranu. Mezi tyto okolnosti patří především výpověď spolence obžalovaného, která s ním odcházela ze zábavy a která vypověděla, že obžalovaný se po celou dobu pouze bránil napadení poškozeného. Dále se jedná o skutečnost, že poškozenému bylo způsobeno řezné poranění na ruce, což ukazuje na to, že obžalovaný skutečně nožem máchal před sebou, a zároveň to vylučuje závěr nalézacího soudu, že obžalovaný poškozeného ve zlém úmyslu bodnul. Nalézací soud také při posuzování případu nezjistil, co konkrétně bylo podnětem k započatí konfliktu mezi obžalovaným a poškozeným.

Podle nalézacího soudu byl zjištěný skutkový stav dostatečný, jelikož se mezi obžalovaným a poškozeným jednalo o rvačku, při níž není možné uvažovat o aplikaci ustanovení o nutné obraně, bez ohledu na tyto další neobjasněné okolnosti. S tímto názorem ale Nejvyšší soud ČSR nesouhlasil. Dle jeho názoru *„i za rvačky mohou nastati situace, opravňující tu neb onu zúčastněnou stranu k obranným jednáním.“* V tomto případě nebyla dostatečně zjištěna a prokázána skutková situace, a tak není vyloučeno, že jednání obžalovaného skutečně mohlo být oprávněnou nutnou obranu, proto Nejvyšší soud ČSR napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně.

V tomto případě sice Nejvyšší soud ČR neučinil definitivní závěr o tom, zda se jednalo či nejednalo o nutnou obranu, ani zda se skutečně jednalo o rvačku, vyslovil ale důležitý právní názor, že i v průběhu rvačky mohou nastat situace, ve kterých je některý z jejích účastníků oprávněn k nutné obraně. O takový případ by se jednalo především tehdy, kdyby jeden z účastníků rvačky zásadně překročil její rámec, například pokud by při rvačce, která doposud probíhala tak, že na sebe její účastníci útočili holýma rukama, jeden z nich najednou k útoku na ostatní použil nůž nebo nějakou jinou zbraň. Tímto by se značně zvýšila intenzita jeho jednání a rovněž pravděpodobnost, že ostatním způsobí závažnější následek. Ostatní účastníci rvačky by v takovéto situaci byli oprávněni k nutné obraně proti tomuto útočníkovi.⁷⁷

4.4. Nutná obrana a subsidiarita

Subsidiarita, nebo také podpůrnost, je podmínkou pro možnost aplikace některých okolností vylučujících protiprávnost v trestním právu. Pokud je v zákoně stanoven požadavek subsidiarity, je předmětné jednání oprávněné pouze tehdy, pokud je v dané situaci jediným možným řešením. Jednající osoba tedy nesmí mít možnost vzniklou situaci řešit jiným způsobem, kterým by nebyly ohroženy zájmy chráněné trestním zákonem. Subsidiarita je důležitou podmínkou pro krajní nouzi, při níž je nutné, aby nebezpečí pro chráněný zájem nebylo možné odvrátit jinak.⁷⁸ Subsidiarita je také požadavkem zákona pro přípustné riziko, při kterém nesmí existovat jiný způsob, jak bez neúměrně vyšších nákladů daného prospěšného výsledku dosáhnout.⁷⁹ Mnohé zvláštní předpisy také zakotvují podmínku subsidiarity pro oprávněné použití zbraně.⁸⁰ U nutné obrany ale zákon subsidiaritu nepožaduje. Z toho vyplývá, že obránce má právo jednat v nutné obraně i tehdy, kdyby měl možnost se útoku vyhnout i jinak než aktivním obranným jednáním, kterým zasáhne do chráněných práv útočníka.⁸¹

Přestože trestní zákoník po nutné obraně splnění podmínky subsidiarity výslovně nepožaduje, v rámci judikatury se vyskytují případy, ve nichž je argumentováno proti aplikaci ustanovení o nutné obraně právě tím, že obránce se mohl a měl útoku vyhnout tak, aby neporušil chráněné zájmy útočníka. Jedním případem, ve kterém se Nejvyšší soud ČR zabýval

⁷⁷ JANEČKOVÁ, E., op. cit., s. 67-68.

⁷⁸ DRAŠTÍK, A., op. cit., s. 247.

⁷⁹ JANEČKOVÁ, E., op. cit., s. 28.

⁸⁰ ŠÁMAL, P., O. NOVOTNÝ, T. GRIVNA, J. HERCZEG, M. VANDUCHOVÁ a R. VOKOUN, op. cit., s. 233.

⁸¹ DRAŠTÍK, A., op. cit., s. 251.

podmínkou subsidiarity v rámci nutné obrany, je jeho rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **5 Tz 189/2001**.

Tento případ se odehrál v bytě poškozeného, kde se obviněný a poškozený dostali do slovního konfliktu, který následně vyústil v konflikt fyzický. Ze zjištěného skutkového stavu vyplývá, že poškozený obviněného několikrát udeřil pěstí do obličeje. Obviněný poté rovněž udeřil poškozeného pěstí do obličeje, čímž mu způsobil zranění, v jejichž důsledku byl poškozený omezen v obvyklém způsobu života po dobu více než sedmi dnů.

Za tento čin byl obviněný uznán vinným trestným činem ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 tr. zákona. Obviněný i poškozený oba podali proti tomuto rozsudku odvolání, na jejichž základě odvolací soud zmírnil obviněnému trest a zároveň mu uložil povinnost nahradit poškozenému škodu. Proti tomuto rozhodnutí odvolacího soudu podal ministr spravedlnosti stížnost pro porušení zákona ve prospěch obviněného.

S touto stížností se ztotožnil Nejvyšší soud ČR. Dle jeho názoru se totiž soud prvního stupně ani soud odvolací dostatečně nevypořádaly se složitou důkazní situací v tomto případě, skutkový stav tedy nebyl zcela objasněn. Nejvyšší soud ČR dále ve svém rozhodnutí upozornil na nesprávnost závěru nižších soudů, že se obviněný mohl vyhnout útokům poškozeného odchodem z bytu, a jestliže tak neučinil, pak tato skutečnost brání možnosti posoudit jeho jednání jako nutnou obranu. Nejvyšší soud ČR zdůraznil, že *„předpokladem jednání v nutné obraně není tzv. subsidiarita. Proto tomu, kdo se dovolává nutné obrany, nelze její přiznání odmítnout s poukazem na skutečnost, že se přímo hrozícímu nebo trvajícím útoku jiné osoby nevyhnul útekem z místa konfliktu, přestože byl útek možný.“* I když je tedy pravda, že obviněný mohl z bytu odejít a pravděpodobně se tak útoku vyhnout bez zranění poškozeného, dle Nejvyšší soudu ČR tímto není vyloučeno jeho právo na nutnou obranu. Podaná stížnost byla tedy Nejvyšším soudem ČR posouzena jako důvodná a napadená rozhodnutí byl zrušena.

Požadavkem subsidiarity ve vztahu k nutné obraně se zabýval i Nejvyšší soud SSR v rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **1 To 66/1986**.

Obviněný v tomto případě seděl spolu s několika svými rodinnými příslušníky v restauraci, kam přišel poškozený, který byl rovněž doprovázen několika svými příbuznými. Mezi rodinou obviněného a rodinou poškozeného panovaly již dlouhou dobu značně nepřátelské vztahy, proto mezi nimi v restauraci došlo k hádce. Jeden z příbuzných poškozeného při ní udeřil obviněného, který seděl u svého stolu, pěstí do hlavy. Když obviněný

od svého stolu vstal a uviděl, že se k němu blíží i poškozený, vyběhl z restaurace ven. Poškozený i jeho příbuzný ho ale pořád pronásledovali, přičemž oba měli v ruce židle a poškozený navíc držel v druhé ruce nůž. Pod vlivem strachu z těchto osob vzal obviněný kosu, která byla u restaurace položená, a v okamžiku, kdy k němu poškozený doběhl a chtěl ho praštit židlí, se proti němu s touto kosou rozmáchl, čímž mu způsobil řezné zranění v oblasti hrudníku, na jehož následky poškozený krátce na to zemřel.

Za toto jednání byla na obviněného podána obžaloba pro trestný čin vraždy podle § 219 tr. zákona. Soud prvního stupně ale obviněného této obžaloby zprostil. Proti tomuto rozhodnutí podal krajský prokurátor odvolání, ve kterém zpochybnil závěr soudu prvního stupně, že jednání obviněného naplnilo podmínky nutné obrany. Dle jeho názoru se obviněný v tomto případě mohl a měl útoku vyhnout jiným, méně závažným způsobem. I když obviněný nejprve před poškozeným a jeho příbuzným utíkal, následně utíkat přestal a svým jednáním způsobil poškozenému smrt. Krajský prokurátor dále zdůraznil, že provedenými důkazy nebyla ani vyloučena možnost, že poté, co obviněný sebral kosu, s ní šel zpátky za poškozeným, což by jasně vylučovalo jeho obranný úmysl.

Odvolací soud se po přezkoumání případu ztotožnil se závěrem soudu prvního stupně, že obviněný způsobil uvedené smrtelné poranění poškozeného v nutné obraně. Vyloučení nutné obrany z důvodu, kterým argumentuje krajský prokurátor, tedy že obviněný před útokem neutekl, respektive utíkat přestal a začal se aktivně bránit, je dle Nejvyššího soudu SSR nepřijatelné. „*Nikdo není povinen ustupovat před protiprávním útokem na zájmy chráněné trestním zákonem, naopak každý má právo se proti takovému útokem bránit, pokud nepřekročí podmínky stanovené zákonem pro nutnou obranu.*“ Ani okolnost, že obviněný se nejprve snažil před útokem utéci a až poté, co uviděl, že je pořád pronásledován, se zastavil a začal se aktivně bránit, nevylučuje možnost posoudit jeho jednání jako nutnou obranu. Jelikož poškozený obviněného i v tomto okamžiku pronásledoval, jeho útok proti obviněnému stále trval a nutná obrana byla stále přípustná. Odvolací soud tedy odvolání krajského prokurátora zamítnul.

Oba uvedené judikáty potvrzují, že podmínka subsidiarity není pro nutnou obranu vyžadována. Nutná obrana je totiž koncipována jako právo, které má každý v okamžiku, kdy je proti chráněnému zájmu veden útok nebo kdy takovýto útok přímo hrozí. I když má obránce jiné možnosti, kterými může spolehlivě odvrátit útok nebo se mu vyhnout, stále má právo zvolit si nutnou obranu vůči útočníkovi. Omezen je pouze tím, že intenzita jeho obrany nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Na překážku posouzení věci jako nutné obrany tedy není skutečnost, že obránce měl možnost před útokem utéct. Nutná obrana není vyloučena

ani v případě, že se obránce snaží před útokem utéct, následně se ale rozhodl aktivně se útočníkovi bránit, samozřejmě pokud v tomto okamžiku stále trvá útok.

4.5. Nutná obrana a proporcionalita

Pro posouzení přípustnosti nutné obrany je podstatné hledisko přiměřenosti, které označuje poměr mezi způsobem útoku a intenzitou obrany. Zákon stanovuje, že nutná obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, proti kterému směřuje. Od požadavku přiměřenosti odlišuje trestněprávní nauka pojem proporcionality, který je definován jako poměr mezi škodou, která hrozila z útoku, a škodou, která byla způsobena při obraně, nebo také jako poměr mezi ohroženým a bráněným právním zájmem. Podobně jako výše popsaná podmínka subsidiarity je proporcionalita jedním ze zákonných požadavků pro krajní nouzi, ale po nutné obraně zákon proporcionalitu výslovně nepožaduje.⁸²

Nutná obrana může být dle zákona použita proti každému přímo hrozícímu nebo trvajícím útoku na některý ze zájmů chráněných trestním zákonem. Jak již bylo zmíněno výše, těmito chráněnými zájmy jsou individuální objekty jednotlivých trestných činů. Skupinově jsou pak tyto chráněné zájmy vyjádřeny v názvech jednotlivých kapitol zvláštních částí trestního zákoníku. Jedná se například o život a zdraví člověka, jeho osobní a domovní svobodu nebo majetek. Z ustanovení o nutné obraně vyplývá, že může směřovat proti útoku na jakýkoliv z těchto zájmů, a je přípustná dokonce i tehdy, kdy tento zájem není ohrožen v tak vysoké míře, aby byla zcela naplněna skutková podstata některého trestného činu.⁸³

K tomuto rozdílu mezi krajní nouzí a nutnou obranou se vyjádřil Nejvyšší soud ČSR již v rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **1 Tz 124/1955**.

Tento případ se týkal sporu mezi zetěm obžalované a jeho sousedem, kteří spolu fyzicky zápasili. Když tento souseď, který má v tomto případě postavení poškozeného, zetě obžalované v rámci jejich zápasu po delší dobu škrtil, dostala obžalovaná, která byla tomuto zápasu přítomna, strach o jeho život. Z tohoto důvodu se sama vložila do konfliktu, a to tím způsobem, že poškozeného třikrát udeřila do hlavy železnou zástrčkou, čímž mu způsobila zranění mající za následek několikadenní pracovní neschopnost.

⁸² DOLENSKÝ, Adolf. Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr. zák.) k diskusi. Bulletin advokacie. 1994, roč. 1994, č. 1, s. 19.

⁸³ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 403.

Za toto jednání byla obžalovaná uznána vinnou trestným činem ublížení na zdraví podle § 219 odst. 1 trestního zákoníku (z. č. 86/1950 Sb.). Následně podal předseda Nejvyššího soudu ČSR ve věci stížnost pro porušení zákona ve prospěch obžalované.

Soud prvního stupně ve svém rozhodnutí považoval za prokázané, že obžalovaná se do konfliktu mezi svým zetěm a poškozeným nevložila s úmyslem ublížit poškozenému, ale zasáhla do něj proto, aby ho co nejdříve ukončila. Protiprávnost jejího jednání ale dle názoru tohoto soudu nemůže být vyloučena, jelikož v popsané situaci mohla použít jiný prostředek k ukončení konfliktu, kterým by nezpůsobila poškozenému zranění.

Nejvyšší soud ČSR ale považovat tento názor soudu prvního stupně za nesprávný. Ve svém rozhodnutí poukázal právě na rozdíly mezi nutnou obranou a krajní nouzí. V tomto případě jednal poškozený protiprávně a fyzicky napadl zetě obžalované, čímž ohrozil jeho zdraví i život. Nejednalo se tedy o stav nebezpečí, při kterém by bylo na místě věc posuzovat jako krajní nouzi, ale o útok ve smyslu ustanovení o nutné obraně. Vzhledem k tomu je dle Nejvyššího soudu ČSR *„nutno mít na paměti, že přiměřenost není totéž, co proporcionalita u krajní nouze (t. j. požadavek, aby obětovaný vztah nebyl společensky významnější než vztah, v jehož zájmu se obětuje, čili aby škoda, která hrozí, nebyla menší než škoda způsobená) a že u nutné obrany není podmínkou, že útoku bylo možno se vyhnout jinak (subsidiarita), na př. přivoláním dalších osob, jako je tomu u krajní nouze, kde tato subsidiarita (stejně jako proporcionalita) podmínkou krajní nouze je.“* Nejvyšší soud ČSR tedy posoudil podanou stížnost pro porušení zákona jako důvodnou a rozhodnutí nižšího soudu zrušil. Jelikož se na tento případ vztahovala amnestie prezidenta republiky, Nejvyšší soud ČSR rovněž sám rozhodl o zastavení trestního stíhání obžalované.

Tento judikát zdůrazňuje rozdíl mezi přiměřeností, která je podstatná pro nutnou obranu, a proporcionalitou, kterou vyžaduje krajní nouze. Krajní nouze se vztahuje na situace, při nichž hrozí některému chráněnému zájmu nebezpečí, ale tento stav ani jedna z dotčených osob nezavinila. Proto je důležité zkoumat proporcionalitu mezi zájmem ohroženým a zájmem obětovaným v krajní nouzi. U krajní nouze totiž neexistuje žádný spravedlivý důvod, proč by měl významnější zájem být porušen kvůli ochraně zájmu méně významného. Nutná obrana je ovšem reakcí na protiprávní jednání útočníka. Je proto přirozené, že při ní zákon upřednostňuje zájmy napadených osob nad zájmy útočníka, a nejeví se jako nespravedlivé, že méně významný zájem obránce může být chráněn na úkor významnějšího zájmu útočníka.

Otázkou poměru mezi hrozící a způsobenou újmou se zabýval i Nejvyšší soud SSR v rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **1 To 18/1975**.

Obžalovaný v tomto případě trpěl již po dobu několika let příkoří ze strany svého syna, který ho často znevažoval, urážel a bil. Také mu několikrát vyhrožoval zabitím, přičemž v době před útokem u sebe stále nosil kuchyňský nůž. Z provedených důkazů bylo dále zjištěno, že syn obžalovaného měl v místě bydliště pověst velmi agresivního člověka se sklonem k alkoholismu, který často vyvolával výtržnosti, rodinné hádky a bitky s obžalovaným, které pramenily z jeho majetkových zájmů, jelikož chtěl, aby se obžalovaný vystěhoval ze svého domu a přenechal mu ho. Obžalovaný se skutečně byl nucen kvůli svému synovi ze svého domu odstěhovat, bydlel proto u své matky. V den, kdy se zkoumaný případ odehrál, byl syn obžalovaného ve stavu těžké opilosti a obžalovaného slovně i fyzicky napadl v jeho domě. Později obžalovaného jeho syn vyhledal v místním hostinci, kde mu vyhrožoval zabitím. Ve večerních hodinách se potom domáhal vstupu do domu matky obžalovaného, kde obžalovaný spal. Když do domu nebyl vpuštěn, vylomil vstupní dveře a vevnitř napadl obžalovaného, který ho v reakci na jeho útok několikrát bodnul nožem, v důsledku čehož syn obžalovaného na místě zemřel.

Soudem prvního stupně byl obžalovaný uznán vinným trestným činem vraždy dle § 219 tr. zákona. Proti tomuto rozhodnutí se obžalovaný odvolal s argumentem, že jednal v mezích nutné obrany. Tvrdil, že neměl v úmyslu svého syna zabít, pouze se jinak než nožem nedokázal jeho intenzivnímu a trvajícím útokem bránit.

Soudy se při rozhodování tohoto případu potýkali s velmi složitou důkazní situací. Konfrontace obžalovaného s jeho synem, při níž ho usmrtil, se totiž odehrála beze svědků a obžalovaný vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nebyl schopen událost souvisle popsat. Dle znaleckých posudků byly v okamžiku jeho obrany sníženy jeho schopnosti rozpoznávací i ovládací. Znalci rovněž připustili možnost, že si obžalovaný na incident vůbec nepamatuje. Proto bylo pro soudy v tomto případě poměrně složité porovnávat intenzitu útoku a obrany.

Dle soudu prvního stupně nemohlo být předmětné jednání obžalovaného nutnou obranou, jelikož nesplnilo podmínku přiměřenosti. O způsobu a intenzitě útoku syna obžalovaného si lze dle tohoto soudu učinit závěr na základě toho, že obžalovaný při něm nebyl nijak zraněn, zatímco jeho obrana syna usmrtila. Tato skutečnost svědčí dle soudu prvního stupně o tom, že útok syna nemohl být dostatečně intenzivní na to, aby obžalovaným zvolená obrana, která spočívala v použití nože k jeho usmrcení, mohla být považována za přiměřenou.

Tento názor ovšem považoval Nejvyšší soud SSR za nesprávný. O překročení mezi nutné obrany se jedná v těch případech, kdy žádný útok netrval ani přímo neohrožil nebo jestliže obranné jednání bylo zjevně nepřiměřené povaze a nebezpečnosti tohoto útoku (dle znění tehdejší právní úpravy nutné obrany). „*Na vybočení z mezi nutné obrany není možné usuzovat jen z toho, že napadený způsobil při obraně útočnickovi zranění nebo újmu na zdraví, zatímco útočník napadenému poranění nezpůsobil.*“ Nutná obrana samozřejmě nemůže být zcela libovolná, ale je omezená podmínkou přiměřenosti, která se týká poměru mezi způsobem jednání útočníka a způsobem jednání obránce. Není přitom vyloučené, aby byla zcela přiměřenou obranou způsobena útočnickovi výrazně vážnější újma než obránci. Nejvyšší soud SSR v této souvislosti poukázal i na to, že nutná obrana je přípustná i vůči útokům, které zatím jen přímo hrozí a útočník tedy ještě žádnou újmu nezpůsobil.

Nejvyšší soud SSR tedy odvolání obžalovaného vyhověl a rozsudek v celém rozsahu zrušil. Soudu prvního stupně uložil při novém posuzování věci vyjasnit skutkový stav ohledně průběhu útoku a pečlivě posoudit jednání obžalovaného z hlediska naplnění či nenaplnění podmínek nutné obrany.

Útočník v tomto popsaném případě ohrozil zdraví obránce, ale žádnou skutečnou újmu na zdraví mu nezpůsobil, přičemž z provedených důkazů ani není zcela jasné, jak závažným způsobem bylo zdraví obránce ohroženo, zatímco obránce útočníka svým jednáním usmrtil. Ani tímto ale není vyloučena nutná obrana, jelikož pro ni není vyžadována proporcionalita mezi hrozící a způsobenou újmu. Intenzita obrany pouze nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, což nepoměr mezi skutečně utrpěnou újmu u útočníka a obránce nevylučuje.

V tomto případě se útok i obrana týkaly zájmu na ochraně zdraví a života. Právě zdraví a život jsou hodnotami, kterou jsou v nutné obraně nejčastěji chráněny. Existují ale i případy, kdy útok nespočívá v ohrožení zdraví a života, ale v ohrožení nebo porušení jiného zájmu, například zájmu na ochraně majetku nebo domovní svobody. Pokud se jedná o zájmy chráněné trestním zákonem, je i na jejich ochranu nutná obrana přípustná. Rovněž samotná nutná obrana může spočívat v jakémkoliv jednání, které je způsobilé odvrátit útok nebo alespoň zmírnit jeho negativní dopady. Teoreticky tedy může být nutnou obranou také narušení jakýkoliv chráněný zájem. Prakticky ale nutná obrana téměř výlučně spočívá v tom, že obránce použije fyzickou sílu proti útočnickovi, aby zastavil jeho útok, čímž mu způsobí újmu na zdraví nebo ho dokonce usmrtí. Tedy i pokud útočník zdraví ani život obránce neohrožuje a útočí na jiné právní statky, obránce svým obranným jednáním zdraví nebo dokonce i život útočníka pravděpodobně ohrozí nebo přímo naruší.

Každý zájem chráněný trestním zákonem je samozřejmě důležitý, jinak by jeho narušení vůbec nebylo klasifikováno jako trestný čin. Život a zdraví člověka ale představují zvlášť důležité hodnoty, jejichž porušení je extrémně závažným a nebezpečným jednáním. Proto se může jevit jako sporné, aby tyto nejvýznamnější chráněné hodnoty mohly být beztrestně narušeny kvůli tomu, aby byla uchráněna jiná, méně významná hodnota. Z tohoto důvodu není v trestněprávní teorii většinou hledisko proporcionality u nutné obrany zcela vyloučeno, ale prosazuje v takových případech, kdy „*škoda způsobená nutnou obranou je v hrubém nepoměru ke škodě hrozící z útoku.*“⁸⁴ Některé prameny nutnou obranu vylučují konkrétně tehdy, kdyby byl útočník úmyslně usmrcen kvůli ochraně majetku, ovšem s výjimkou v těch případech, v nichž by jednalo o majetek s mimořádnou nebo přímo nenahraditelnou hodnotou, například o významnou kulturní památku, nebo o majetek s fatální důležitostí pro životy lidí, například o potraviny nebo léky v době živelní pohromy.⁸⁵ Některé trestněprávní zdroje pak považují poměr mezi napadeným a chráněným zájmem za součást podmínky přiměřenosti. Dle těchto pramenů pojem způsob útoku zahrnuje i zájem, který je tímto útokem napaden, a intenzita obrany je pak spoluurčena tím, jaký útočníkův zájem narušuje. Tím pádem by v případě, ve kterém by existoval zjevný a hrubý nepoměr mezi napadeným a chráněným zájmem, byla nutná obrana vyloučena z důvodu nesplnění podmínky přiměřenosti.⁸⁶

V rámci judikatury se k přípustnosti obrany majetku na úkor zdraví útočníka vyjádřil Ústavní soud ve svém rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **II. ÚS 317/01**.

Stěžovatel a poškozený spolu v tomto případě spolu uzavřeli smlouvu o dílo, na jejímž základě nainstaloval poškozený do rekreační chaty obviněného radiátory. Mezi stěžovatelem a poškozeným ale následně vznikl spor o plnění této smlouvy. Poškozený totiž tvrdil, že za svou práci nedostal zapláceno, ale stěžovatel naopak tvrdil, že poškozenému řádně zaplatil. Poškozený chtěl tento spor vyřešit, proto přišel spolu se dvěma dalšími osobami za stěžovatelem do jeho chaty, kam jim stěžovatel nejprve umožnil vstup, ale později je vyzval, aby chatu opustili. Poškozený měl totiž v úmyslu odnést z chaty věci v hodnotě údajného dluhu stěžovatele a za tímto účelem začal odmontovávat radiátory, které zde dříve nainstaloval. Stěžovatel proto zavolał policii, která mu ale odmítla poskytnout pomoc a ani po jeho opakovaném naléhání nezabránila poškozenému v odmontování radiátorů a v jejich

⁸⁴ DRAŠTÍK, A., op. cit., s. 252.

⁸⁵ ŠÁMAL, P., O. NOVOTNÝ, T. GRIVNA, J. HERCZEG, M. VANDUCHOVÁ a R. VOKOUN, op. cit., s. 226.

⁸⁶ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 405.

odnášení. Stěžovatel tedy přikročil ke svépomoci. Poškozeného nejprve uchopil za oděv a uhodil s ním o zeď, následně otevřel vchodové dveře a vyhodil poškozeného ven z chaty na zem, čímž mu způsobil zranění s dobou léčení nejméně tři týdnů.

Soud prvního stupně a shodně s ním i soud odvolací posoudily jednání stěžovatele jako trestný čin ublížení na zdraví dle § 221 odst. 1 tr. zákona. Dle jejich názoru tedy stěžovatel způsobil poškozenému úmyslně újmu na zdraví. Jelikož neuspěl se svým odvoláním, podal stěžovatel v této věci ústavní stížnost. V ní namítal, že důvodem jeho jednání byla pouze ochrana majetku a domovní svobody proti neoprávněnému jednání poškozeného, tím pádem jednal v nutné obraně a měl by být obžaloby zproštěn.

Ústavní soud v tomto případě nejprve zdůraznil, že i rekreační chata stěžovatele požívá ochrany nedotknutelnosti obydlí. I když stěžovatel poškozenému a jeho doprovodu vstup do své chaty nejprve umožnil, později jim dal jasně najevo, že mají jeho chatu opustit. Od tohoto okamžiku se poškozený a jeho společníci zdržovali v chatě stěžovatele neoprávněně a svým jednáním útočili nejen na jeho majetek, ale i na jeho domovní svobodu.

Ústavní soud dále považoval za chybné chování policie, která umožnila poškozenému odmontovávat a odvázet věci z domu stěžovatele proti jeho vůli. Poškozený ohledně této skutečnosti argumentoval tím, že dle ustanovení smlouvy o dílo byl až do zaplacení smluvené ceny vlastníkem montážních materiálů k výrobě díla. Ústavní soud uznal, že v tomto případě existovala pochybnost o vlastnictví radiátorů. Tato otázka je ale občanskoprávním sporem, který může závazně vyřešit jen příslušný soud. Přivolání policisté nebyli oprávněni učinit autoritativní rozhodnutí o tom, zda obě strany řádně plnily ustanovení smlouvy. Správným postupem by dle Ústavního soudu bylo, kdyby policisté zajistili, aby poškozený a jeho společníci odešli z chaty stěžovatele, a ohledně sporu o vlastnictví radiátorů jej odkázali na civilní soudy. Při posuzování tohoto případu je tedy nutné mít na paměti, že stěžovatel se nejprve snažil řešit situaci přivoláním policejních orgánů, ale tyto mu neposkytly ochranu, na kterou měl nárok. Za této situace nelze přičítat k tíži stěžovatele skutečnost, že svůj majetek a domovní svobodu chránil svépomocí.

Ústavní soud dále zdůraznil, že *„není možné apriorně usoudit na vybočení z mezí nutné obrany pouze z toho, že stěžovatel, jenž odvracel útok na majetek a na nedotknutelnost obydlí, svým jednáním ublížil jinému na zdraví. Nutná obrana je dle soudní judikatury přípustná proti útoku přímo ohrožujícímu jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem, tedy i zájem na ochraně majetku a nedotknutelnosti obydlí. O to více musí být poskytnuta ochrana majetku, pokud k útoku na něj dochází v místě, jež je chráněno z titulu jiného práva*

jako nedotknutelné (obydlí). Soud, který upřednostnil při posouzení podmínek nutné obrany ochranu práva poškozeného na zdraví před právem stěžovatele na ochranu majetku a nedotknutelnosti obydlí, měl proto přesvědčivě vysvětlit, proč nepovažoval obranu stěžovatele (bránění v demontáži, vystrčení poškozeného ze dveří) za výkon nutné obrany.“

Ústavní soud tedy podanou stížnost posoudil jako důvodnou, obě rozhodnutí nižších soudů zrušil a věc vrátil k novému projednání a rozhodnutí. Při něm bude dle Ústavního soudu nutné zhodnotit komplexně celý popsáný případ, a především pak pečlivě posoudit intenzitu útoku a obrany, aby mohlo být vyneseno řádné rozhodnutí o splnění či nesplnění podmínek nutné obrany.

V tomto případě tedy Ústavní soud jasně stanovil, že v nutné obraně je možné chránit i zájem na majetku a domovní svobodě na úkor zdraví útočníka. Nižší soudy postupovaly nesprávně, když nutnou obranu vyloučily pouze na základě tohoto nepoměru mezi napadeným a chráněným zájmem. Nutná obrana je ale samozřejmě stále omezena tím, že nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Zvláště v případech, ve kterých existuje nepoměr mezi napadeným a chráněným zájmem, je třeba pečlivě zvažovat, zda byla tato podmínka splněna. Je rovněž nutné mít na paměti, že jednáním obránce v popsáném případě nebyla útočnickovi způsobena těžká újma na zdraví, ani nebyl ohrožen jeho život. Není jasné, jakým způsobem by soudy jednání obránce posoudily, kdyby jím těžkou újmu na zdraví nebo smrt útočníka způsobil. Ústavní soud tedy svým rozhodnutím zcela nevyloučil určitý požadavek proporcionality u nutné obrany, jelikož je stále sporné, zda by bylo možné útočníka těžce zranit nebo usmrtit kvůli ochraně majetku či domovní svobody.

K otázce nutné obrany majetku a domovní svobody na úkor zdraví útočníka se vyjádřil i Krajský soud v Českých Budějovicích, a to ve svém rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **4 To 360/1996**.

V tomto případě se jednalo o spor mezi dvěma bratry, mezi nimiž byly již delší dobu velmi vyhocené vztahy, jelikož se spolu soudili o značnou finanční částku, a také byl jeden z bratrů, který je v tomto případě v postavení poškozeného, trestně stíhán pro přípravu vraždy druhého bratra, v tomto případě obviněného. Zkoumaný případ se odehrál na pozemku obviněného, kam přišel jeho bratr spolu se svým právním zástupcem, který je v této věci druhým poškozeným. Dle tvrzení obou poškozených bylo jejich úmyslem setkat se s obviněným proto, aby s ním uzavřeli majetkovou dohodu ohledně automobilu, jehož vlastnictví bylo sporné. Manželka obviněného oba poškozené vyzvala, aby pozemek neprodleně opustili, což tito poškození neudělali. Obviněný na toto jejich jednání zareagoval

tak, že si vzal svoji plynovou pistoli, kterou na oba poškozené zamířil a hrozil jim zastřelením, načež oba poškození jeho pozemek urychleně opustili.

Za toto jednání byla na obviněného podána obžaloba pro trestný čin násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci podle § 197a tr. zákona. Soud prvního stupně ale obviněného této obžaloby zprostil. Dle názoru tohoto soudu byl popsán skutek sice řádně prokázáný, ale nebyla jím naplněna skutková podstata žádného trestného činu, protože obviněný jednal v rámci okolností vylučujících protiprávnost.

Proti tomuto rozhodnutí podal státní zástupce odvolání. V něm připustil, že mezi obviněným a poškozenými skutečně panovaly velmi napjaté a konfliktní vztahy, ale nepovažoval za přípustné, aby byla pouze na základě této okolnosti vyloučena protiprávnost jednání obviněného, který s pistolí v ruce vyhrožoval zabitím poškozeným, kteří se nechovali nijak agresivně a z jejichž strany nebyl dán žádný náznak, že by se chystali zaútočit na obviněného nebo na jeho majetek či domovní svobodu.

Krajský soud jako soud odvolací při posuzování tohoto odvolání nejprve zdůraznil skutečnost, že místo, na kterém se skutek odehrál, tedy zahrada přilehlá k domu, kde obviněný bydlel, požívá ochrany nedotknutelnosti obydlí. Od okamžiku, kdy byli manželkou obviněného, která v tomto domě rovněž bydlela, vyzváni k odchodu, pobývali na pozemku neoprávněně, čímž útočili na domovní svobodu obviněného i jeho manželky. Výhrůžka ze strany obviněného pak byla dle odvolacího soudu zcela přiměřeným způsobem obrany. Na překážku posouzení věci jako nutné obrany není ani to, že narušení domovní svobody ze strany poškozených netrvalo příliš dlouho, jelikož již od okamžiku, kdy byli vyzváni k odchodu, se na pozemku obviněného zdržovali neoprávněně, čímž útočili tím na důležitou hodnotu ochrany nedotknutelnosti obydlí. Již od tohoto okamžiku byl obviněný oprávněn se proti jejich jednání bránit. Krajský soud tedy podané odvolání zamítl, jelikož soud prvního stupně správně posoudil jednání obviněného jako nutnou obranu.

Ani v tomto případě nebyla soudem vyloučena možnost aplikace ustanovení o nutné obrany z důvodu nepoměru mezi napadeným a chráněným zájmem. Dostatečná byla dle názoru soudu skutečnost, že trval protiprávní útok na zájem chráněný trestním zákonem a obrana nebyla tomuto útoku zcela zjevně nepřiměřená. Stejně jako v předchozím případě je ale sporná otázka, jak by soudy posoudily jednání obránce tehdy, kdyby obránce střelnou zbraní útočníkům pouze nevyhrožoval, ale přímo ji proti nim použil a jednomu nebo oběma z nich by tím způsobil újmu na zdraví nebo je dokonce usmrtil. Útočníci svým jednáním nepochybně porušili majetkové zájmy a nedotknutelnost obydlí obránce, jelikož se neoprávněně pohybovali

po jeho pozemku, obránce byl tedy oprávněn se jim bránit. Zároveň ale z jednání útočníků nehrozilo obránci žádné trvalé poškození jeho majetku, a i když skutečně byla narušena nedotknutelnost jeho obydlí, útočníci neporušili jeho soukromí zvláště závažně, jelikož se pohybovali pouze po krátkou dobu na zahradě přilehlé k jeho domu. Je možné, že v takovémto případě by soudy aplikaci ustanovení o nutné obraně vyloučily, ale nikoliv z důvodu nesplnění podmínky proporcionality, ale proto, že jednání obviněného by bylo zcela zjevně nepřiměřené způsobu útoku.

Z uvedené literatury a judikatury tedy vyplývá, že proporcionalita mezi napadeným a chráněným zájmem při nutné obraně není zcela irelevantní, jak by se mohlo zdát ze zákonné definice nutné obrany. V případech, kdyby byl mezi zájmem, který ohrožoval útočník, a zájmem, který byl porušen obráncem při obraně, zvláště hrubý nepoměr, by nutná obrana byla vyloučena. Přesná hranice tohoto nepoměru není zcela jasná, ale pravděpodobně by se muselo jednat o nepoměr zcela zjevný, obdobně jako je pro nutnou obranu formulován požadavek přiměřenosti. Sporné pak zůstává především to, zda by bylo v rámci nutné obrany přípustné usmrtit útočníka při ochraně majetkových zájmů nebo domovní svobody. Nutná obrana by pravděpodobně byla vyloučena, kdyby obránce usmrtil útočníka proto, aby uchránil majetek nevelké hodnoty. Naopak pokud by se jednalo o majetek s extrémně vysokou nebo přímo nenahraditelnou hodnotou, je možné, že by bylo přípustné při jeho obraně útočníka usmrtit.⁸⁷ Útok na majetek činí závažnějším rovněž to, pokud je současně narušena i nedotknutelnost obydlí. I tato skutečnost může ze strany obránce odůvodnit intenzivnější způsob obrany, je ale sporné, zda by bylo možné pouze kvůli ochraně nedotknutelnosti obydlí útočníka usmrtit.

4.6. Použití zbraně proti neozbrojenému útočníkovi

4.6.1. Obecná přípustnost použití zbraně proti neozbrojenému útočníkovi

V situacích, ve kterých jsou splněny podmínky nutné obrany, upřednostňuje zákon ochranu práv obránce na úkor práv útočníka, jelikož právě útočník celou situaci sám ze své vlastní vůle vyvolal, zatímco obránce je ve svém postavení nedobrovolně a je nucen bránit své zájmy před útokem. Neznamená to ale, že by útočník neměl v době útoku vůbec žádná práva. Jeho práva jsou pouze omezena do té míry, která je potřebná k úspěšnému a bezpečnému odvrácení útoku. V zákoně je tato míra vyjádřena podmínkou přiměřenosti nutné obrany tak, že nutná obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená vzhledem ke způsobu útoku. Trestní

⁸⁷ ŠÁMAL, P., O. NOVOTNÝ, T. GŘIVNA, J. HERCZEG, M. VANDUCHOVÁ a R. VOKOUN, op. cit., s. 226.

zákoník ani jiné zákony ale tuto zcela zjevnou nepřiměřenost nijak blíže nedefinují. Každý jednotlivý případ nutné obrany je tedy nutné posoudit individuálně, se zvážením všech relevantních okolností vztahujících se k obraně i k útoku, aby mohla být určena jejich skutečná intenzita a mohly být mezi sebou porovnány.⁸⁸

Otázku, zda se jedná či nejedná o zcela zjevně nepřiměřenou obranu, vyvolávají často případy, ve kterých se obránce brání se zbraní proti neozbrojenému útočníkovi. Užití zbraně totiž činí jeho jednání mnohem nebezpečnějším a výrazně zvyšuje pravděpodobnost toho, že útočníkovi jím bude způsobena závažnější újma. K významu použitých prostředků při posuzování přiměřenosti obrany k útoku se vyjádřil Nejvyšší soud SSR v rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **5 Tz 143/1979**.

V tomto případě vystoupil obviněný z vlaku a šel domů do svého bytu. Cestou ho znenadání zezadu napadl jemu neznámý poškozený, který mu přiložil na záda nůž a chtěl po něm peníze. Obviněný poškozenému sdělil, že u sebe žádné peníze nemá, poškozený se tedy rozhodl obžalovaného následovat do jeho nedalekého bytu, přičemž ho po celou cestu stále ohrožoval nožem. V místě bydliště se obviněnému podařilo od poškozeného vzdálit do chodby, zatímco poškozený požadoval peníze po manželce a synovi obviněného, kterým také vyhrožoval s nožem v ruce. Obviněný na chodbě svého bytu vzal železnou tyč a poškozeného s ní udeřil do hlavy, v důsledku čehož poškozený upadl na zem a obviněný ho pak s pomocí svého syna vyhodil ven na ulici. Poškozenému byla tímto jednáním způsobena těžká újma na zdraví.

Obviněný byl soudem prvního stupně uznán vinným trestným činem ublížení na zdraví dle § 222 odst. 1 tr. zákona, jelikož poškozenému způsobil úmyslně těžkou újmu na zdraví. S touto právní klasifikací jednání obviněného se ztotožnil i odvolací soud, který k odvolání okresního prokurátora pouze zpřísnil obviněnému uložený trest odnětí svobody z podmíněného na nepodmíněný. Dle názoru generálního prokurátora byl ale nepodmíněný trest odnětí svobody ve zřejmém nepoměru k poměrům obviněného, proto ve věci podal stížnost pro porušení zákona ve prospěch obviněného.

Nejvyšší soud SSR stížnost generálního prokurátora i celý případ posoudil a rozhodl tak, že nejenže byl nepodmíněný trest vzhledem k poměrům obviněného nepřiměřený, ale v této věci byly splněny podmínky nutné obrany. Dle Nejvyššího soudu SSR v době jednání obviněného trval protiprávní útok poškozeného na zájmy chráněné trestním zákonem.

⁸⁸ KUCHTA, J., op. cit., s. 69-70.

Poškozený ohrožoval zdraví i životy obviněného a jeho rodiny, navíc stále trval jeho loupežný útok a rovněž jeho útok na domovní svobodu obviněného a jeho rodiny.

Co se týče splnění druhé podmínky nutné obrany, tedy že nesmí být zřejmě nepřiměřená útoku (dle tehdejší právní úpravy), uvedl Nejvyšší soud SSR, že i když obviněný způsobil svým jednáním poškozenému těžkou újmu na zdraví, poškozený obviněného i jeho rodinu ohrožoval nožem, kterým jim rovněž mohl těžkou újmu na zdraví způsobit. V dané situaci měl obviněný důvodně strach z toho, že poškozený nůž skutečně použije, ať už proti němu samému nebo proti členům jeho rodiny. Obrana obviněného tedy byla objektivně i subjektivně odůvodněná. Ohledně přiměřenosti obrany zdůraznil Nejvyšší soud SSR, že *„nutná obrana je vyloučena pouze pokud je nepoměr obrany a útoku zřejmý, očividný a hrubý. Přitom použité prostředky mají význam jen potud, že bránící se z nich může usuzovat na intenzitu útoku a velikost hrozící škody. Jinak ale nemusí být ani přibližně stejné účinnosti. Bránící se použije taký prostředek, který má právě po ruce. Nejde o to, jaký prostředek obrany to je, ale jak ho bránící se použije.“* Dle Nejvyššího soudu SSR nebyla intenzita obrany v popsaném případě vzhledem k použitým prostředkům a hrozící újmě zřejmě nepřiměřená. Nejvyšší soud SSR tedy obviněného obžaloby zprostil, jelikož v daném případě byly splněny podmínky pro nutnou obranu.

V tomto judikátu vyslovil Nejvyšší soud SSR důležitý názor, že intenzita obrany ani útoku není závislá bez dalšího jen na použitém prostředku. I když je samozřejmě pravděpodobné, že útok či obrana se zbraní bude důraznější a nebezpečnější než útok či obrana beze zbraně, tento judikát zdůrazňuje, že vždy to tak být nemusí. Podstatný je totiž i způsob, jakým daná osoba zbraň použije. Například vystřelení varovného výstřelu může být mírnějším, a přesto účinnějším způsobem obrany než obrana s nožem, i když střelná zbraň je obecně mnohem nebezpečnější zbraní než nůž. Nutná obrana tedy nemůže být vyloučena pouze na základě nepoměru mezi použitými prostředky.⁸⁹

Přímo k možnosti použít v rámci nutné obraně zbraň proti neozbrojenému útočníkovi se pak vyjádřil Městský soud v Praze v rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **7 To 202/1994**.

V tomto případě se jednalo o konflikt mezi obžalovanou a jejím otcem, v dané věci poškozeným. Z provedeného dokazování vyplynulo, že mezi obžalovanou a poškozeným docházelo již po delší dobu ke slovním konfliktům a že tyto roztržky vyvolával poškozený, který byl často pod vlivem alkoholu. Posuzovaný incident se odehrál ve večerních

⁸⁹ NOVOTNÝ, F., op. cit., s. 101.

hodinách v bytě poškozeného, kde se mezi obžalovanou a poškozeným odehrál další slovní konflikt, který vyústil v to, že poškozený obžalovanou fyzicky napadl tak, že k ní přistoupil a začal ji rdousit. Dle výpovědi poškozené i z pořízené fotodokumentace je zřejmé, že poškozený obžalovanou rdousil značnou silou. Jednalo se přitom o první případ, kdy konflikt mezi poškozeným a obžalovanou vyústil ve fyzickou konfrontaci. Poškozený byl fyzicky zdatnější než obžalovaná, proto se její obrana, při níž se mu pokusila bránit rukou, zcela minula účinkem. Celé situaci navíc bylo přítomno malé dítě obžalované, které nahlas křičelo. Obžalovaná tedy vzala poblíž ležící nůž a bodla poškozeného do břicha, načež nůž zase položila a žádala poškozeného, aby ji pustil. Poškozený tak po chvíli učinil a odešel se ošetřit do koupelny. Obžalovaná mezitím z bytu se svým dítětem odešla a následně zavolala policii a lékaře. Poškozenému byla jednáním poškozené způsobena újma na zdraví s dobou pracovní neschopnosti přesahující sedm dní.

Na obžalovanou byla za tento čin podána obžaloba, ve které jí bylo kladeno za vinu spáchání trestného činu ublížení na zdraví dle § 221 odst. 1 tr. zákona. Soudem prvního stupně byla obžaloby zproštěna, s čímž nesouhlasil státní zástupce, který v této věci podal odvolání. Dle jeho názoru je nutné právně kvalifikovat jednání poškozeného a rozhodnout, zda v něm lze spatřovat některý trestný čin. Pokud by jeho jednání bylo posouzeno jako trestný čin proti životu, jelikož v důsledku rdoušení obžalované hrozila smrt, byla by její obrana přiměřená. Jestliže ale obviněné hrozil jen mírnější následek než usmrcení, bodnutí nožem do břicha by nemohlo být považováno za přiměřenou obranu. Státní zástupce poukazuje v odvolání rovněž na to, že obžalovaná nepoužila žádný mírnější způsob obrany, poškozeného netloukla ani nekopala, ale rovnou proti němu použila nůž. Státní zástupce tedy navrhnul rozsudek zrušit a věc vrátit soudu prvního stupně, jelikož ze zjištěné skutkové situace není možné dovodit splnění podmínek nutné obrany.

Městský soud v Praze jako soud odvolací odvolání státního zástupce posoudil jako nedůvodné. Dle jeho názoru ze skutkového stavu zjištěného soudem prvního stupně vyplývá dostatečně jasně, že podmínky nutné obrany byly v daném případě splněny. Odvolací soud zdůraznil, že *„vybočení z mezí nutné obrany nelze nutně dovozovat jen z toho, že se obžalovaná bránila zbraní proti neozbrojenému útočnickovi.“* Dle popsaného skutkového stavu byla obžalovaná nečekaně napadena fyzicky zdatnějším poškozeným, který byl navíc opilý a jeho útok byl veden se značnou intenzitou. Tímto jednání byl bez ohledu na přesný úmysl poškozeného fakticky ohrožen její život. Z provedených důkazů, především ze znaleckého posudku, vyplývá, že obžalovaná jednala v pudu sebezáchovy bez předchozího rozmyšlení a

neměla konkrétní úmysl způsobit poškozenému zranění. Její jednání, tedy že pod vlivem rozrušení z útoku bez rozmyslu sáhla po noži a bodla poškozeného, je dle odvolacího soudu „klasickým případem nutné obrany.“ Podané odvolání tedy bylo dle odvolacího soudu nedůvodné, jelikož za zjištěné skutkové situace bylo dostatečně zřejmé a prokázané, že obžalovaná jednala v nutné obraně.

V tomto judikátu dal Městský soud v Praze jasnou odpověď na otázku, zda je přípustná nutná obrana se zbraní proti neozbrojenému útočnickovi. Skutečnost, že se obránce bránil proti neozbrojenému útočnickovi se zbraní, nutnou obranu sama o sobě nevyklučuje. Aby se obránce vůbec mohl útoku ubránit, jeho obrana musí být intenzivnější než útok. Z tohoto důvodu zákon obranu vylučuje jen tehdy, pokud by byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. I z této skutečnosti vyplývá, že je při nutné obraně ze strany obránce přípustné použití účinnější a silnější zbraně, než jakou používá útočník, a přípustné je tedy i použití zbraně proti neozbrojenému útočnickovi. Intenzita obrany rovněž nezávisí pouze na nebezpečnosti a účinnosti užitého prostředku, ale i na způsobu, jakým je použit, jakožto i na dalších okolnostech daného případu.⁹⁰

4.6.2. Použití střelné zbraně proti neozbrojenému útočnickovi

Jednou z velmi diskutovaných sporných otázek týkajících se nutné obrany je to, zda je možné užít střelnou zbraň proti neozbrojenému útočnickovi. Jak vyplývá z výše uvedených judikátů, nutná obrana se zbraní proti neozbrojenému útočnickovi je zásadně přípustná. Omezením pro obránce při nutné obraně je pouze to, že intenzita jeho obrany nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Střelná zbraň je ale extrémně nebezpečným a účinným prostředkem, který výrazně zvyšuje pravděpodobnost toho, že bude způsoben závažný zdravotní následek nebo přímo smrt, a to v případech, kdy se s ní brání osoba, která s používáním střelných zbraní nemá velkou zkušenost. Proto se v mnoha případech může nutná obrana se střelnou zbraní jevit jako zcela zjevně nepřiměřená vzhledem k jednání neozbrojeného útočníka.

K této problematice se vyjádřil Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **1 Tzn 25/1997**.

Konflikt v tomto případě započal tak, že společník obviněného poté, co ve večerních hodinách společně odešli z restauračního zařízení, pronesl na parkovišti rasistický výrok, což

⁹⁰ DRAŠTÍK, A., op. cit., s. 252.

pohoršilo skupinu osob stojících na parkovišti, mezi nimiž byl i poškozený. Obviněný a jeho společník poté nasedli do auta, obviněný auto nastartoval a z místa s ním odjížděl, následně se ale zastavil u zmíněné skupiny osob. Po slovní výměně názorů poškozený obviněného náhle fyzicky napadl údery pěstí a kopy s poměrně značnou intenzitou přes otevřené boční okénko auta. Přitom obviněnému slovně nadával a vyhrožoval mu zabitím. Automobil obviněného současně obklopili další společníci poškozeného. Následně se poškozený obviněného pokusil vytáhnout ven z auta, čemuž se obviněný jeho odstrčením ubránil. Ve strachu o svůj život obviněný vytáhl svoji střelnou zbraň a proti poškozenému z bezprostřední vzdálenosti rychle za sebou šestkrát vystřelil, čímž poškozenému způsobil těžká zranění, v jejichž důsledku poškozený zemřel.

Na obviněného byla za toto jednání podána obžaloba pro trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1 tr. zákona. Soudem prvního stupně byl obviněný této obžaloby zproštěn. Tento rozsudek byl k odvolání státního zástupce a poškozených zrušen a věc byla vrácena soudu prvního stupně. Ten věc znovu projednal a obviněného znovu zprostil obžaloby. Státní zástupce proto podal znovu odvolání, to ale bylo zamítnuto.

Následně podala v této věci ministryně spravedlnosti stížnost pro porušení zákona v neprospěch obviněného, ve které vyjádřila nesouhlas s tím, jak soudy hodnotily provedené důkazy, a rovněž s právní kvalifikací jednání obviněného jako nutné obrany. Ve své stížnosti zdůraznila skutečnost, že obviněný nebyl nucen u poškozeného a jeho společníků zastavit, jelikož bylo prokázáno, že mu žádná osoba nezastoupila cestu, ani neměl žádný technický problém se svým vozidlem. Ministryně dále připustila, že obviněný byl skutečně vystaven poměrně intenzivnímu útoku ze strany poškozeného, který ohrožoval jeho zdraví, a rovněž se mohl důvodně obávat eventuálního útoku společníků poškozeného, kteří obklopili jeho auto. Tento stav sice obecně opravňoval nutnou obranu ze strany obviněného, dle jejího názoru ale nebylo prokázáno, že by tento stav trval po celou dobu střelby. Dle tvrzení poškozeného měl být první výstřel pouze výstrahou, ale vzhledem k tomu, že obviněný střelil z okénka auta, směřoval jeho výstřel šikmo a zasáhl poškozeného. Druhý výstřel byl dle tvrzení obviněného reakcí údajný pohyb poškozeného směrem k němu a zasáhl poškozeného do ramene. Po těchto dvou výstřelech útok obviněného ochabl, což uvedl i sám obviněný při hlavním líčení. Obviněný využil tohoto momentu k nastartování auta, mohl tedy z místa bezpečně ujet, ale neudělal to. Místo toho na poškozeného ještě čtyřikrát z bezprostřední vzdálenosti vystřelil, a to do míst, kde se nacházejí životně důležité orgány, což zpochybňuje jeho tvrzení, že neměl v úmyslu poškozeného usmrtit. V době, kdy obviněný vystřelil tyto

poslední čtyři výstřely, již proti němu nebyl veden tak intenzivní útok jako předtím, jeho obrana v těchto momentech tedy byla zcela zjevně nepřiměřená.

Nejvyšší soud ČR při posuzování této stížnosti uvedl k námitce, že obviněný nemusel u poškozeného a jeho společníků zastavovat, že nebylo prokázáno, že by zastavením chtěl obviněný vyvolat nějaký konflikt. Tím pádem nejsou okolnosti zastavení auta na místě události dle Nejvyššího soudu ČR podstatné pro posouzení případu. Navíc je dle Nejvyššího soudu ČR nutné mít na paměti, že se celá událost odehrála v noci a v blízkosti silnice se pohybovali chodci, dopravní situace na místě tedy byla značně nepřehledná. Z tohoto důvodu se obviněný skutečně mohl nesprávně domnívat, že mu někdo zastoupil cestu a on tedy musí zastavit.

Ke střelbě obviněného uvedl Nejvyšší soud ČR to, že bylo prokázáno, že obviněný vystřelil šestkrát rychle za sebou bez přestávky mezi výstřely. Dokonce střelil tak rychle, že velká část svědků slyšela pouze výstřely čtyři, což je důsledkem známého sluchového dojmu vnikajícího při velmi rychlé střelbě. Rovněž nebylo bez pochybností prokázáno, že by mezi druhým a třetím výstřelem nastartoval obviněný motor auta. Většina svědků totiž uvedla, že si přesně nepamatuje, zda byl motor auta v době střelby nastartovaný nebo ne. Vzhledem k výše popsané rychlosti střelby je nastartování motoru v jejím průběhu vyloučeno. Navíc ani popsané ochabnutí útoku poškozeného po druhém výstřelu ještě neznamena, že by byl jeho útok ukončen a přímo nehrozilo jeho pokračování, jak od poškozeného, tak i od jeho společníků.

Nejvyšší soud ČR zdůraznil, že intenzita fyzického útoku poškozeného ve spojení s výhrůzkami a přítomností jeho společníků odůvodnila obavu obviněného o své zdraví i o svůj život. Dle vyjádření znalců bylo jednání obviněného navíc panickou reakcí vyvolanou strachem a jeho rozpoznávací a ovládací schopnosti byly v tuto dobu podstatně sníženy. *„Pokud se za tohoto stavu, vyvolaného násilným jednáním poškozeného, rozhodl obviněný použít proti útoku poškozeného legálně drženou pistolí, ze které proti němu šestkrát rychle za sebou vystřelil, pak takové jednání splňuje podmínky nutné obrany.“* Dle Nejvyššího soudu ČR *„v závislosti na konkrétních okolnostech případu není vyloučeno posoudit jako stav nutné obrany jednání osoby, která reaguje na fyzický útok neozbrojeného pachatele opakovaným použitím střelné zbraně, přičemž dojde k usmrcení útočníka.“* Nejvyšší soud ČR tedy podanou stížnost zamítl, jelikož dle zjištěného skutkového stavu jednal obviněný skutečně v rámci mezi nutné obrany.

Tento judikát navazuje na výše uvedené závěry soudů, že nutná obrana nemůže být vyloučena pouze z toho důvodu, že se obránce brání se zbraní proti neozbrojenému útočníkovi.

Dle tohoto judikátu není nutná obrana vyloučena ani v případě, že obránce použije proti neozbrojenému útočnickovi střelnou zbraň.

Další případ, ve kterém se obránce bránil proti neozbrojenému útočnickovi použitím střelné zbraně, řešil Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **3 Tdo 825/2013**.

Obviněný se v předmětný den vyzbrojil svou legálně drženou střelnou zbraní a poté se uvedl do stavu těžké opilosti. V tomto stavu pak v nočních hodinách po opuštění restauračního zařízení dráždil psa rasy rottweiler, který byl za plotem u domu poškozeného a který v důsledku chování obviněného hlasitě štěkal. Na to reagoval poškozený, který byl rovněž pod vlivem alkoholu, tím způsobem, že vyběhl ze svého domu a pustil se do slovní a poté i fyzické potyčky s obviněným. Poškozený byl přitom tím, kdo fyzicky zaútočil jako první, když opakovaně udeřil obviněného pěstí do obličeje, čímž mu zlomil dva přední zuby a způsobil drobné oděrky a zhmožděny v oblasti obličeje. V důsledku toho obviněný upadl na zem, kde poškozený ve fyzickém útoku na něj pokračoval. Do tohoto incidentu se zároveň zapojil i pes poškozeného, který obviněného kousl do ruky. V důsledku strachu z útoku poškozeného i jeho psa použil obviněný svou střelnou zbraň a dvakrát z ní vystřelil proti poškozenému, kterého zasáhl jednou ranou do nohy a druhou ranou do hrudníku, čímž mu způsobil mimo jiné průstřel hrudníku pronikající srdcem, následkem čehož poškozený zemřel. Poté obviněný zastřelil i psa poškozeného.

V prvním rozsudku ve věci bylo jednání obviněného klasifikováno jako zločin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky dle § 146a odst. 3, odst. 5 trestního zákoníku. K odvolání státního zástupce byl tento rozsudek odvolacím soudem zrušen a obviněný uznal vinným trestným činem vraždy dle § 219 odst. 1 tr. zákona, za jehož účinnosti se předmětný skutek udál. Proti tomuto rozhodnutí podal obviněný dovolání, které bylo Nejvyšším soudem ČR odmítnuto jako zjevně neopodstatněné. Obviněný poté podal ve věci i ústavní stížnost, které Ústavní soud vyhověl a všechna napadená rozhodnutí zrušil. Následně ve věci znovu rozhodoval soud prvního stupně, který obviněného opět uznal vinným zločinem ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky dle § 146a odst. 3, odst. 5 t. z. K odvolání státního zástupce odvolací soud toto rozhodnutí zrušil a obviněného uznal vinným zločinem zabití dle § 141 odst. 1 t. z., přičemž současně podané dovolání obviněného zamítnul.

Obviněný toto rozhodnutí napadl novým dovoláním, ve kterém argumentoval tím, že soudy zatím přesvědčivě nevyvrátily jeho obhajobu, že jednal v rámci nutné obrany. Obviněný tvrdil, že v situaci, kdy se ocitl na zádech na zemi a poškozený na něj útočil pěstmi s velkou

intenzitou, přičemž zároveň na něj ještě útočil pes obviněného, měl oprávněně strach o svůj život. V této chvíli tedy spontánně a bez rozmyslu vystřelil, jelikož jinou bezprostřední a účinnou možnost obrany neměl k dispozici. Vzhledem k tomu, že ležel na zádech a poškozený stál nad ním, nepřicházel varovný výstřel v úvahu. Dle jeho vlastního tvrzení neměl úmysl poškozenému způsobit těžkou újmu na zdraví ani smrt. Dle názoru obviněného navíc nebyl poškozený neozbrojený, ale ke svému útoku použil živou zbraň, tedy psa bojového plemene. I když poškozený psa na obviněného výslovně nepošťval, stále měl jako majitel psa povinnost jeho útočení zabránit, a jestliže tak neučinil, pak by mělo být chování psa posouzeno jako útok poškozeného ve formě opomenutí.

V rozhodnutí o tomto dovolání zdůraznil Nejvyšší soud ČR nejprve, že původní rozhodnutí ve věci byly Ústavním soudem zrušeny pro nedostatečně zjištěný a prokázaný skutkový stav. Tím Ústavní soud poukazoval na nedostatky v dříve provedeném dokazování, neznamená to však, že by sám učinil definitivní závěr, že obviněný jednal v nutné obraně.

Ohledně samotného skutkového stavu se Nejvyšší soud ČR zdůraznil, že obviněný se ozbrojil střelnou zbraní a poté se dobrovolně uvedl do stavu těžké opilosti a dráždil psa poškozeného. Jednání poškozeného, který fyzicky napadl obviněného s poměrně vysokou intenzitou, bylo nepřiměřenou reakcí vzhledem k jednání obviněného a spolu útokem psa to v obviněném oprávněně vyvolalo strach a úzkost. Ale rovněž jednání obviněného, který proti poškozenému dvakrát vystřelil z bezprostřední blízkosti, čímž ho usmrtil, nebylo adekvátní reakcí vzhledem k útoku poškozeného. Z hlediska nutné obrany může sice obrana být nepřiměřená, ale nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Použití střelné zbraně vůči neozbrojenému útočníkovi je dle Nejvyššího soudu ČR hraničním případem nutné obrany. *„Střelba proti neozbrojenému agresivnímu člověku může být za splnění všech zákonných podmínek nutnou obranou podle § 29 tr. zákoníku. V tomto případě však musí být zvláště pečlivě posuzována její přiměřenost. Použití střelné zbraně totiž vždy představuje možnost vzniku fatálního následku (tj. usmrcení jiného), se kterým každý průměrně disponovaný jedinec musí počítat. Proto je zde mimo jiné podstatné zjištění, zda osoba jednající v nutné obraně mohla za konkrétních podmínek použít zbraň i jiným způsobem, aniž by došlo ke vzniku uvedeného následku.“* V popsáném případě jednal obviněný s určitým rozmyslem, jelikož svoji zbraň musel nejprve vytáhnout a odjistit, navíc mohl místo střelby přímo proti tělu poškozeného dát přednost varovnému výstřelu nad poškozeného nebo do stran. Nejvyšší soud ČR uzavřel, že *„obrana dvěma výstřely z blízkosti 1,5 m proti sic násilně se*

projevujícím, ale žádnou zbraní nedisponujícím poškozenému“ je zcela zjevně nepřiměřená, o nutnou obranu se tedy v tomto případě nejednalo.

Jednání obránce sice nebylo nutnou obranou, ale vzhledem k tomu, že obviněný jednal pod vlivem strachu a o svůj život, který byl vyvolán předchozím jednáním poškozeného, je na místě použít na tuto situaci privilegovanou skutkovou podstatu trestného činu zabití, jak správně učinil odvolací soud, s jehož rozsudkem se Nejvyšší soud ČR ztotožnil a dovolání obviněného odmítl.

Dalším podobným případem, který se týká obrany se střenou zbraní proti neozbrojenému útočníkovi, je rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ve věci vedené pod sp. zn. **3 Tdo 703/2017**.

Tento případ začal konfliktem, ke kterému došlo v nočních hodinách na ulici před nočním klubem z toho důvodu, že buď obviněný nebo jeho bratr, který byl celému incidentu přítomen, vstříkli do prostoru za vstupními dveřmi do nočního klubu slzotvorný aerosol, čímž ohrozili osoby nacházející se v tomto klubu. Proto byli skupinou tří osob, kteří mají v tomto případě postavení poškozených, vyzváni k tomu, aby zůstali na místě a vyčkali příjezdu policejní hlídky. Obviněný se svým bratrem ale místo opustili, tito tři poškození je proto následovali a opakovaně po nich požadovali, aby z místa neodcházel. Obviněný je naopak vyzýval, aby jeho a jeho bratra nepronásledovali, a přitom jim hrozil svou střelnou zbraní, ze které nejméně jedenkrát vystřelil do vzduchu. Ve vzdálenosti asi 100 metrů od nočního klubu se dva poškození dostali do bezprostředního fyzického kontaktu s obviněným a došlo mezi nimi ke krátké fyzické potyčce. Během ní obviněný ze své střelné zbraně minimálně třikrát vystřelil a zasáhl jednoho z poškozených do oblasti břicha, čímž mu způsobil zranění bezprostředně ohrožující jeho život, přičemž k tomuto následku nedošlo jen díky včasnému a specializovanému lékařskému zákroku, a druhého z poškozených zasáhl do oblasti hrudníku, v důsledku čehož tento poškozený krátce poté na místě zemřel.

Prvním rozhodnutím v dané věci soud prvního stupně obviněného zprostil obžaloby, jelikož shledal, že v daném případě byly naplněny podmínky nutné obrany. Toto rozhodnutí ovšem bylo zrušeno odvolacím soudem z podnětu odvolání státního zástupce. Po provedení nového hlavního líčení soud prvního stupně jednání obviněného právně klasifikoval ve vztahu k prvnímu poškozenému jako přečin těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti dle § 147 odst. 1 t. z. a ve vztahu k druhému poškozenému jako přečin usmrcení z nedbalosti dle § 143 odst. 1 t. z. Z podnětu nového odvolání státního zástupce a rovněž i odvolání poškozených odvolací soud i tento rozsudek zrušil a obviněného po přezkoumání

skutkového stavu zjištěného soudem prvního stupně uznal sám vinným zvláště závažným zločinem vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. a) t. z. ve stádiu pokusu dle § 21 odst. 1 t. z. Obviněného byl tedy uznán vinen tím, že se pokusil úmyslně usmrtit dvě osoby.

Obviněný tento rozsudek následně napadl dovoláním, jelikož dle jeho názoru jeho jednání splnilo všechny podmínky nutné obrany, měl by tedy být obžaloby zproštěn. Obviněný mimo jiné vytýkal odvolacímu soudu, že dostatečně nezohlednil jeho psychický vztah v době střelby a závažnost útoku poškozených proti němu. Státní zástupce s dovolacími argumenty obviněného nesouhlasil. I když připustil, že zde byl ze strany poškozených veden určitý útok vůči obviněnému, nedosahoval svým cílem, časovým rozsahem ani provedením takové intenzity, aby se vůči němu obviněný mohl oprávněně bránit střelbou.

Nejvyšší soud ČR dovolání obviněného odmítnul, jelikož zde neshledal žádné extrémní rozpory mezi provedenými důkazy a skutkovými zjištěními odvolacího soudu. Dovolání obviněného proto nebylo způsobilé založit přezkumnou povinnost dovolacího soudu. V zájmu právní jistoty se Nejvyšší soud ČR jako *obiter dictum* vyjádřil k aplikaci ustanovení o nutné obraně na tento případ, jelikož podle prvního rozsudku ve věci byly podmínky nutné obrany splněny a obviněný nutnou obranou rovněž argumentoval ve svém dovolání. Nejvyšší soud ČR ale považoval rozhodnutí soudu prvního stupně za nesprávné a ztotožnil se s rozhodnutím odvolacího soudu. Nejvyšší soud ČR poukázal na to, že to byl právě obviněný a jeho bratr, kteří celý incident vyvolali a poté odmítli výzvy poškozených, aby vyčkali příjezdu policie, která by mohla celou situaci objasnit. Obviněný neustupoval před třemi neozbrojenými poškozenými sám, ale spolu se svým bratrem, přičemž oba byli fyzicky zdatní jedinci, vyzbrojení střelnou zbraní a obrannými spreji. Fyzický kontakt mezi dvěma poškozenými a obviněným trval před střelbou pouze několik sekund a ze strany poškozených se nejednalo o zvláště silný fyzický útok, který tedy nemohl v obviněném důvodně vyvolat obavu o život. Obviněný byl navíc policistou a musel si být dobře vědom smrtícího rizika, které použití střelné zbraně představuje. Dle Nejvyššího soudu ČR „*opakované výstřely proti neozbrojenému člověku, byť za určité konfliktní situace, jež však gradovala značnou mírou vlastním přičiněním pachatele, je třeba považovat za obranu zcela zjevně nepřiměřenou podniknutému útoku.*“ Nejvyšší soud ČR tedy dovolání obviněného odmítl, jelikož jeho jednání nebylo oprávněnou nutnou obranou.

Ve všech třech popsaných případech se obránce bránil proti útoku neozbrojeného útočníka použitím střelné zbraně. Tato skutečnost sama o sobě nevylučuje možnost posoudit jednání obránce jako nutnou obranu, ale je nutné zvláště pečlivě posoudit přiměřenost takové

obranu vzhledem ke způsobu útoku. Pouze v prvním popsaném případě se skutečně jednalo o nutnou obranu. V dalších dvou případech soudy shledaly, že obrana byla zcela zjevně nepřiměřená. Důležitou okolností při posuzování přiměřenosti byla samozřejmě intenzita útočného jednání. Ve všech případech byli útočníci neozbrojení, ale existovaly rozdíly mezi intenzitou jejich útoků. Podstatný rozdíl byl především mezi intenzitou jednání útočníka v prvním případě, v němž obránce bil pěstmi a kopal s velkou intenzitou a zároveň mu vyhrožoval, že ho zabije, a intenzitou útočení ve třetím popsaném případě, kde fyzická konfrontace nebyla příliš závažná a trvala pouze několik sekund. Rozsudky soudů se rovněž zabývaly tím, kdo příslušnou konfliktní situaci zavínil. V prvním případě dal podnět ke sporu společník obránce a následně útočník, který obránce napadl. Nebylo prokázáno, že by sám obránce chtěl jakýkoliv konflikt vyvolat. V dalších dvou případech soudy shodně zdůraznily, že se obránce sám podílel na vzniku a eskalaci konfliktu. Podstatnou okolností pro posouzení přiměřenosti obrany byla i přítomnost dalších osob na straně útočníka. V prvním případě byl totiž útočník na místě se skupinou svých známých, kteří v při jeho útoku obklopili auto, kde seděl obránce, který se mohl důvodně obávat, že se tyto osoby do útoku na něj mohou zapojit. To činilo situaci závažnější a nebezpečnější pro obránce, a byla tím odůvodněna potřeba intenzivnější nutné obrany, a tedy i použití střelné zbraně. Ve druhém případě byl útočník podpořen v útoku svým psem, což ale nepředstavovalo zvlášť velkou přesilu nad obráncem. Ve třetím případě byli sice útočníci tři, ale obviněný byl na místě se svým bratrem, převaha útočníků tedy rovněž nebyl nijak výrazná.

4.7. Putativní nutná obrana

Pojem putativní nutná obrana označuje obranu proti domnělému útoku. Jedná se o takové situace, ve kterých se určitá osoba mylně domnívá, že je proti ní veden útok, který ji opravňuje k nutné obraně. Putativní nutná obrana úzce souvisí s problematikou omylu.⁹¹ Omyl v trestním právu obecně označuje stav, ve kterém představy dané osoby o situaci, ve které se nachází, neodpovídají skutečnosti. Trestní právo rozlišuje omyl skutkový a omyl právní. Dále může omyl spočívat buď v tom, že daná osoba určitou okolnost mylně předpokládá, pak se jedná o omyl pozitivní, nebo v tom, že neví o existenci nějaké relevantní okolnosti, v takovém případě se jedná o omyl negativní.⁹² Jelikož při putativní nutné obraně domnělý obránce mylně předpokládá, že existuje okolnost vylučující protiprávnost, jedná se z jeho strany o pozitivní

⁹¹ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 403.

⁹² ŠÁMAL, P., O. NOVOTNÝ, T. GŘIVNA, J. HERCZEG, M. VANDUCHOVÁ a R. VOKOUN, op. cit., s. 200.

skutkový omyl. Putativní nutná obrana je přímo upravena v § 18 odst. 4 t. z., který stanovuje, že při putativní nutné obraně je vyloučena odpovědnost za úmyslné trestné činy, ale není vyloučena odpovědnost za trestné činy spáchané z nevědomé nedbalosti.⁹³

V rámci judikatury se k povaze putativní nutné obrany vyjádřil Nejvyšší soud ČSR již ve svém rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **Zm I 370/1925**.

Omyl obžalovaného v tomto případě spočíval v tom, že ve strachu před mužem, který se k němu v nočních hodinách, tedy v naprosté tmě, přibližoval, vystřelil ze své zbraně a tohoto muže zasáhl. Tento muž ale žádné nepřátelské úmysly k obžalovanému neměl, o nutnou obranu se tedy jednat nemohlo. K tomuto závěru dospěl po projednání věci nalézací soud a ani obžalovaný ho nijak nezpochybnil. Obžalovaný ovšem nesouhlasil s tím, že nalézací soud jeho jednání neposoudil podle zásad o skutkovém omylu jako putativní nutnou obranu, proto podal v této věci zmateční stížnost k Nejvyššímu soudu ČSR.

Dle Nejvyššího soudu ČSR je podaná stížnost důvodná, jelikož nalézací soud nedostatečně odůvodnil, proč se v tomto případě nejednalo o putativní nutnou obranu. „*Putativní nutná obrana spočívá v tom, že pachatel má subjektivně omylem za to, že tu jsou ve skutečnosti podmínky nutné obrany, totiž, útok nespravedlivý, přítomný, směřující proti životu, svobodě nebo jmění, proti němuž obrana je potřebnou, ač těchto podmínek skutečně tu není.*“ Soud prvního stupně založil svůj závěr, že obžalovaný nejednal v omylu, na objektivních okolnostech případu, což je dle Nejvyššího soudu ČSR nesprávné. Putativní nutná obrana spočívá v omylu obžalovaného, který je výsledkem jeho duševního dění, proto je v takovýchto případech nutné se zabývat subjektivní stránkou činu a tím, jak v daném okamžiku situaci vnímal obžalovaný a jak jeho omyl vůbec vznikl.

Podrobně se k otázce důležitosti posuzování případů putativní nutné obrany ze subjektivního hlediska obránce vyjádřil Ústavní soud ve svém rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **I. ÚS 3235/2015**.

Daná událost se odehrála v rodinném domě stěžovatele, kde se kromě něj v danou dobu nacházela i jeho manželka a jejich tři nezletilé děti. Stěžovatel byl okolo šesti hodin ráno probuzen sérií silných úderů do vchodových dveří. Jednalo se o příslušníky Útvaru rychlého nasazení Policie České republiky (dále jen „URNA“), kteří se dobývali do domu za účelem provedení domovní prohlídky v domě stěžovatele. Ten ale situaci, kdy se skupina jemu neznámých osob hlasitě dobývala do jeho domu, vyhodnotil jako útok kriminálních živlů, který

⁹³ DRAŠTÍK, A., op. cit., s. 251.

ohrožuje nejen jeho domovní svobodu a majetek, ale potencionálně i zdraví a životy jeho samého i členů jeho rodiny. Stěžovatel tedy v prostoru vstupní haly domu jedenkrát vystřelil ze své legálně držené střelné zbraně proti neprůhledným vchodovým dveřím, kterými kulka prolétla a zasáhla jednoho ze zasahujících policistů. Tomu střela způsobila pouze nevážné tečné střelné poranění, kdyby ovšem střela nebyla zbrzděna průchodem rámem dveří a ochrannou vestou, zasáhla by pravděpodobně životně důležité orgány a mohla by způsobit smrtelné zranění.

Toto jednání stěžovatele bylo soudem prvního stupně klasifikováno jako pokus zvlášť závažného zločinu vraždy dle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. d) t. z. ve spojení s § 21 odst. 1 t. z. Stěžovatel se ve věci bránil podáním odvolání a poté i dovolání, ale soud odvolací i soud dovolací shodně se soudem prvního stupně odmítly argumentaci stěžovatele, že se z jeho stany jednalo o putativní nutnou obranu. Stěžovatel proto následně podal ve věci ústavní stížnost.

Ústavní soud posoudil ústavní stížnost stěžovatele jako důvodnou. Ve svém rozhodnutí vytknul obecným soudem mnohá pochybení, kterých se dopustily v průběhu řízení a kterými bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces. Ústavní soud především shledal v této věci extrémního nesoulad mezi zjištěným skutkovým stavem a právní kvalifikací stěžovatelova jednání. Všechny tři obecné soudy totiž posoudily jednání stěžovatele jako pokus trestného činu vraždy a odmítly jeho argumentaci, že jednal v putativní nutné obraně. Každý z nich ale vyloučil putativní nutnou obranu z jiných důvodů.

Dle soudu prvního stupně nemůže být popsáné jednání stěžovatele považováno za putativní nutnou obranu, jelikož se jednalo o intenzivní exces. Na základě provedeného dokazování považoval tento soud za prokázané, že stěžovatel v dané situaci skutečně nevěděl, že se do jeho domu nesnaží vniknout zloději, ale že se jedná o příslušníky policie. Dle názoru tohoto soudu by byl za situace, jakou si mylně představoval stěžovatel, ohrožen pouze jeho majetek a nikoliv i zdraví a životy jeho a jeho rodinných příslušníků. Obranu majetku popsanou střelbou považoval tento soud za zjevně nepřiměřenou, proto daný případ posoudil jako intenzivní exces z nutné obrany.

Dle Ústavního soudu ale s tímto názorem soudu prvního stupně nelze souhlasit. Skutečnost, že se stěžovateli neznámé osoby snažily proniknout do jeho domu velmi hlasitým způsobem, který zcela zjevně musel upozornit na jejich přítomnost obyvatele domu, svědčí o připravenosti těchto osob použít násilí proti stěžovateli a jeho rodině v případě, že by nedošlo k dobrovolnému vydání majetku. Podle Ústavního soudu tedy stěžovatel zcela oprávněně neočekával pouze útok na majetek, ale důvodně se obával i o zdraví a život sebe a své rodiny.

Byl tedy oprávněn k tomu aktivně se bránit, přičemž jím zvolený způsob obrany nebyl zcela zjevně nepřiměřený způsobu domnělého útoku.

Odvolací soud rovněž nespatořoval v jednání stěžovatele putativní nutnou obranu, ale tento závěr odůvodnil jiným způsobem než soud prvního stupně. Dle odvolacího soudu si stěžovatel v okamžiku, kdy vystřelil, skutečně nemusel být jistý identitou osob dobývajících se do jeho domu. To, že se jedná o kriminální živly, bylo ale v dané situaci pouze jednou z možností a stěžovatel to nemohl vědět určitě, měl se tedy lépe přesvědčit o identitě těchto neznámých osob. Podmínky pro nutnou obranu by mohly být dle odvolacího soudu splněny až v okamžiku vyražení dveří, ale tehdy by již stěžovatel mohl identifikovat, že se jedná o příslušníky policie. Dle odvolacího soudu tedy jednání stěžovatele nemůže být považováno za nutnou obranu a ani za putativní nutnou obranu, jelikož se jednalo o obranu předčasnou.

I toto posouzení je dle Ústavního soudu nesprávné, jelikož je ve značném rozporu se zjištěným skutkovým dějem. Již samotný útok na dveře byl protiprávním jednáním, které směřovalo proti domovní svobodě a majetku stěžovatele. Navíc v popsané situaci přímo hrozil útok na další majetek stěžovatele a rovněž na zdraví a životy jeho a jeho rodiny. Z těchto důvodů se dle Ústavního soudu nemohlo jednat o obranu předčasnou, jak tvrdil odvolací soud.

Ani dovolací soud nepovažoval jednání stěžovatele za putativní nutnou obranu. Zdůraznil, že při posuzování toho, zda se jedná o omyl, není možné vycházet jen z tvrzení dané obžalované osoby. Proto v odůvodnění svého rozhodnutí o zamítnutí dovolání spekoval o okolnostech případu, například o viditelnosti a slyšitelnosti v domě, a o tom, zda poškozený měl vědět, že se o něj zajímá policie. Dovolací soud došel k závěru, že v tomto případě stěžovatel musel vědět, že se nejedná o vloupání do domu, ale o zásah policie. Stěžovatel mohl dle názoru dovolacího soudu slyšet výzvy policie před tím, než vystřelil. Rovněž neměl důvod se domnívat, že by někdo chtěl vyloupit jeho dům, ale naopak mohl mít podezření, že je zájmovou osobou pro policejní orgány, jelikož před několika lety byla v jiném jeho bytě provedena domovní prohlídka v souvislosti s tím, že v něm pobýval jeho synovec. Stěžovatel se tedy měl dle názoru dovolacího soudu nejprve důkladněji přesvědčit o tom, kdo se dobývá do jeho domu. Dále mohl několikrát zopakovat varování, že má střelnou zbraň, a následně mohl vystřelit varovný výstřel.

I dovolací soud dle názoru Ústavního soudu tento případ posoudil nesprávně a jeho závěry byly v rozporu se zjištěným skutkovým stavem. Ve zdůvodnění svého nálezu Ústavní soud zdůraznil, že *„při posuzování, zda určité jednání splňuje podmínky putativní nutné obrany, je třeba vycházet z představy toho, kdo k obraně přikračuje. Tím pádem závěr*

o naplnění či nenaplnění podmínek putativní nutné obrany musí odpovídat především tomu, jak se daná konkrétní situace, s ohledem na všechny své okolnosti, jevila právě obránci, nikoliv útočnickovi či třetímu nezúčastněnému pozorovateli, nezátíženému subjektivním vnímáním útoku ze strany obránce.“ Závěr, že stěžovatel musel vědět, že se do jeho domu snaží dostat policisté, vychází pouze z úvah dovolacího soudu a není podložen provedenými důkazy. Naopak bylo v popsané situaci naprosto důvodné, že se stěžovatel domníval, že se jeho domu snaží proniknout zloději nebo lupiči, proti nimž je přípustné zasáhnout v nutné obraně. Stěžovatel se rovněž mohl oprávněně domnívat, že po vniknutí těchto domněle útočících osob do jeho domu, které vzhledem k síle úderů na vchodové dveře muselo nastat v nejbližších chvílích, budou tyto osoby pokračovat v páchání trestné činnosti. Vyrázení dveří bylo navíc velmi hlasité, z pohledu stěžovatele tedy domnělým útočnickům zjevně nezáleželo na tom, že obyvatele domu probudí, z čehož mohl stěžovatel oprávněně vyvodit závěr, že jsou tyto osoby připraveny ohrozit kromě majetku a domovní svobody i zdraví a životy stěžovatele a jeho rodiny. Ústavní soud proto vyhověl ústavní stížnosti stěžovatele a napadená rozhodnutí nižších soudů zrušil.

V těchto dvou judikátech soudy zdůraznily, že omyl vzniká v duševní sféře obránce. Tím pádem je i putativní nutnou obranu nutné posuzovat především ze subjektivního pohledu tohoto obránce, a nikoliv jen z pohledu nezúčastněné třetí osoby, která se nenachází ve stresové situaci a má dostatek času na rozvážení a zhodnocení všech okolností. Je ale také nutné mít na paměti, že obviněný nebo obžalovaný může v rámci trestního řízení účelově tvrdit, že jednal v omylu, i když to tak ve skutečnosti nebylo, aby se tím vyhnul odsouzení a trestu. Rovněž by nebylo správné, aby měl jakýkoliv omyl automaticky za následek úplné vyloučení trestnosti činu. Jak již bylo výše zmíněno, mýlící se osoba může být uznána odpovědnou za nedbalostní trestný čin, pokud vzhledem ke svému postavení a okolnostem situace mohla a měla svému omylu předejít.

Právě otázkou oprávněnosti omylu obránce při putativní nutné obraně se zabýval Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **7 Tdo 1798/2016**.

Tento případ se odehrál před obchodním domem, kde poškozený vytkl obviněnému jeho obtěžující jednání vůči kolemjdoucí osobám, načež se oba začali vzájemně slovně napadat. V průběhu tohoto verbálního konfliktu si obviněný nasadil na ruku kovový boxer a pokusil se s ním poškozeného několikrát udeřit do obličeje, což se mu i jednou podařilo, a poté ještě poškozeného do obličeje zasáhl rozbitou skleněnou lahví. Poškozenému tímto jednáním

způsobil pouze drobná poranění, přičemž závažnější zranění mu nezpůsobil jen díky aktivní obraně poškozeného.

Za popsané jedná byl obviněný uznán vinným přečinem ublížení na zdraví dle § 146 odst. 1 t. z. ve stádiu pokusu dle § 21 odst. 1 t. z. a přečinem výtržnictví dle § 358 odst. 1, odst. 2 písm. a) t. z. Odvolání obviněného bylo odvolacím soudem zamítnuto. Obviněný proto podal ve věci dovolání, ve kterém tvrdil, že se pouze bránil napadení ze strany poškozeného. Pokud by ale ani dovolací soud jeho jednání nepovažoval za nutnou obranu, mělo by pak dle jeho názoru být posouzeno jako putativní nutná obrana podle zásad o skutkovém omylu. Jeho jednání by tedy mělo být posouzeno maximálně jako trestný čin spáchaný z nedbalosti.

Nejvyšší soud ČR ale po přezkoumání věci shledal, že dovolání obviněného je zjevně neopodstatněné. Ze zjištěného skutkového stavu jasně vyplývá, že proti obviněnému nebyl veden žádný fyzický útok, který by ohrožoval jeho zdraví nebo dokonce život. Byl to sám obviněný, kdo svým jednáním jednostranně překročil rámec vzájemného slovního konfliktu a fyzicky napadl poškozeného. Není ani možné uvažovat o posouzení věci jako putativní nutné obrany, jak navrhuje ve svém dovolání obviněný. Jako putativní nutnou obranu totiž není možné posoudit jakýkoliv omyl, ale pouze takový omyl, který je pochopitelný vzhledem ke konkrétním okolnostem případu a kterého by se pravděpodobně dopustily i jiné osoby ve stejné situaci. V tomto případě poškozený na obviněného nijak fyzicky nezaútočil, bylo zjištěno jen, že když se během hádky ocitl v bezprostřední blízkosti obviněného, strkal do něj svým břichem, což bylo dle názoru Nejvyššího soudu ČR zjevně jen zdůrazněním jeho slovních projevů a nikoliv útokem. Dle Nejvyššího soudu ČR tedy *„okolnosti incidentu mezi obviněným a poškozeným nevykazují nic, z čeho by obviněn mohl předpokládat, že mu přímo hrozí nebo již dokonce trvá útok proti jeho tělesné integritě. Povaha jednání poškozeného byla i ze subjektivního hlediska obviněného zcela jasná, takže je vyloučena jakákoliv úvaha o omylu.“* Nejvyšší soud ČR tedy dovolání obviněného zamítl.

I když se nejedná přímo o putativní nutnou obranu, s otázkou omylu při nutné obraně souvisí i případy, kdy obránce omylem použije jiný způsob obrany, než jaký původně zamýšlel použít. Takovýmto případem se zabýval Nejvyšší soud SSR v rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **6 Tz 30/1982**.

V tomto případě poškozený neoprávněně vnikl ve večerních hodinách s nožem v ruce na pozemek obviněného, kde se snažil dostat do letní kuchyně, kam se před ním ukryli rodinní příslušníci obviněného. Když si přítomnosti poškozeného všimnul samotný obviněný, vzal si

z dílny brokovnici a s ní v ruce vyzval poškozeného, aby opustil jeho dům. Poškozený této výzvy nedbal a začal se k obviněnému přibližovat s nožem v ruce. Následně obviněný stiskl spoušť zbraně v domnění, že není nabitá, jelikož doufal, že zvuk spouště poškozeného vyděsí. Zbraň ale nabitá byla a vystřelila. Kulka zasáhla poškozeného do pravého kolena, čímž mu bylo způsobeno zranění s dobou pracovní neschopnosti v trvání pěti měsíců.

Za tento čin byl obviněný uznán vinným trestným činem ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1 tr. zákona, tedy úmyslným způsobením těžké újmy na zdraví. Obviněný tento rozsudek napadl odvoláním, které odvolací soud posoudil jako důvodné a rozsudek zrušil. Tato věc se tedy vrátila soudu prvního stupně, který obviněného obžaloby zprostil. Tento rozsudek napadl odvoláním okresní prokurátor, toto odvolání ale odvolací soud zamítl.

Následně podal generální prokurátor v této věci stížnost pro porušení zákona v neprospěch obviněného. V ní namítal, že soudem prvního stupně nebyl dostatečně objasněn průběh konfliktu, například to, proč se obviněný také neschoval do letní kuchyně, nebo vzdálenost, ze které obviněný střílel. Také namítal, že se mladší obviněný mohl bránit proti staršímu poškozenému mírnějším způsobem. Jestliže ho pak skutečně střelil omylem, měl by být odpovědný za svoji nedbalost.

Nejvyšší soud SSR ale tuto stížnost nepovažoval za důvodnou. Dle jeho názoru byl skutkový stav v tomto případě nižšími soudy zjištěn a prokázán dostatečně. Souhlasil rovněž s napadeným rozhodnutím soudu prvního stupně v závěru, že obviněný jednal v nutné obraně. Dle Nejvyššího soudu SSR jsou *„podmínky nutné obrany jsou splněny i v případě, že napadnutý zamýšlel použít proti útoku jiný, mírnější způsob obrany, než který omylem skutečně použil, pokud ani skutečně použitá obrana není zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.“* Zamýšlená obrana, tedy vystřelení varovného výstřelu, by byla vzhledem k jednání poškozeného zcela přiměřená. Rovněž skutečná obrana obviněného, tedy jedna střela z brokovnice do oblasti nohou poškozeného, nepřesáhla dle Nejvyššího soudu SSR meze stanovené pro nutnou obranu. Bylo by proto nelogické, aby byla v tomto případě vyloučena nutná obrana kvůli tomu, že obviněný nejednal úmyslně, ale v nedbalosti, tedy s nižší formou zavinění.

4.8. Automatická obranná zařízení

4.8.1. Preventivní nutná obrana

Tato kapitola se zabývá problematikou přípustnosti automatických obranných zařízení, která úzce souvisí s otázkou přípustnosti takzvané preventivní nutné obrany. O preventivní nutnou obranu se jedná tehdy, kdy se někdo připravuje na odvrácení útoku, který ještě netrvá ani přímo nehrozí, má tedy nastat až v budoucnosti. Preventivní nutná obrana často spočívá v tom, že si budoucí obránce shromažďuje prostředky k obraně, například si pořídí kapesní nůž nebo pepřový sprej a tento prostředek pak při sobě nosí, aby se v případě, že bude napaden, měl větší šanci ubránit útočníkovi.⁹⁴

Pokud se obránce na útok určitým způsobem připraví, může to pak při hodnocení případu vyvolat určité pochybnosti při aplikaci ustanovení o nutné obraně. Nejvyšší soud SSR se k přípustnosti přípravy k nutné obraně vyjádřil v rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **3 To 2/1981**.

Obžalovaný v tomto případě odcházel ve večerních hodinách z restauračního zařízení a na ulici spatřil skupinu tří osob, mezi nimiž byl poškozený se svým otcem a jeden jejich známý. Když kolem nich obžalovaný procházel, poškozený ho fyzicky napadl tak, že ho prudkým úderem srazil na zem, kde ho bil pěstmi a kopal. Společníci poškozeného se do tohoto napadení sami nezapojili, ale otec poškozeného slovně povzbuzoval svého syna v napadání. Obžalovaný, který ležel na zádech na zemi, použil na svou obranu kapesní nůž, kterým máchal před sebou a poté poškozeného bodnul do oblasti srdce, v důsledku čehož poškozený zemřel.

Toto jednání bylo v obžalobě kvalifikováno jako trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1, odst. 2 tr. zákona, tedy jako úmyslné způsobení těžké újmy na zdraví s následkem smrti. Soudem prvního stupně byl obžalovaný této obžaloby zproštěn, jelikož dle názoru tohoto soudu jednal v rámci podmínek nutné obrany.

Krajský prokurátor podal proti tomuto rozsudku odvolání v neprospěch obžalovaného. Dle jeho názoru byl tento případ posouzen jako nutná obrana nesprávně, jelikož z výsledků dokazování vyplývá, že obžalovaný si v očekávání napadení ze strany poškozeného připravil již před zahájením útoku kapesní nůž, který pak držel otevřený v pravé ruce. Z této skutečnosti vyplývá dle krajského prokurátora úmysl obžalovaného způsobit svým jednáním těžkou újmu

⁹⁴ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 410.

na zdraví poškozenému, který na něj zaútočil jen holýma rukama. Jednání obžalovaného tedy není možné kvalifikovat jako obranu přiměřenou povaze a nebezpečnosti útoku.

Nejvyšší soud SSR po přezkoumání věci shledal, že odvolání krajského prokurátora je nedůvodné. V dané situaci byl obžalovaný napaden fyzicky zdatnějším poškozeným, který byl navíc na místě s dvěma dalšími osobami, o kterých se obžalovaný mohl důvodně domnívat, že se k poškozenému mohou v útočení připojit. Obžalovaný ležel na zádech na zemi a kromě kapesního nože neměl v danou chvíli jiný vhodný způsob, jak se bránit. I když je pravda, že byl poškozený neozbrojený, vzhledem k intenzitě jeho útoku obžalovanému z jeho jednání hrozil závažný následek na zdraví nebo i na životě.

Za této situace nemůže být podle Nejvyššího soudu SSR nutná obrana vyloučena z důvodu uváděného krajským prokurátorem v jeho odvolání. V předcházejícím řízení se nepodařilo bezpečně zjistit, kdy přesně si obžalovaný kapesní nůž připravil. Obžalovaný v přípravném řízení uvedl, že si ho připravil v okamžiku, kdy uviděl na ulici stát poškozeného a jeho společníky, jelikož dostal strach, že ho tito napadnou. V hlavním líčení pak obžalovaný uvedl, že si vůbec nepamatuje na to, kdy nůž vytáhl z kapsy a jak ho použil. Dle Nejvyššího soudu SSR ale není určení okamžiku, kdy si obžalovaný připravil nůž, podstatné pro posouzení přípustnosti nutné obrany. *„Skutečnost, že si někdo připraví na obranu proti hrozícímu a očekávanému útoku zbraň nevylučuje, že jde o obranu, ani to, že obrana není zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.“* Tedy i v případě, že si obžalovaný skutečně vytáhl nůž z kapsy a připravil si ho do ruky již v okamžiku, kdy vyšel na ulici a z dálky uviděl poškozeného, není tato skutečnost na překážku posouzení jeho následného jednání jako nutné obrany, přestože v okamžiku přípravy nože ještě útok netrval ani přímo nehrozil. Dle Nejvyššího soudu SSR je podstatná je pouze skutečnost, že připravený nůž použil obžalovaný až tehdy, kdy na něj poškozený skutečně zaútočil. Nejvyšší soud SSR tedy podané odvolání zamítnul.

V tomto judikátu tedy Nejvyšší soud SSR jasně stanovil, že příprava obranného prostředku nevylučuje možnost posoudit následné jednání jako nutnou obranu. Podstatné je to, aby aktivní obrana proti útočnickovi fakticky započala až v okamžiku, kdy útok na zájem chráněný trestním zákonem přímo hrozí nebo trvá, a aby nebyla vzhledem k jeho způsobu zcela zjevně nepřiměřená. Je nutné podotknout, že v některých případech může být samotnou přípravou na nutnou obranu naplněna skutková podstata některého trestného činu, například pokud se někdo připraví na budoucí útok tím, že si nelegálně obstará střelnou zbraň. Tato osoba by pak byla samozřejmě odpovědná za spáchání příslušného trestného činu, tedy například

trestného činu nedovoleného ozbrojování podle § 279 t. z. Ale i tuto nelegálně drženou zbraň je možné použít k legitimní nutné obraně, samozřejmě pokud bude směřovat proti přímo hrozícímu nebo trvajícím útokům na zájem chráněný trestním zákonem a nebude k němu zcela zjevně nepřiměřená.⁹⁵

4.8.2. Spory o přípustnosti automatických obranných zařízení

Preventivní nutná obrana je tedy zásadně přípustná. Skutečnost, že se obránce na svoji obranu určitým způsobem připraví, nevyklučuje možnost posoudit jeho jednání jako nutnou obranu. Spornými ale zůstávají situace, kdy preventivní nutná obrana spočívá v použití takzvaného automatického obranného zařízení. Jako automatická obranná zařízení jsou označovány různé mechanismy, které mají samočinně odvrátit útok na zájmy obránce. Obránce takovéto zařízení nainstaluje v době, kdy ještě žádný útok netrvá ani přímo nehrozí. Zařízení je pak spuštěno jednáním útočnicka bez jakékoliv součinnosti obránce, který dané zařízení v okamžiku zásahu proti útočnickovi neovládá, dokonce ani nemusí být na místě útoku přítomen.⁹⁶ Některá automatická obranná zařízení mají čistě defenzivní povahu, útoku tedy mají zabránit tím, že útočnicka od jeho spáchání nebo od pokračování v něm odstraší. Jedná se především o různá signalizační a poplašná zařízení. Jelikož tato zařízení nezpůsobují útočnickovi žádnou protiprávní újmu, není třeba je zkoumat z hlediska nutné obrany. Mnohá automatická obranná zařízení ale mají zabránit útoku tak, že útočnickovi nějakou újmu způsobí. Mezi ně patří například ploty nabitě elektřinou, nastražené samostříly nebo skryté výbušniny.⁹⁷

Přípustnost použití takovýchto automatických obranných zařízení je jednou z nejčastěji diskutovaných sporných otázek týkajících se nutné obrany, která je řešena odlišnými způsoby v právních řádech různých zemí. Jedním z častých argumentů proti přípustnosti automatických obranných zařízení je nebezpečí, které tato zařízení představují pro nezúčastněné osoby. U většiny automatických obranných zařízení je totiž téměř nemožné zcela vyloučit hrozbu toho, že budou nedopatřením spuštěny osobou, která na obránce nijak neútočí. Podle dalších názorů je použití automatických obranných zařízení předčasnou nutnou obranou, jelikož v okamžiku jejich instalace ještě žádný útok netrvá ani přímo nehrozí, ze strany obránce se tedy jedná o extenzivní exces z mezí nutné obrany. Mezi další argumenty proti automatickým obranným zařízením patří skutečnost, že tyto zařízení zpravidla způsobí útočnickovi výrazně větší újmu, než která z jeho jednání hrozila obránci. Je rovněž namítáno, že motivací

⁹⁵ ŠÁMAL, P., op. cit., s. 410-411.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ KUČHTA, J., op. cit., s. 62.

pro instalaci těchto zařízení většinou není pouhé ubránění se, ale také snaha vypořádat se s útočníkem, dopadnout ho a usvědčit.⁹⁸

V českém právním řádu se různost názorů na posuzování nutné obrany pomocí automatických obranných zařízení projevila v okamžiku, kdy byly dva podobné případy, ve kterých se jednalo právě o přípustnost automatických obranných zařízení, posouzeny každý odlišným způsobem. Jedním z těchto rozhodnutí bylo rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ve věci vedené pod sp. zn. **6 Tdo 66/2007**.

V tomto případě umístil obviněný pod podlahu dřevěné kůlny, která se nacházela na jeho pozemku vedle jeho rekreační chaty, nástražné výbušné zařízení. Mechanismus tohoto zařízení byl obviněným nastaven tak, aby bylo uvedeno do chodu otevřením dveří kůlny. Přitom toto výbušné zařízení nastražil obviněný do kůlny minimálně čtrnáct dní před tím, než na jeho pozemek vnikl poškozený. Ten ve večerních hodinách přešel plot ohraničující pozemek obviněného s úmyslem odcizit zde nějaký hliník, který by pak mohl prodat. Poté, co poškozený otevřel dveře kůlny, se výbušné zařízení aktivovalo a došlo k explozi, která poškozenému způsobila těžké zranění nohy, která mu musela být amputována.

Toto jednání obviněného bylo soudem prvního stupně kvalifikováno jako trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1, odst. 2 písm. c) tr. zákona, tedy jako úmyslné ublížení na zdraví, které mělo za následek způsobení těžké újmy na zdraví. Zároveň ale soud u obviněného shledal naplnění podmínek pro upuštění od potrestání dle § 24 tr. zákona. S tímto rozhodnutím se ztotožnil i soud odvolací, který zamítl odvolání obviněného i státní zástupkyně. Následně podali obviněný i státní zástupkyně ve věci dovolání, přičemž dovolání státní zástupkyně bylo podáno v neprospěch obviněného.

Nejvyšší soud ČR ve svém usnesení obě tyto dovolání zamítl. Z hlediska dovolání obviněného, který namítal, že jeho jednání by mělo být posouzeno jako nutná obrana, uvedl Nejvyšší soud ČR, že je nutné mít na paměti poměrně výraznou nepřiměřenost mezi útokem poškozeného a prostředkem použitým k obraně, tedy nastraženým výbušnínám, které navíc sloužily jen k ochraně majetku, a nikoliv k ochraně zdraví nebo života obviněného. Nejvyšší soud ČR dále považoval za podstatné, že majetek obviněného nebyl zajištěn jinými, běžnějšími způsoby, například pořízením pevnějších dveří ke kůlně, které by bylo možné zamknout. Tato skutečnost dle Nejvyššího soudu ČR nesvědčí o tom, že měl obviněný skutečně výraznou obavu o ochranu svého majetku, ale ukazuje spíše na to, že motivací obviněného byla odvěta

⁹⁸ KUCHTA, J., op. cit., s. 62.

vůči dřívějším narušitelům. Nejvyšší soud ČR rovněž poukázal na značnou závažnost následku, který byl způsoben poškozenému, v porovnání s uchráněním majetku nevelké hodnoty. I pokud by byla obava obviněného z narušení jeho pozemku důvodná, tak v okamžiku, kdy výbušné zařízení instaloval, žádný protiprávní útok na zájem chráněný trestním zákonem netrval ani přímo nehrozil. Na základě těchto skutečností rozhodl Nejvyšší soud ČR tak, že se v daném případě nejednalo o nutnou obranu ani o krajní nouzi, tudíž protiprávnost činu nemůže být vyloučena.

Odlišný právní názor v podobném případě zaujal o rok dříve Krajský soud v Plzni v rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. **7 To 62/2006**.

V tomto případě byl obviněným invalidní důchodce, který vlastnil chatu, která byla mnohokrát vykradena, přičemž obviněnému byla celkově způsobena výrazná majtková újma. Ani v jednom z uvedených případů nebyl vypátrán žádný pachatel, obviněným tedy nebyla způsobená újma nahrazena, v důsledku čehož se nacházel ve složité finanční situaci. Vzhledem ke svému věku a zdravotnímu stavu nebyl obviněný sám schopen osobní ochrany svého majetku. Proto sestrojil čtyři samostříly, které nastražil za dveře do své chaty. Když pak poškozený vnikl na pozemek obviněného, kde chtěl odcizit staré železo, které by následně mohl prodat, při nahlížení oknem do chaty spustil nastražený mechanismus. Poškozeného zasáhl kovový projektil vystřelený z jedné z kuší do nohy, čímž mu byla způsobena újma na zdraví.

Obviněný byl nalézacím soudem uznán vinným trestným činem nedovoleného ozbrojování podle § 185 tr. zákona, ale soud se po zvážení okolností případu rozhodl upustit od potrestání podle § 24 tr. zákona. Jelikož byly v daném případě splněny všechny podmínky nutné obrany, obviněný nebyl uznán trestně odpovědným za újmu na zdraví, kterou jeho zařízení způsobilo poškozenému. Toto rozhodnutí napadl státní zástupce odvoláním v neprospěch obviněného, Krajský soud v Plzni jako soud odvolací ho ale nepovažoval za důvodné a ztotožnil se s názorem nalézacího soudu.

Nalézací i odvolací soud při posuzování splnění podmínek nutné obrany shodně vycházely z toho, že i když obviněný nástražné zařízení umístil do své chaty v době, kdy na jeho majetek ještě žádný útok veden nebyl ani takový útok přímo nehrozil, ke spuštění tohoto zařízení a tedy i ke způsobení újmy na zdraví došlo až v okamžiku, kdy poškozený vnikl na pozemek obviněného s úmyslem zde krást. Dle názoru nalézacího i odvolacího soudu byla tedy splněna podmínka, aby nutná obrana směřovala proti přímo hrozícímu nebo trvajícím útokům na zájem chráněný trestním zákoníkem. Obrana obviněného splnila i druhou podmínku

nutné obrany, jelikož nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. O zcela zjevně nepřiměřenou obranu by se dle obou soudů jednalo tehdy, pokud by bylo zařízení zkonstruováno tak, aby narušitele usmrtilo. Způsob, jakým obviněný v tomto případě předmětné zařízení nainstaloval, ale zjevně směřoval jen k poranění případného narušitele tak, aby nemohl pokračovat v útoku a mohl být dopaden. Tento způsob obrany zcela zjevně nepřiměřený nebyl. Nutná obrana nemůže být vyloučena ani kvůli tomu, že při obraně majetku byla způsobena újma na zdraví. V tomto případě se tedy dle názoru obou soudů jednalo o nutnou obranu.

Tyto dva popsané případy si jsou v mnohých skutkových okolnostech velmi podobné. Především se v obou jednalo o nutnou obranu pomocí automatického obranného zařízení. Pro posouzení přípustnosti takovéto nutné obrany bylo v obou případech stěžejní rozhodnutí, kdy přesně musejí být podmínky nutné obrany splněny. Právě ohledně této otázky zaujaly oba soudy opačné právní názory. Nejvyšší soud ČR při rozhodování o této otázce vycházel ze situace v okamžiku instalace automatického obranného zařízení, při němž ještě žádný útok netrval ani přímo nehrozil a podmínky nutné obrany tedy nemohly být splněny. Krajský soud v Plzni naopak rozhodoval na základě toho, jaká byla situace v době, kdy bylo nastražené zařízení jednáním útočníka uvedeno do chodu. Jeho útok v tuto dobu trval a podmínky nutné obrany tím pádem splněny být mohly.

4.8.3. Závazné stanovisko Nejvyššího soudu ČR

Skutečnost, že byly dva velmi podobné případy posouzeny odlišnými způsoby a soudy v nich vyslovily opačné názory na jednu právní otázku, je samozřejmě nežádoucí, jelikož narušuje právní jistotu občanů. Když tedy trestní kolegium Nejvyššího soudu ČR projednávalo návrh na publikaci prvního uvedeného rozhodnutí, tedy rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ve věci vedené pod sp. zn. 6 Tdo 66/2007, a byl mu předložen druhý popsaný judikát, tedy rozhodnutí Krajského soudu v Plzni ve věci vedené pod sp. zn. 7 To 62/2006, podalo trestní kolegium podnět k vynesení jednotícího stanoviska ohledně posuzování této sporné otázky. Nejvyšší soud ČR na základě tohoto podnětu vydal závazné stanovisko vedené pod sp. zn. **Tpjn 303/2008**, ve kterém odpověděl na otázku, zda použití automatických obranných zařízení, která mohou ohrozit zdraví a případně i život útočníka, může splňovat podmínky nutné obrany.

Nejvyšší soud ČR se v tomto závazném stanovisku nejprve vyjádřil k otázce, jestli je použití automatického obranného zařízení předčasnou nutnou obranou či nikoliv. Právě

tuto otázku posoudily soudy ve výše uvedených rozhodnutích zcela odlišnými způsoby. Nejvyšší soud ČR ve svém stanovisku zdůraznil, že instalací automatického obranného zařízení není ještě vykonávána nutná obrana. Instalace takového zařízení je ze strany obránce pouze preventivním opatřením a nutnou obranou je až automatická reakce zařízení na útok. U fungování automatických obranných zařízení je tedy dle Nejvyššího soudu ČR nutné rozlišovat dvě časové fáze. První fáze začíná okamžikem, kdy je dané zařízení nainstalováno, a trvá po celou dobu, kdy je zařízení v pohotovosti a připravené samočinně reagovat na eventuální útok. Druhou fází je pak doba, kdy se zařízení automaticky spustí a plní svoji obrannou funkci, tedy fakticky zasahuje proti narušiteli. Pro posouzení splnění či nesplnění časové podmínky nutné obrany je relevantní pouze tato druhá fáze. Pokud se automatické obranné zařízení spustí až tehdy, kdy trvá nebo alespoň přímo hrozí útok na zájem chráněný trestním zákonem, a přestane působit dříve, než tento útok pomine, je časová podmínka nutné obrany splněna a nebude se jednat o extenzivní exces.

Další námitkou proti přípustnosti automatických obranných zařízení, kterou se Nejvyšší soud ČR zabýval, je nebezpečí, které tato zařízení představují pro nezúčastněné osoby. Automatické obranné zařízení totiž nemusí být spuštěno jen jednáním útočnicka, ale může ho nedopatřením uvést do chodu i jiná osoba, například dítě, které vlezne na cizí pozemek pro svůj zakutálený míč, nebo hasič, který bude na pozemku zasahovat proti požáru. Nejvyšší soud ČR uznal, že toto nebezpečí je téměř nemožné zcela vyloučit. Každé automatické obranné zařízení představuje již od okamžiku, kdy je nainstalováno, určitou míru abstraktního ohrožení pro osoby, které se nedopouští žádného protiprávního útoku. Tato skutečnost ale nemůže být důvodem pro nepřípustnost nutné obrany proti skutečnému útočnickovi. Nejvyšší soud ČR v této souvislosti rovněž poukázal na obecně uznávanou přípustnost přípravy k nutné obraně. Dále Nejvyšší soud ČR podotknul, že již samotné nainstalování automatického obranného zařízení může samo o sobě naplnit všechny znaky skutkové podstaty některého ohrožovacího trestného činu. Tak tomu bylo i ve druhém z výše zmíněných případů, ve kterém byl samotný zásah automatického obranného zařízení proti útočnickovi posouzen jako oprávněná nutná obrana, ale výroba a instalace tohoto zařízení byla posouzena jako trestný čin nedovoleného ozbrojování. V případě, že automatické obranné zařízení nedopatřením spustí osoba, která na obránce neútočí ani se k útoku na něj nechystá a toto zařízení způsobí této osobě újmu, může být obránce uznán odpovědným za příslušný poruchový trestný čin. Zpravidla nebude možné ze strany obránce dovést úmysl způsobit újmu této nahodilé osobě, proto bude na místě uvažovat o zaviněním nedbalostním.

Dle Nejvyššího soudu ČR není nutná obrana vyloučena ani tehdy, pokud motivací obránce není pouze obrana, ale zároveň i dopadení nebo usvědčení útočníka. O nutnou obranu by se nejednalo pouze pokud by nebyly splněny zákonné podmínky pro nutnou obranu, například pokud by byl obránce motivován pouze mstou za předchozí jednání a v daném okamžiku přímo nehrozil ani netrval útok na zájem chráněný trestním zákonem.

Ohledně splnění druhé podmínky nutné obrany, tedy že obranné jednání nesmí být zcela zjevně nepřiměřené způsobu útoku, Nejvyšší soud ČR poukázal na to, že při nutné obraně zásadně nemusí být prostředky použité obráncem ani přibližně stejné účinnosti jako prostředky užití útočníkem. Podle ustálené judikatury je přípustné, aby obránce užil zbraň proti neozbrojenému útočníkovi, a v některých případech dokonce i zbraň střelnou. Nutnou obranu tedy není možné považovat za zcela zjevně nepřiměřenou pouze na základě nepoměru mezi použitými prostředky. Tím pádem ani není možné považovat obranu za zcela zjevně nepřiměřenou proto, že se obránce bránil pomocí automatického obranného zařízení.

Přiměřenost obrany se hodnotí v porovnání s útokem. V případě nutné obrany pomocí automatických nástražných zařízení je pro posouzení přiměřenosti rozhodující moment, kdy je skutečně odvrácen konkrétní útok. Až v tomto okamžiku totiž bude znám způsob útoku, který pak bude moci být porovnán se způsobem, jakým nástražené zařízení útok odvracelo. Automatické nástražné zařízení samozřejmě nemůže samo o sobě diferencovat způsob obrany vzhledem k útoku, ale bude zcela záviset na tom, jak obránce zařízení naprogramoval. Obránce tedy nese riziko případné zcela zjevné nepřiměřenosti zásahu zařízení vůči konkrétnímu útoku. Dle názoru Nejvyššího soudu ČR není splnění této podmínky z hlediska aplikace ustanovení o nutné obraně tak problematické jako splnění podmínky časové. Již při instalaci automatického obranného zařízení je totiž obránci známo, jak je toto zařízení účinné, tedy jak závažně může útočníka poranit nebo zda je schopné ho i usmrtit. Obránce rovněž již při instalaci zařízení ví, jaké zájmy má toto zařízení chránit, tedy zda bude sloužit pouze k ochraně majetkových hodnot nebo zda bude chránit i život a zdraví osob, je mu tedy známo, jaké hodnoty bude případný útočník ohrožovat.

Nejvyšší soud ČR dále připomněl, že v českém právním řádu není pro nutnou obranu požadována podmínka subsidiarity. Je tedy nepřípustné, aby byla nutná obrana vyloučena proto, že obránce nepoužil k obraně žádné běžnější prostředky ochrany než automatické nástražné zařízení, čímž nesprávně argumentoval senát Nejvyššího soudu ČR v prvním výše popsaném případě, ve kterém uvedl, že obránce měl chráněné místo zajistit především pevnými dveřmi, které by mohl zamknout. To však neznamená, že by realizace jiných varujících a

zabezpečujících opatření v souvislosti s instalací automatického nástražného zařízení neměla pro posouzení jednání obránce žádný význam. Právně relevantní bude tato okolnost v případech, kdy automatické obranné zařízení zasáhne proti osobě, která není útočníkem. Jak již bylo zmíněno výše, na jednání obránce, který zařízení nainstalovat, se v těchto případech bude aplikovat skutková podstata některého poruchového trestného činu, zpravidla s nedbalostní formou zavinění. Pokud ale bude prokázáno, že obránce podnikl dostatečná opatření k tomu, aby třetí osoby varoval před existencí automatického nástražného zařízení a aby jim zamezil v jeho aktivaci, například umístěním varujících nápisů a signalizačních zařízení, ohraničením místa pevným plotem nebo mřížemi a dalšími podobnými způsoby, může to vést ke snížení míry jeho zavinění nebo dokonce až k úplnému vyloučení jeho odpovědnosti. Umístěním takovýchto varovných a zábranných mechanismů obránce rovněž snižuje riziko, že jeho obrana proti skutečnému útočníkovi bude posouzena jako zcela zjevně nepřiměřená. Dle názoru Nejvyššího soudu ČR totiž čím více zábran útočník překoná a čím více varování před nastraženým zařízením při útoku ignoruje, tím závažnější a intenzivnější je způsob jeho útoku, čímž se zvyšuje i intenzita obrany, kterou lze oprávněně v dané situaci použít.

Trestním kolegiem Nejvyššího soudu ČR se tedy ve tomto závazné stanovisku přiklonilo spíše k právnímu názoru Krajského soudu v Plzni a dospělo k závěru, že *„instalace a použití automatického obranného zařízení, jehož účelem je odvrátit možný nebo předpokládaný budoucí útok na zájem chráněný trestním zákonem na určitém místě bez součinnosti obránce (např. nástražné systémy, samostříly, zapojení elektrického proudu do mříží či kovového oplocení nemovitosti), samo o sobě nevylučuje naplnění podmínek nutné obrany.“* Zásah tohoto zařízení ale samozřejmě musí splnit zákonné podmínky kladené na všechny případy nutné obrany. Zařízení tedy musí působit jen vůči přímo hrozícímu nebo trvajícím útoku na zájmy chráněné trestním zákonem a jeho zásah nesmí být zcela zjevně nepřiměřený vzhledem ke způsobu útoku. Pokud automatické obranné zařízení překročí tyto podmínky, může být osoba, která ho nainstalovala a odpovídá tak za jeho provoz, shledána trestně odpovědnou za újmu způsobenou tímto zařízením, ať už zařízení zasáhne zcela zjevně nepřiměřeně proti skutečnému útočníkovi nebo nedopatřením zasáhne proti neútočící osobě. Zpravidla bude tato osoba odpovědná za trestný čin spáchaný z nedbalosti. Při instalaci automatického obranného zařízení je tedy vhodné dostatečně ho zabezpečit před nedůvodnou aktivací umístěním dalších vnějších varujících a zabezpečovacích opatření.

5. Závěr

Nutná obrana je tradičním institutem trestního práva, ale zároveň se jedná o institut stále velmi aktuální a prakticky používaný. S nutnou obranou se totiž může ve svém životě setkat kdokoliv, i zcela bezúhonný občan. Každý se může zcela náhodně dostat do situace, kdy bude napaden a bude nucen se bránit. Proto je vhodné, aby ve společnosti existovalo alespoň základní povědomí o tom, jakým způsobem je možné se v takovéto situaci chovat. Jak již bylo zmíněno v úvodu této práce, veřejnost má ale značně zkreslené představy o tom, jaké jsou hranice jednání v nutné obraně. Často je to způsobeno nepřesným způsobem, jakým o případech nutné obrany informují veřejné sdělovací prostředky.

Je zřejmé, že právo upřednostňuje při nutné obraně zájmy obránce oproti zájmům útočníka. Již ze zákonného ustanovení o nutné obraně vyplývá, že obrana může být třeba i zjevně nepřiměřená způsobu útoku a pořád se přitom jedná o oprávněnou nutnou obranu. Nutná obrana není vyloučena ani pokud má obránce zbraň a útočník nikoliv, a dokonce ani pokud má obránce střelnou zbraň. Je rovněž možné chránit majetek a nedotknutelnost obydlí a způsobit přitom útočnickovi újmu na zdraví. Na druhou stranu je ale jasné, že by nebylo správné tolerovat zcela libovolné obranné jednání a považovat ho automaticky za beztrestné, proto je důležité nutnou obranu omezit určitými hranicemi.

Jak vyplývá z judikátů uvedených v této práci, nutná obrana se může vztahovat na celou řadu velmi rozdílných situací. Útok, proti kterému nutná obrana směřuje, může být veden různými způsoby a mohou při něm být použity různé prostředky, stejně jako při samotné obraně. Podstatné mohou být i další okolnosti, jako například na jakém místě a v jaké denní době se situace odehrála a jaké jednání útočníka i obránce jí předcházelo. Bylo by velmi složité všechny tyto různé varianty vhodným způsobem obsáhnout v zákonné úpravě. Každý případ nutné obrany je nutné posoudit individuálně a pečlivě zvážit všechny jeho relevantní okolnosti. Z tohoto důvodu hraje při upřesňování mezí nutné obrany významnou roli judikatura, jelikož soudy v rámci své rozhodovací činnosti řeší mnohé sporné otázky.

První spornou otázkou, na kterou se zaměřila tato práce, bylo rozlišení okamžiku, kdy je útok, vůči kterému směřuje nutná obrana, ukončen. Z judikatury je zřejmé, že tento okamžik musí být určen naprosto přesně, jinak nemůže být správně rozhodnuto o splnění či nesplnění podmínek nutné obrany. Soudy se poměrně jasně vyjádřily k rozlišení skončení útoku a pouhé přestávky v útoku. Ale vzhledem k tomu, že je každý případ nutné posuzovat ze subjektivního

pohledu bránící se osoby a celá situace je z důkazního hlediska často velmi složitá, může být stále pro soudy složité rozhodovat o tom, v jakém okamžiku útok přesně skončil.

Další kapitola se věnovala nutné obraně proti jednání úředních osob. Tuto otázku řeší především starší judikáty, které shodně uvádějí, že je nutná obrana přípustná, pokud daná úřední osoba jedná zcela mimo svoji pravomoc. Soudy naopak dovodily, že pokud je zákrok úřední osoby pouze věcně nesprávný, není nutná obrana přípustná a daná osoba by se měla bránit pomocí zákonných opravných prostředků. Pochybnosti může vyvolávat otázka, zda by nutná obrana nebyla přípustná v případě, kdyby z věcně nesprávného zákroku úřední osoby hrozila značná nebo přímo nenahraditelná škoda. Je možné, že by soudy v dnešní době kladly větší důraz na ochranu práv občanů před neoprávněnými zásahy veřejné moci než dříve. Poměrně jasná je ale související otázka nutné obrany proti zaměstnancům bezpečnostních služeb, která se dle soudů posuzuje stejným způsobem jako nutná obrana proti jakékoliv jiné soukromé osobě.

Třetí zkoumanou otázkou byl vztah nutné obrany a rvačky, které se v některých případech mohou zdát podobné. O nutnou obranu se ale jedná pouze tehdy, pokud je v dané situaci útočník, který se sám rozhodne započít konflikt, a proti němu stojí obránce, který konflikt vyvolat nezamýšlel a pouze se proti útočníkovi bránil. U rvačky se naopak jedná o vzájemné napadání, ke kterému směřují úmysly všech účastníků. Pokud ale jeden z účastníků rvačky výrazně překročí její rámec, ostatní se proti němu mohou bránit v nutné obraně.

Dále se tato práce zabývala požadavkem subsidiarity v rámci nutné obrany. Nedodržením podmínky subsidiarity je někdy v rámci trestního řízení argumentováno proti přípustnosti nutné obrany, soudy ale subsidiaritu zásadně za podmínku nutné obrany nepovažují. Obránce se tedy může aktivně bránit proti útočníkovi i tehdy, pokud by se mu mohl útekem vyhnout, i pokud se nejprve rozhodl utéct a až později se začal aktivně bránit, samozřejmě pokud útok v tomto okamžiku stále trval.

Pátou zkoumanou spornou otázkou byla podmínka proporcionality v rámci nutné obrany. Zákon tento požadavek v ustanovení o nutné obraně nezmiňuje. Z judikatury vyplývá, že nutná obrana nemůže být vyloučena z toho důvodu, že útočník při ní utrpí újmu a obránce nikoliv. Rovněž je možné v nutné obraně chránit méně významný zájem na úkor zájmu významnějšího, při splnění dalších podmínek nutné obrany je tedy přípustné chránit majetkové zájmy na úkor zdraví útočníka. Mezi zájmem napadeným útočníkem a zájmem porušeným obráncem tedy může existovat nepoměr, není ale jasné, zda by se o oprávněnou nutnou obranu jednalo i tehdy, kdyby mezi těmito zájmy byl extrémně hrubý nepoměr. Stále tedy zůstává

spornou otázkou, zda by bylo možné při ochraně majetku či nedotknutelnosti obydlí útočníka těžce zranit nebo usmrtit.

Šestá vybraným problémem, kterým se tato práce zabývala, byla přípustnost nutné obrany se zbraní proti neozbrojenému útočnickovi. To, jaký prostředek byl útočníkem nebo obráncem použit, spoluurčuje intenzitu jejich jednání. Ta je významná z hlediska posuzování přiměřenosti obrany ke způsobu útoku. Z uvedených judikátů jasně vyplývá, že obrana se zbraní proti neozbrojenému útočnickovi je zásadně přípustná. Podle soudů je přípustná i nutná obrana se střelnou zbraní proti neozbrojenému útočnickovi. V takovýchto případech je ale nutné zvlášť pečlivě porovnávat intenzitu obrany vzhledem ke způsobu útoku, jelikož takováto obrana může být často posouzena jako zcela zjevně nepřiměřená.

Dále se práce věnovala institutu putativní nutné obrany, tedy případům, kdy se obránci mylně domnívá, že jedná v nutné obraně, ale její podmínky nejsou ve skutečnosti splněny. Jelikož obžalovaný v trestním řízení může účelově tvrdit, že jednal v omylu, i když to tak ve skutečnosti nebylo, je nutné pečlivě posoudit, zda okolnosti dané situace odůvodňují ze subjektivního pohledu obránce omyl o splnění podmínek nutné obrany.

Osmá a poslední kapitola se věnovala často diskutované otázce použití automatických obranných zařízení v rámci nutné obrany. Jako automatická obranná zařízení jsou označovány zařízení, která obránci nainstaluje tak, aby v okamžiku útoku samočinně zasáhla proti útočnickovi. Ze strany obránce se jedná o přípravu k budoucí nutné obraně, která je dle judikatury zásadně přípustná. Otázku automatických obranných zařízení ale soudy posuzovaly nejednotně. Z tohoto důvodu vydal Nejvyšší soud ČR ohledně této problematiky závazné stanovisko, ve kterém se vyjádřil k častým argumentům proti přípustnosti těchto zařízení, a nakonec dovedl, že použití automatického obranného zařízení nutnou obranu nevylučuje. Je samozřejmě nutné, aby byly zároveň splněny všechny podmínky stanovené zákonem pro nutnou obranu, a to v okamžiku, kdy zařízení fakticky zasáhne proti útočnickovi.

Jak již bylo zmíněno v úvodu této práce, k nutné obraně existuje velké množství relevantní judikatury. Vybrané sporné otázky by tedy mohly popsány ještě podrobněji se zaměřením na detailnější rozdíly v jednotlivých případech. Dále existují i jiné sporné otázky týkající se nutné obrany, na které by se rovněž bylo možné v této nebo v podobné práci zaměřit, jako například otázka nutné obrany vůči jednání trestně neodpovědných osob. Vzhledem k požadovanému rozsahu diplomové práce se tato práce po teoretickém popisu podmínek nutné obrany zaměřila na osm vybraných sporných otázek, které byly popsány a následně analyzovány z pohledu několika relevantních judikátů.

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
ČSR	Československá republika
SSR	Slovenská socialistická republika
t. z.	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
tr. zákon	Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
SNB	Sbor národní bezpečnosti
URNA	Útvar rychlého nasazení

Seznam zdrojů

Knihy

DRAŠTÍK, Antonín. Trestní zákoník: komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. ISBN 978-80-7478-790-4.

DRAŠTÍK, Antonín, Karel HASCH, Pavel KUČERA a Stanislav RIZMAN, ed. Přehled judikatury. Praha: ASPI, 2007. Přehledy judikatury (ASPI). ISBN 978-80-7357-253-2.

FICO, Robert. Nutná obrana. [S.l.: s.n.], 2001, s. 16. ISBN 80-968-3293-X.

HENDRYCH, Dušan, Miroslav BĚLINA, Josef FIALA, Pavel ŠÁMAL, Ivana ŠTENGLOVÁ a Pavel ŠTURMA. *Právní slovník*. 3. podstatně rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1. Zpřístupněno z beck-online.cz.

JANEČKOVÁ, Eva. Právní aspekty sebeobrany. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Právní rukověť. ISBN 978-80-7478-760-7.

JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 252-254. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.

JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif. 7. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2017. Glosátor. ISBN 978-80-7502-230-1.

KUCHTA, Josef. Nutná obrana. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2198-5.

NOVOTNÝ, František. Trestní zákoník 2010: komentář, judikatura, důvodová zpráva. Praha: Eurounion, 2010. ISBN 978-80-7317-084-4.

PROUZA, Daniel. Trestní zákoník s judikaturou. Praha: C.H. Beck, 2010. Beckova edice zákonů s judikaturou. ISBN 978-80-7400-187-1.

ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GŘIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné. 8., přepracované vydání.* Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář. I. díl. 2. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání.* Praha: Orac, 2003. Systém českého trestního práva. ISBN 80-86199-74-6.

Odborné články

BURDA, Eduard. Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana. *Trestněprávní revue.* 2010, **2010**(2), s. 43.

DOLENSKÝ, Adolf. Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr. zák.) k diskusi. *Bulletin advokacie.* 1994, 1994(1), 19.

KRATOCHVÍL, Vladimír. Nutná obrana, ublížení na zdraví: K § 29. § 146 odst. 1 tr. zákoníku. *StZ. - Státní zastupitelství (Wolters Kluwert).* 2017, 2017(4), s. 53.

KRATOCHVÍL, Vladimír. Okolnosti vylučující protiprávnost v zákoně uvedené a zásada subsidiarity trestní represe. *Trestněprávní revue.* 2016, 2016(3) s. 53.

NOVOTNÝ, František a Petr KYBIC. *Nutná obrana (několik poznámek).* TP - Trestní právo (Wolters Kluwer). 2015, 2015(2), s. 14.

ONDRUŠ, Radek a Petr VYTOPIIL. K institutu nutné obrany. *ASPI - Původní nebo upravené texty pro ASPI [online].* 2015, 2015(85), s. 1 [cit. 2018-03-24].

PÚRY, František. Souhrn aktuální judikatury – V. Nutná obrana v trestním právu. *Trestněprávní revue.* 2007, 2007(8), s. 230-235.

Právní předpisy

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Důvodové zprávy

Vládní návrh zákona trestní zákon: Důvodová zpráva. Sněmovní tisk 410/0, část č. 1/9. Praha: Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2008. Dostupné také z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>.

Vládní návrh zákona o bezpečnostní činnosti včetně důvodové zprávy. Sněmovní tisk 495/0, část č. 1/10, 2015, s. 49-50. Dostupné také z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=7&ct=495&ct1=0>.

Judikatura

Nález Ústavního soudu vedený pod sp. zn. I. ÚS 3235/2015

Nález Ústavního soudu vedený pod sp. zn. II. ÚS 317/01

Rozhodnutí Krajského soudu v Plzni vedené pod sp. zn. 7 To 62/2006

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR vedené pod sp. zn. 6 Tdo 66/2007

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR vedené pod sp. zn. 1 Tz 124/1955

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR vedené pod sp. zn. 5 Tz 10/1960

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR vedené pod sp. zn. Zm I 370/1925

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR vedené pod sp. zn. Zm I 437/1927

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR vedené pod sp. zn. Zm I 288/1929

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR vedené pod sp. zn. Zm I 412/1929

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR vedené pod sp. zn. 1 To 18/1975

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR vedené pod sp. zn. 1 To 66/1986

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR vedené pod sp. zn. 5 Tz 143/1979

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR vedené pod sp. zn. 3 To 2/1981

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR vedené pod sp. zn. 6 Tz 30/1982

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR vedené pod sp. zn. 6 Tz 70/1979

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR vedené pod sp. zn. 7 Tz 15/1987

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR vedený pod sp. zn. 5 Tz 189/2001

Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích vedené pod sp. zn. 4 To 360/1996

Usnesení Městského soudu v Praze vedené pod sp. zn. 7 To 202/1994

Usnesení Nejvyššího soudu ČR vedené pod sp. zn. 1 Tzn 25/1997

Usnesení Nejvyššího soudu ČR vedené pod sp. zn. 3 Tdo 703/2017

Usnesení Nejvyššího soudu ČR vedené pod sp. zn. 3 Tdo 825/2013

Usnesení Nejvyššího soudu ČR vedené pod sp. zn. 11 Tdo 1392/2014

Usnesení Nejvyššího soudu ČR vedené pod sp. zn. 11 To 27/1990

Usnesení Nejvyššího soudu ČR vedené pod sp. zn. 3 Tdo 1197/2013

Usnesení Nejvyššího soudu ČR vedené pod sp. zn. 4 Tdo 443/2016

Usnesení Nejvyššího soudu ČR vedené pod sp. zn. 6 Tdo 851/2002

Usnesení Nejvyššího soudu ČR vedené pod sp. zn. 7 Tdo 1798/2016

Usnesení Nejvyššího soudu ČR vedené pod sp. zn. 8 Tdo 572/2006

Usnesení Nejvyššího soudu ČR vedené pod sp. zn. 8 Tdo 838/2006

Závazné stanovisko Nejvyššího soudu ČR vedené pod sp. zn. Tpjn 303/2008

Abstrakt

Sporné otázky nutné obrany v judikatuře

Tato diplomová práce se zabývá nutnou obranou v českém trestním právu. Zaměřuje se na několik vybraných sporných otázek, které soudy v praxi řeší při aplikaci ustanovení o nutné obraně. Tyto sporné otázky jsou v této práci zkoumány právě na základě rozboru relevantní judikatury českých soudů.

V prvních dvou částech se práce věnuje popisu institutu nutné obrany z teoretického hlediska. Nejprve jsou v ní obecně přiblíženy okolnosti vylučující protiprávnost a význam institutu nutné obrany. Následně práce popisuje, jak jsou podmínky a meze nutné obrany vymezeny v zákoně. Nejdříve se věnuje útoku, proti kterému může směřovat nutná obrana, a poté podmínkám samotného obranného jednání. Nakonec se zabývá intenzivním a extenzivním excesem z nutné obrany, a poté ještě institutem putativní nutné obrany.

Dále se již práce věnuje vybraným sporným otázkám nutné obrany v judikatuře. V každé z osmi kapitol v této části je nejprve stručně popsáno, v čem spočívá daná sporná otázka a poté jsou k ní prezentovány relevantní judikáty. Jednotlivé judikáty jsou popsány a následně analyzovány z hlediska zkoumané sporné otázky, případně i porovnány mezi sebou.

První spornou otázkou, které se práce věnuje, je stanovení okamžiku skončení útoku, jehož přesné určení je podstatné z toho důvodu, že po něm již není nutná obrana přípustná. Dále se práce věnuje přípustnosti nutné obrany proti jednání úředních osob, která má svá specifika od ostatních případů nutné obrany. Tato kapitola se zabývá i související problematikou nutné obrany proti jednání zaměstnanců bezpečnostních služeb. Třetí spornou otázkou je vztah nutné obrany a rvačky, které se mohou v některých případech zdát podobné, ale jejich podstata je zcela odlišná. Dále se práce věnuje podmínce subsidiarity v rámci nutné obrany. Pátou spornou otázkou je posuzování proporcionality mezi zájmem napadeným útočníkem a zájmem porušeným v nutné obraně. Následně se práce věnuje případům, kdy se obránce brání se zbraní proti neozbrojenému útočníkovi, a poté i případům nutné obrany se střelnou zbraní proti neozbrojenému útočníkovi. Sedmá kapitola se zabývá putativní nutnou obranou a hodnocením omylu obránce o splnění podmínek nutné obrany. Osmou a poslední spornou otázkou, které se tato práce věnuje, je problematika automatických obranných zařízení, především závaznému stanovisku Nejvyššího soudu ČR v této otázce.

Abstract

Contentious issues of necessary defence in judicial practise

The subject of this thesis is necessary defence in Czech criminal law. Necessary defence is defined as an action which is usually considered illegal but because it is made in defence against an imminent or persistent attack on values protected by criminal law, it is not considered a crime. The law also states that the intensity of this defence cannot be clearly and obviously disproportionate to the form of the attack. This thesis focuses primarily on contentious issues that courts often deal with when they interpret and apply necessary defence in real cases.

Before focusing on contentious issues this thesis first describes the basics of necessary defence. Since necessary defence is one of the circumstances excluding liability in Czech criminal law, this thesis first briefly describes these circumstances. In the next section the thesis focuses on the conditions and limits of necessary defence as they are defined in criminal law. Necessary defence is comprised of an attack and a corresponding defensive action. This section first focuses on the obligatory attributes of the attack and then on the conditions of the defence. Next this section describes the consequences of violating the limits of necessary defence and then it focuses on putative necessary defence.

Then the thesis focuses on contentious issues of necessary defence in Czech case law. In each of the eight chapters in this section a different contentious issue is described. Then several relevant court cases are presented and analysed in order to find possible solutions to each contentious issue.

The first chapter of this section concentrates on how to determine the exact moment an attack ends. Determining this moment exactly is important because after it defence is no longer necessary. The second selected issue is the permissibility of self-defence against people exercising public authority. In addition to this problem this chapter also examines the issue of necessary defence against employees of security services. The third chapter focuses on similarities and differences between necessary defence and a regular fight. The fourth selected issue in this section is the subsidiarity condition in the context of necessary defence. The fifth chapter deals with the question of proportionality between the harm caused by the attacker and the harm caused by the defender. The sixth selected issue is the use of weapons by the defender against an unarmed attacker in necessary defence. This chapter first outlines this issue in general and then it concentrates on the more specific question of necessary defence with a firearm against an unarmed attacker. The seventh chapter focuses on putative necessary defence and on

assessment of mistakes that can be made by the defender. The subject of the eighth and last chapter is the issue of automatic defensive devices. This chapter first deals with the general question of preventive self-defence, then it describes the conflicting court decisions and the binding opinion of the Supreme court of the Czech Republic on the subject of automatic defensive devices.

Klíčová slova

nutná obrana

judikatura

okolnosti vylučující protiprávnost

Keywords

necessary defence

case law

circumstances excluding liability